

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT BİLİM DALI

**KURUMLAR VERGİSİ ve ÜCRET ARASINDAKİ İLİŞKİ:
AMPİRİK BİR DEĞERLENDİRME**

(DOKTORA TEZİ)

Emrah KARAARSLAN

BURSA-2023

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT BİLİM DALI

KURUMLAR VERGİSİ ve ÜCRET ARASINDAKİ İLİŞKİ:

AMPİRİK BİR DEĞERLENDİRME

(DOKTORA TEZİ)

Emrah KARAARSLAN

Danışman:

Prof. Dr. Hülya Kanalcı AKAY

BURSA-2023

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İktisat Politikası Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı'nda 711711001 numaralı Emrah KARAARSLAN'ın hazırladığı "KURUMLAR VERGİSİ VE ÜCRET ARASINDAKİ İLİŞKİ: AMPİRİK BİR DEĞERLENDİRME" konulu ile ilgili doktora tez savunma sınavı, 12/06/ 2023 günü 12 - 13saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı / başarısız) olduğuna (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Hülya AKAY
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof.Dr. Alpaslan SEREL

Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi

Üye

Prof.Dr. Aykut EKİNCİ

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Nejla ADANUR AKLAN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Filiz GİRAY

Bursa Uludağ Üniversitesi

...../...../20....

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Kurumlar Vergisi ve Ücret Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Emrah KARAARSLAN

Öğrenci No: 711711001

Anabilim Dalı: İktisat Politikası

Programı: İktisat

Statüsü: Doktora

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: KURUMLAR VERGİSİ VE ÜCRET ARASINDAKİ İLİŞKİ: AMPİRİK BİR DEĞERLENDİRME

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin, .../...../..... tarihinde şahsım tarafından (Turnitin)* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Emrah KARAARSLAN

Öğrenci No: 711711001

Anabilim Dalı: İktisat Politikası

Programı: İktisat

Statüsü: Doktora

Danışman

Prof. Dr. Hülya AKAY

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı :Emrah KARAARSLAN
Üniversite :Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı: İktisat Politikası
Bilim/Sanat Dalı :İktisat
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı :+.....
Mezuniyet Tarihi :/...../20....
Tez Danışman(lar)ı :Prof. Dr. Hülya Kanahcı AKAY

KURUMLAR VERGİSİ ve ÜCRET ARASINDAKİ İLİŞKİ: AMPİRİK BİR DEĞERLENDİRME

Bu çalışmanın amacı, OECD ülkelerinden oluşan bir örnekleme kurumlar vergisi ile ücret arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemektir. Ortalama dışa açıklık oranlarına göre belirlenmiş iki gruba ait beş ülke için 1995-2020 yıllarını kapsayan bir panel veri seti yardımıyla, Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen nedensellik testinin kullanıldığı çalışmanın sonuçları, dışa açıklık oranı düşük olan 1. grup ülkelerde kurumlar vergisi oranı ile reel asgari ücret arasında % 1 anlamlılık düzeyinde karşılıklı bir nedensellik ilişkisi olduğunu, dışa açıklık oranı yüksek olan 2. grup ülkelerde ise % 1 anlamlılık düzeyinde kurumlar vergisi oranından reel asgari ücrete doğru tek yönlü bir nedensellik olduğunu, reel asgari ücretten kurumlar vergisi oranına doğru ise bir nedensellik olmadığını göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: Kurumlar vergisi, Reel Asgari Ücret, Dışa Açıklık, Emirmahmutoğlu ve Köse Nedensellik Testi, Panel Veri

ABSTRACT

Name and Surname : Emrah KARAARSLAN
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field :Economics
Branch :Economics
Degree Awarded : Doctorate
Page Number :+.....
Degree Date :/...../20....
Supervisor/s :Prof. Dr. Hülya Kanalıcı AKAY

THE RELATIONSHIP BETWEEN CORPORATE TAX AND WAGE: AN EMPIRICAL ASSESSMENT

The aim of this study is to identify the causal relationship between corporate taxes and wage in a sample of OECD countries. The results of the study, which uses the causality test developed by Emirmahmutoğlu and Köse (2011) with the help of a panel data set covering the period 1995-2020 for five countries belonging to two groups determined according to their average openness ratios, show that in group 1 countries with low openness, the corporate tax rate and real minimum wages are correlated. group of countries with low openness, there is a reciprocal causality relationship between the corporate tax rate and the real minimum wage at the 1 % significance level, while in group 2 countries with high openness, there is a unidirectional causality from the corporate tax rate to the real minimum wage at the 1 % significance level, and there is no causality from the real minimum wage to the corporate tax rate.

Key Words: Corporate Tax, Real Minimum Wage, Openness, Emirmahmutoğlu ve Köse Causality Test, Panel Data

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
TABLolar	viii
ŞEKİLLER	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

1. VERGİ KAVRAMI

1.1. Vergi Kavramı ve Tarihçesi	4
1.2. Vergilendirmenin Amaçları	5
1.2.1. Vergilendirmenin Mali Amaçları	6
1.2.2. Vergilendirmenin İktisadi Amaçları.....	7
1.2.2.1. Ekonomik İstikrar Sağlama Amacı	7
1.2.2.2. Ekonomik Büyüme Politikası Amacı	8
1.2.3. Vergilendirmenin Sosyal Amaçları	8
1.3. Vergilerin Sınıflandırılması.....	9
1.3.1. Dolaylı ve Dolaysız Vergiler.....	10
1.3.2. Gelir, Tüketim ve Servet Vergileri	12
1.3.2.1. Gelir Vergileri	13
1.3.2.2. Tüketim Vergileri.....	15
1.3.2.3. Servet Vergileri.....	16
1.3.2.3.1. Net Servet Vergisi	18
1.3.2.3.2. Diğer Servet Vergileri	19
1.4. Vergilendirmenin Etkileri	25
1.4.1. Vergilendirmenin Davranışsal Etkileri	25

1.4.1.1. Vergilendirmenin Kısmi Denge Analizi	32
1.4.1.2. Vergilendirmenin Genel Denge Analizi	32
1.5. Vergilendirmenin İlkeleri.....	33
1.5.1. Vergilendirmenin İlkeleri Kavramı	33
1.5.2. Vergilendirme İlkelerinin Sınıflandırılması	34
1.5.2.1. İbn-i Haldun'un Vergilendirme İlkeleri.....	35
1.5.2.2. Adam Smith'in Vergilendirme İlkeleri.....	36
1.5.2.3. Adolph Wagner'in Vergilendirme İlkeleri	37
1.5.2.4. Gerloff – Neumark Vergilendirme İlkeleri.....	40
1.5.2.4.1. Objektif Vergi Miktarı ile İlgili İlkeler	40
1.5.2.4.2. Subjektif Vergi Miktarı ile İlgili İlkeler.....	41
1.5.2.4.3. Vergi Yükünün Dağılımına Dair İlkeler	42
1.5.2.4.4. Vergilerin Ekonomik ve Sosyal Etkileriyle İlgili İlkeler	42
1.5.2.4.5. Vergilerin Hukuku ve İdaresiyle İlgili İlkeler.....	43
1.5.2.5. John Fitzgerald Due'nun Vergilendirme İlkeleri.....	44
1.5.2.6. Heinz Haller'in Vergilendirme İlkeleri.....	44
1.5.2.7. Modern Vergilendirme İlkeleri	47

2. ÜCRET KAVRAMI

2.1. Ücret Kavramı ve Tarihçesi	52
2.2. Ücret Çeşitleri.....	53
2.2.1. Geçimlik Ücret.....	53
2.2.2. Asgari Ücret.....	55
2.2.3. Adil Ücret.....	57
2.3. Ücret Teorileri	58
2.3.1. Klasik Ücret Teorileri.....	59
2.3.1.1. Doğal Ücret Teorisi.....	59
2.3.1.2. Ücret Fonu Teorisi	60

2.3.1.3. Emek Değer Teorisi	63
2.3.2. Modern Ücret Teorileri	65
2.3.2.1. Marjinal Verimlilik Teorisi	65
2.3.2.2. Pazarlık Gücü Teorisi	68
2.3.2.3. Satınalma Gücü Teorisi	70
2.3.2.4. Etkin Ücret Teorileri	73
3. KURUMLAR VERGİSİ VE KURUMLAR VERGİSİNİN	
EKONOMİK ETKİLERİ	
3.1. Kurumlar Vergisi Kavramı ve Özellikleri	77
3.2. Kurumlar Vergisinin Tarihçesi	77
3.3. Kurumlar Vergisine Gerekçe Görülen Yaklaşımlar ve Çatışan Görüşler	79
3.3.1. İmtiyaz ve Fayda Bedeli Olması Yaklaşımı	79
3.3.2. Müstakil Ödeme Gücü Olması Yaklaşımı	80
3.3.3. Sosyal Kontrol Aracı Olması Yaklaşımı	81
3.3.4. Gelir Vergisinin Tamamlayıcısı Olması Yaklaşımı	82
3.4. Kurumlar Vergisinin Ekonomik Etkileri	82
3.4.1. Vergi Yansıması	83
3.4.1.1. Vergi Yansımasının Safhaları	87
3.4.1.2. Vergi Yansımasının Çeşitleri	88
3.4.1.2.1. İleriye ve Geriye Yansıma	88
3.4.1.2.2. Sınırlı ve Sınırsız Yansıma	89
3.4.1.3. Vergi Yansımasını Belirleyen Faktörler	90
3.4.1.3.1. Üzerinden Vergi Alınan Malın Türü	90
3.4.1.3.2. Sermayenin Mobilitesi	91
3.4.1.3.3. Maliyet Yapısı	92
3.4.1.3.4. Verginin Miktarının Yüksekliği	95
3.4.1.3.5. Arz ve Talep Esneklikleri	95

3.4.1.3.5.1. Tam Rekabet Piyasasında Yansıma.....	95
3.4.1.3.5.2. Monopol Piyasasında Yansıma	101
3.4.1.3.5.3. Oligopol Piyasasında Yansıma.....	103
3.4.1.3.6. Ekonomik Konjonktür	104
3.4.1.3.7. Vergilerin Mükelleflerce Finansman Şekli.....	104
3.4.1.3.8. Devletin Vergi Gelirlerini Gecikme Olmaksızın Harcaması.....	104
3.4.1.4. Kurumlar Vergisinin Yansıması.....	105
3.5. Kurumlar Vergisinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	106
3.6. Kurumlar Vergisinin Tasarruf ve Tüketim Üzerindeki Etkileri.....	107
3.7. Kurumlar Vergisinin Yatırım Kararları Üzerindeki Etkileri	108
3.8. Kurumlar Vergisinin Ücret Üzerindeki Etkisi.....	109
3.8.1. Kısmi Denge Analizi.....	110
3.8.1.1. Arz Eğrisi Sorunu	110
3.8.1.2. Faktör Vergileri Sorunu	110
3.8.1.3. Genel Vergilerin Analizi Sorunu.....	111
3.8.1.4. Vergilerin Harcanması Etkisi ve Deflasyonist Vergi Sorunu	111
3.8.2. Harberger Modeli ve Genel Denge Analizi.....	112
4. KURUMLAR VERGİSİNİN ÜCRET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AMPİRİK BİR	
DEĞERLENDİRME	
4.1. Literatür Taraması	114
4.2. Ekonometrik Metodoloji	120
4.2.1. Homojenlik.....	120
4.2.2. Yatay Kesit Bağımlılığı.....	121
4.2.3. Birim Kök Testleri.....	123
4.2.4. Panel Nedensellik Testi.....	125
4.3. Veri Seti Ekonometrik Model ve Bulgular	126

4.3.1. Veri Seti	126
4.3.2. Ekonometrik Model ve Bulgular	127
4.3.2.1. Homojenlik Testi Sonuçları	128
4.3.2.2. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları.....	128
4.3.2.3. Panel CADF Birim Kök Testi Sonuçları.....	129
4.3.2.4. Panel Nedensellik Testi Sonuçları	130
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	132
KAYNAKÇA	136

TABLÖLAR

Tablo 4.1. Veriler	127
Tablo 4.2. Homojenlik Testi Sonuçları	128
Tablo 4.3. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları	129
Tablo 4.4 Birim Kök Testi Sonuçları	130
Tablo 4.5. Panel Nedensellik Testi Sonuçları	131

ŞEKİLLER

Şekil 3.1. Sabit Maliyetler.....	92
Şekil 3.2. Artan Maliyetler	93
Şekil 3.3. Azalan Maliyetler.....	94
Şekil 3.4. Katı Esnek Talep	96
Şekil 3.5. Sonsuz Esnek Talep	97
Şekil 3.6. Katı Esnek Arz	98
Şekil 3.7. Eşit Arz ve Talep Esneklikleri.....	99
Şekil 3.8. Talep Esnekliğinin Arz Esnekliğinden Büyük Olması.....	100
Şekil 3.9. Arz Esnekliğinin Talep Esnekliğinden Büyük Olması.....	100
Şekil 3.10. Monopol Piyasasında Yansıma.....	102

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AICPA	: Association of International Certified Professional Accountants- Uluslararası Sertifikalı Profesyonel Muhasebeciler Derneği
AR	: Average Revenue (Ortalama Gelir)
GDP	: Gross Domestic Product (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
KDV	: Katma Değer Vergisi
MC	: Marginal Cost (Marjinal Maliyet)
MR	: Marginal Revenue (Marjinal Gelir)
MFC	: Marginal Factor Cost (Marjinal Faktör Maliyeti)
MRP	: Marginal Revenue Product (Marjinal Ürün Getirisi)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Eko- nomik kalkınma ve İş birliği Örgütü)

GİRİŞ

Tarihte vergiler M.Ö. 4500 yıllarına kadar dayanmaktadır. Antik Mısır’da “Corvee” adıyla köle şeklinde çalıştırılan emekten alınan vergiler ile devam eden süreç 19. yüzyıla, modern zamanlara, kadar uzanmıştır. “Tithe” olarak da anılan; tahıl, mahsül ve hayvan üzerinden 1/10 şeklinde tahsil edilen bir vergi de tarihteki yerini almıştır. Doğrudan vergi şekli olan Tithe ve Corvee yanında, dolaylı vergilerin tahsil edilmesi de vakidir. M.Ö. Julius Ceaser’in koyduğu genel satış vergisi ve M.Ö. Çin hükümdarının koyduğu “tuz vergisi” bu dolaylı vergilere örnektir (Burg, 2004: 353, 354).

Vergiler, devletlerin ve/veya yerel yönetimlerin gelir kalemlerinden biri olduğu gibi gelir dağılımının adaletinin sağlanması konusunda da önemli bir araçtır. Vergilerin devlet gücü tarafından zorunlu olarak toplanmaları özelliğine sahip olması, vergiyi alelade bir transferden ayırmaktadır. Vergilerin verimli şekilde toplanarak kullanılabilmesi için başarılı bir vergileme sisteminin olması gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de vergilendirmenin temel ilkelerinin varlığı önemli rol oynamaktadır. Gerek vergi oranları gerekse vergilendirmenin sıhhati açısından bakıldığında beklenen ideale ulaşmak ifade edildiği kadar kolay olmamaktadır. Gelişmiş ülkelerde vergileme çok daha iyi durumda olsa da özellikle gelişmekte olan ülkelerde vergilerin toplanması, uygun yerlere kullanılması ve adaletin sağlanması pek de karşılaşılan durumlar değildir.

Adaletin ve verimin sağlanması amacıyla geçmişten günümüze ortaya konulmuş bazı vergilendirme ilkeleri bulunmaktadır. Bunlar uygulamada farklılıklar göstermiş olsalar da evrensel olarak bazı kriterler konusunda ortak paydada buluşulmuştur. Ancak bu sayede vergi sisteminin sağlıklı bir şekilde işleyerek, ülkelerin gelişmesi için katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Vergilendirme ilkeleri; İbn-i Haldun, Adam Smith, Adolph Wagner, Gerloff-Neumark, Due, Heinz Haller tarafından literatüre kazandırılmış olup günümüzde bu kişilerden de etkiler barındırarak modern vergilendirme ilkeleri adı altında incelenmektedir. Modern vergilendirme ilkeleri, OECD’nin sınıflandırması ile; eşitlik, tarafsızlık, iktisadilik, belirlilik ve basitlik, etkinlik ve adalet ile esneklik ilkesi olarak ifade edilmektedirler. Vergilendirme ilkelerinin sınıflandırılması konusunda bir diğer otorite olan AICPA (Association of International Certified Professional Accountants-Uluslararası

Sertifikalı Profesyonel Muhasebeciler Derneği)'nin kriterleri de OECD ile benzerlik göstermektedir. (FundamentalOECD, 2014: 30–32; AICPA, 2017).

Vergilendirmenin ilkeleri yanında literatürde oldukça fazla konu edilen ve üzerindeki tartışmaların günümüzde dahi son bulmadığı bir konu ise vergilerin yansımasıdır. Devlet tarafından konulan vergilerin aslında kim tarafından üstlenildiği yani tam olarak hangi ekonomik ajanı etkilediği hususu, uygulanacak politikaların etkinliği açısından oldukça önemli bir konudur. Vergilerin, tüketici ya da üretici üstünde oluşturduğu yükler koşullara göre incelenmiş ve bu konuda çalışmalar yapılmış, dolaylı ve doğrudan vergilerin uygulanması ve yansımaları konuları da tartışmalardan nasibini almıştır. Bu çalışmanın gövdesini oluşturan kurumlar vergisinin yansıması da tartışmalı konulardan biridir. Kurumlar vergisinin tüketici ve üretici üzerine yansıması konusu yanında, işçi ücretlerine etkisi de çalışmalara konu olmuştur. 1861-1865 arasındaki ABD iç savaş yıllarından günümüze kadar ulaşan kurumlar vergisi, kurumların sahip oldukları tüzel kişilikler üzerinden tahsil edilme özelliği taşıyan dolaysız bir vergidir (Bank, 2001: 453–64).

Kurumlar vergisi, sermayeyi etkileyen bir vergi olduğundan yatırımlara, üretilip satılan malların fiyatlarına ve ücretlere olan etkisi tartışılmalıdır. Bunun yanında firma sahiplerinin bireysel olarak ödedikleri vergilerin yanında bir de kurum kazancı üzerinden vergilendiriliyor olmaları çifte vergilendirme tartışmalarına yol açmış ve adalet konusu da sorgulanmıştır. Tüm vergilerde oluşan tartışma ve varılamayan sonuç, kurumlar vergisinde de karşımıza çıkmaktadır.

Çeşitli zaman dilimleri ve ülke grupları ile yapılan ampirik çalışmalar kurumlar vergisinin ücret üzerindeki etkisini kapalı ve açık ekonomilerde farklı sonuçlarla ortaya koymuşlardır. Harberger'in 1962'de kapalı ekonomiler için yaptığı çalışma ile başlayan kurumlar vergisinin ücretler üzerindeki etkisi hakkında oluşan literatür, tartışmaların bittiği ve konsensusun olduğu bir görüntü sergilememektedir. Bu açıdan bakıldığında gelir dağılımının adaletinde etkili olabilecek kurumlar vergisinin iyi analiz edilmesi yerinde olacaktır.

Bu çalışmanın amacı vergilendirmenin önemli bir kısmını oluşturan kurumlar vergisini incelemek, kurumlar vergisi ve ücret arasındaki ilişkiyi ampirik olarak ortaya koymaktır.

Bu alanda yapılmış olan çalışmalar, belli bir ülkedeki firmalar üzerinden ya da farklı ülkelerle dahi olsa; yatay kesitin, zaman kesitinden büyük olduğu mikro panel verileri ile yapılmıştır. Bu çalışma ise OECD ülkeleri arasından; literatürde kendine yer bulan dışa açıklık oranı kriterine göre belirlenmiş beşer ülke grubu ile oluşturulmuş, zaman kesit sayısının, yatay kesit sayısından daha büyük olduğu makro panel verileri ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılan, dışa açıklık oran ortalamaları 50-63 aralığında olan 1. grup ülkeler; Türkiye, Meksika, Fransa, Şile ve İspanya, dışa açıklık oran ortalamaları 131-291 aralığında olan 2. grup ülkeler ise; Lüksemburg, Slovakya, Belçika, Macaristan ve Hollanda'dır. Yatay kesit içeriği bu şekilde olan çalışmanın, zaman kesitini ise 1995-2020 aralığı oluşturmaktadır. Panel verilere eksiksiz ulaşmanın zorluğu ile, OECD ülkelerini en iyi şekilde temsil edeceği varsayılan toplamda 10 ülke ve 26 yıllık zaman verisi kısıtı ile çalışma tamamlanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde; vergi kavramı, verginin tarihçesi, verginin amacı, ekonomik etkileri, vergilendirmenin ilkeleri ve çeşitleri ortaya konulmuştur. İkinci bölümde; ücret kavramı, ücretin tarihçesi, çeşitleri ve teorileri incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde; kurumlar vergisi kavramı, kurumlar vergisinin tarihçesi, çeşitleri ve teorilerine yer verilmiştir. Dördüncü ve son bölümünde ise kurumlar vergisi ve reel asgari ücret arasındaki nedensellik ilişkisi, ilgili panel veri testleri ışığında, uygun panel nedensellik testi ile analiz edilmiş ve bulgular paylaşılmıştır.

1. VERGİ KAVRAMI

Vergi bireyler ve kurumlar tarafından devlete aktarılan bir kaynak olup, ayırıcı özelliği zorunluluk içeriyor olmasıdır. Vergiler alınmaya başlandığından beri öyle bir konuma gelmişlerdir ki, zaten kavramsal olarak diğer tüm devlet gelirlerinden farklı bir duruma sahip olan vergiler, devlet gelirlerini adeta görünmez kılmıştır. (Von Stein, 1958: 28; Wagner, 1958: 5).

1.1. Vergi Kavramı ve Tarihçesi

Justice Holmes vergiyi tanımlarken “Vergiler, medeni bir toplum olmak için ödediklerimizdir” ifadesini kullanmışken; David Ricardo’ya göre ise vergi, bir ülkenin toprağı ya da emeğı üzerinden devlete verilen bir paydır ve mutlak suretle, ülkenin sermayesinden ya da gelirinden ödenmektedir. Ricardo bu tanıma ek olarak; vergilerin toplanması gerekliliğı olmasaydı, hükümetlerin, tarım, ticaret ve üretimle ilgili işlerinin oldukça kolay olacağını söylemiştir. Ricardo, bu sayede herhangi bir devlet müdahalesine gerek olmayacağına; fakat kaynak toplama ihtiyacının vergiyi zorunlu kıldığına vurgu yapmıştır. David Hume ise vergilere değişik bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Daha çok dolaylı vergiler göz önüne alındığında, insanların geneli tarafından tüketilen mallar üzerine konulan vergiler söz konusu olduğunda ilk bakışta, bu vergileri karşılamak amacıyla, geliri düşük kişilerin hayat standartlarından kısımları ya da ücret artışı talep ederek vergiyi zenginlere yansıtmaya çalışacakları düşünülebilir. Oysa Hume; gelir düzeyi düşük kişilerin bu vergileri karşılamak ve hayat standartlarını düşürmemek adına daha fazla üretip, daha fazla kazanma yoluna gideceklerini ifade etmiştir (Holmes, 1932: 151, 152; Ricardo, 2014: 83; Hume, 1987: 343).

Vergi toplayamayan devletlerin görevlerini yerine getirebilmeleri mümkün değildir. Kamusal harcamaları gerçekleştirmek amacıyla devletler vatandaşlarından vergi toplarlar. Her ne kadar Nozic, vergiyi bir çeşit zorla çalıştırmaya benzetse de vergi toplarken gönüllülük gibi bir esasın olmaması ve herkesten zorla vergi toplanması, bedavacılığın¹ bir

¹ Free-Rider Problem

sonucudur. Vergi toplamak zorunlu olmadıkça kimse ortak mallara bir karşılık ödemek konusunda hevesli olmayacaktır (Nozick, 1974: 169).

Günümüzde vergiler para tahsilatı şeklinde yapılıyor olsa da geçmişte devlet tarafından toplanan vergilerin nakdi olarak toplanmadığı hatta vergi adıyla olmasa dahi, gayri nakdi olarak toplandığı bilinmektedir. Tarihteki verginin ilk ve en geniş uygulanan şekli “Cor-vee” adı verilen köle şeklindeki emek gücünden alınan vergidir. Antik Mısır’da uygulanan bu sistem modern çağda dahi Avrupa’da 18.yüzyıla, diğer uygarlıklar da ise 19.yüzyıla kadar devam etmiştir. Antik Mısır’da işgücü ile verginin aynı anlama geldiğini belirtmek, emek ile verginin ne kadar içli dışlı olduğunu göstermek açısından oldukça önemlidir. Corvee yanında “tithe” adı verilen ve 1/10’a karşılık gelen oranda; tahıllar, mahsuller ve hayvanlardan alınan vergiler de uzunca bir süre kullanılmıştır. M.Ö. 2390 yılındaki beşinci hanedanlığa kadar uzanan Mısır mezar sanatı göstermiştir ki z firavunlar tahıllar üzerinden vergi almaktadır. Bunun benzeri kayıtlar, verginin dünyada 2500 hatta 4500 yıl öncesine kadar uzandığını göstermektedir. Corvee ve tithe uzunca yıllar kullanılan vergi toplama şekli olmuştur. Bunların her ikisi de doğrudan vergiyi temsil etmektedir. Bunun yanında; satışlardan, ithalattan, emtialardan ve hammaddelerden alınan dolaylı vergiler de bulunmaktadır. Örneğin Julius Ceaser’ın hüküm sürdüğü M.Ö. 49- M.Ö. 44 yıllarında ithalat vergisine ek olarak % 1’lik genel satış vergisi de toplanmıştır. M.Ö. Çin Hanedanı’nın topladığı “tuz vergisi” de satışlardan alınan vergiye örnektir (Burg, 2004: 8; Spencer, 1935: 353,354).

1.2. Vergilendirmenin Amaçları

Vergilendirmenin amaçları genel olarak üç başlık altında toplanabilmektedir. Bunlar vergilerin; mali, iktisadi ve sosyal amaçlarıdır.

1.2.1. Vergilendirmenin Mali Amaçları

Devletin sahip olması gereken fonksiyonları için literatürde oldukça fazla tartışma olmasına rağmen, devletin fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için vergi toplamasına duyulan gereklilik konusunda pek bir anlaşmazlık söz konusu değildir (Avi-Yonah, 2005: 3).

Merkantilistlerin bir varyasyonu olan ve Alman Merkantilizmi olarak da bilinen Kame-ralizm’de de tüketim vergilerinin gelir artırma fonksiyonu olduğu belirtilmektedir. Tüke-tim vergilerine özellikle vurgu yapılmakta ve gelir vergilerinden farklı bir konumda ol-duğu ifade edilmektedir. Gelir vergilerinin, gelir artırıcı bir fonksiyona sahip olabilmeleri için yüksek oranda tahsil edilmeleri gerekmektedir, oysa bu durum vergiden kaçınmaya sebep olmakta ve atılan taş ürkütülen kurbağaya değmemektedir (Backhaus, Wagner, 1987: 8, 9).

Vergilendirmenin mali amacının layığıyla yerine getirilebilmesi için verimli şekilde gelir elde etmeye uygun bir vergi toplama yapısının olması gerekmektedir. Özellikle, kamu giderlerinin göreceli olarak daha fazla arttığı gelişmekte olan ülkelerde, hızla artan gider-leri karşılayabilecek ölçüde vergi oranları, matrah vb. değişikliklerin ivedi olarak gerçek-leştirilmesi elzemdir. Bunun yanında yine verimliliği artırabilmek adına vergilendirme olabildiğince adil olmalıdır. Geliri fazla olandan fazla, az olandan az ve eş durumdakiler-den eşit vergi toplanması şeklinde özetlenebilecek bu adaletin sağlanması önem taşımak-tadır. Vergilendirmenin mali amacının yerine getirilebilmesi için gerekli olan diğer ko-şullar; yatırımı ve iş gücü arzını olumsuz etkileyecek, rekabeti bozacak şekilde bir vergi-lendirmeden kaçınılmasıdır. (Gutachten zur Reform der direkten Steuern (Einkommensteuer, Körperschaftsteuer, Vermögensteuer und Erbschaftsteuer) in der Bundesrepublik Deutschland : Bad Godesberg 1967’den aktaran Turhan, 1993: 34).

Klasik iktisatçılardan David Ricardo da vergilendirme konusunda çekinceli duruşunu ifade etmiştir ve verginin ancak belli şartlarda kabullenilebilir olacağına vurgu yapmıştır. Ricardo’ya göre; bir ülkenin yıllık üretimi, tüketimini aşıyorsa bu durumda sermayesi artmış demektir, vice versa. Yani bir ülkenin sermayesinin artması için gerekli koşullar; üretimin artması ya da verimsiz tüketimin azalması yoluyla gerçekleşebilir. Sonuç olarak;

vergilerin artırılması ile artan hükümet harcamaları, artan üretimle ya da azalan verimsiz tüketimle karşılanamıyorsa, vergiler sermaye üzerine binecek bu durumda verimli tüketim için ayrılan kaynak eksilecektir. Ayrıca sermayenin azalmasına bağlı olarak üretimde de düşüş olacaktır. Devletin ve kişilerin üretken olmayan tüketimleri devam ettiği sürece de ülkenin kaynakları giderek tükeneyecektir. Eğer vergi alınmazsa, sermaye artışı, vergi alınması durumuna göre daha fazla olacaktır; çünkü vergiler eninde sonunda ya gelirin ya da sermayenin üzerine binmektedir ve sermaye biriktirme gücü azalmaktadır. Vergiler sermayeye yüklenirse, istihdam ve üretim yaratacak kaynaklar bundan zarar görecektir, gelire yüklenirse de ya birikimler azalacak ya da birikimlerin azalmasını istemeyen kişiler tüketimlerinden kısma yoluna gideceklerdir.

Veraset ve intikal vergisi olarak ifade edilebilecek, malların el değiştirmesi sonucunda alınan vergiler ise ilgili malın sermaye değerini düşürmekte ve bu durum, sermayenin üretken emek besleme yeteneğini törpülemektedir. Ricardo'ya göre bu tarz vergiler “müsrif vergiler” olup, iktidarın gelirini artırmak dışında pek bir işe yaramamaktadırlar.

1.2.2. Vergilendirmenin İktisadi Amaçları

Vergilendirmenin iktisadi amaçları; ekonomik istikrar sağlama amacı ve büyüme politikası amacı olarak sınıflandırılabilir.

1.2.2.1. Ekonomik İstikrar Sağlama Amacı

Klasik iktisatçılar vergilerle politika uygulanmasına gerek olmadığını; çünkü tam istihdam durumunda böyle bir müdahaleye gerek olmayacağını belirtmişlerdir. John Maynard Keynes ise “Genel Teori; İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı kitabında, tam istihdamın, gönüllü işsizlik ve friksiyonel işsizlik sebepleriyle her zaman mümkün olmayacağını bu sebeple ekonomide istikrar sağlanabilmesi için devlet müdahalesinin gerekliliğini savunmuştur (Keynes, 2018: 14, 15).

Klasik bütçe teorisine göre, ekonomide denk bütçe uygulaması olmalıdır. Bu sebeple ekonomik kriz dönemlerinde, ekonomik daralmaya bağlı olarak vergi gelirlerinde bir azalma olduğunda ve bütçe açık vermeye başladığında, vergi oranları artırılarak vergi gelirleri yükseltilir, bütçe yeniden denk hale getirilir. Tersi bir durumda yani ekonominin genişleme dönemlerinde artan vergi gelirleri sonucu bütçe fazlasını dengelemek için de vergi oranlarında azaltılmaya gidilmelidir. Modern bütçe teorisine göre ise bu uygulama ekonomik istikrar sağlamak bir yana, tam tersi etki gösterecektir. Ekonominin genişleme dönemlerinde zaten yüksek olan yatırım ve tüketim eğilimi, vergi oranlarının düşürülmesi ile daha da yükselecektir. Ekonomik daralma dönemlerinde ise zaten düşük olan yatırım ve tüketim eğilimi, vergi oranlarındaki artışa bağlı olarak azalacak ve ekonomik krizi daha da derinleştirecektir. Bu sebeple modern teori, ekonominin daralma dönemlerinde deflasyonist eğilime karşı olarak vergi oranlarının düşürülmesi, genişleme dönemlerinde ise enflasyonist eğilime karşı vergi oranlarının yükseltilmesini salık vermektedir (Turhan, 2002: 59, 60).

1.2.2.2. Ekonomik Büyüme Politikası Amacı

Para-maliye politikaları uygulanırken, maliye kısmında vergi oranlarını kullanarak ekonomik büyümeyi teşvik etmek ülkelerin genel olarak kullandıkları bir yöntemdir. Örneğin; vergi politikaları ile oynayarak, belli sektörlerin desteklenmesi, iş gücü nitelik ve niceliğinin artırılması, yatırım ve tasarrufların desteklenmesi sağlanabilmektedir. Bunun yanında ekonominin belli bir kesimi yerine tüm ekonomi desteklenecekse bu durumda vergi politikaları yerine daha geniş maliye politikası araçları olan kamu harcamalarının kullanılması uygun olacaktır (Neumark (1970)'den aktaran Turhan, 1993: 59, 60).

1.2.3. Vergilendirmenin Sosyal Amaçları

Görmezden geliniyormuş gibi dursa da zenginden fakire kaynak aktarım aracı olarak, eşitsizliklerin giderilmesine vesile olan vergilerin sosyal amaçlarının bulunduğu gerçeği göz önünde durmaktadır. Tartışılması gereken, verginin sosyal bir amacı olup olmamasından ziyade, vergilerin uygun şekillerde toplanması ve sarf edilmesidir (Heer, 1937: 484, 485).

Adolph Wagner’e göre vergilendirme sadece devletin bir gelir elde etme aracı değildir. Bunun yanında gelirin ve milli servetin dağıtılması konusunda da faydalanılması gereken bir araçtır. Wagner’e göre verginin sosyal amacı, mali amacının yanında temel amaç özelliği taşımaktadır. Bir diğer Alman ekonomist, Albert Schaffle’ye göre ise verginin mali olmayan amaçlarla kullanılması, verginin asıl görevini engellemektedir. Yıllar boyunca dikkate alınmayan ve Wagner’in tezi olan verginin sosyal amacı, kapitalizmin gelir dağılımını bozan etkisi göze battıkça, dikkate alınmaya başlamıştır. Keynes’in sahneye çıkması ile; vergilerin mali fonksiyon aracı olarak kullanılmasının yanında, istikrarı sağlamak amacıyla kullanılabileceği ifade edilmiş, Wagner’in sosyal ve ahlaki gerekçelere dayandırdığı verginin, gelir dağılımındaki adaletin sağlanmasına yönelik fonksiyonu iktisadi bir fonksiyon halini almıştır. Yüksek gelirlerin düşürülüp, düşük gelirlerin yükseltilmesi ile efektif talep ve istihdamın artırılması yoluna gidilmiş, istisnai bir durum olan tam istihdam seviyesine yaklaşılmak amaçlanmıştır (Schmölders (1965)’ten aktaran Turhan, 1993: 27–35).

Bu bahsedilen amaçlar dışında, vergilendirmenin diğer amaçları olarak adlandıran amaçlar da bulunmaktadır. Devletler bazı siyasi amaçlarla uluslararası olarak vergileri kullanabilmektedir. Karşı ülkeye özel vergi belirlemek ya da maliyet oluşturmak amaçlı ekstra vergiler koymak gibi uygulamalar buna örnektir. Bunun dışında halkın sağlığını korumak amaçlı konulabilecek vergiler ya da ithali istenmeyen mallara konulacak engelleyici vergiler de buna örnek olarak verilebilir. Bunun yanında gelişmesi istenilen üretim dalları için uygulanan vergi indirimi de yine bu amaca yönelik kullanılabilecek vergilerdir. Nihayetinde, nüfus ve aile planlamasına yönelik, evlenmeyi, çocuk yapmayı ya da yapmayı teşvik edici vergilendirme uygulamaları yapılabilmektedir. Fransa’da 1920’de uygulanmış olan “bekârlık vergisi” ve 1934’de Almanya’da uygulanan evlilik yardımı bu uygulamaya örnektir (Schmölders, 1976: 72, 73; Turhan, 1993: 38–40).

1.3. Vergilerin Sınıflandırılması

Vergilerin sınıflandırılması konusu incelendiğinde çeşitli uygulamaların olduğu görülmekte ve görüşler hakkında konsensüs bulunmadığı dikkat çekmektedir.

1.3.1. Dolaylı ve Dolaysız Vergiler

Dolaylı ve dolaysız vergi ayrımı antik çağlarda görülmeven; fakat modern zamanlara ait bir ayrım gibi durmaktadır. Çok eskilerde rastlanmamakla beraber, söz konusu ayrım, orta çağda ve modern Avrupa’da, 16. yüzyılın ikinci yarısındaki bir eserde göze çarpmaktadır (Bullock, 1898: 442).

Yunanların da diğer milletler gibi yükümlülükler ve vergi için kullandıkları çeşitli ifadeler bulunmaktadır. Bununla beraber, dolaylı ya da dolaysız vergi ayrımına dair bir kanıt rastlanmamaktadır. Yine de Atina’da yükümlülükler için genel olarak “*τελος*” ifadesi kullanılmaktadır. “*Metics*” adı verilen ve “yerleşik yabancı” olarak ifade edilebilecek, ikamet hakları bulunan; ama mülk sahibi olamayan ve vergi ödemekle yükümlü olan, kölelerden farklı statüye sahip kişilerin ödedikleri vergi dolaysız vergi, gümrük ve satış vergileri de dolaylı vergi olarak nitelendirilebilirler (Watson, 2010: 259–78; Bullock, 1898: 442–76).

Vergilerin dolaylı ve dolaysız olarak ayrılması için kullanılan çeşitli görüşler bulunmaktadır. Wagner’in yöntemine göre, belirli bir tarife üzerinden alınan vergiler dolaylı, gelirin beyan edilmesiyle alınan vergiler ise dolaysız vergi olarak sınıflandırılır. Dolaysız vergiler, daha önceden belirlenen oranlara tabi olan ve tahmini mümkün olan vergiler iken, daha önceden tahmin edilmesi mümkün olmayan miktarlara dayanan, verginin doğması ile netlik kazanan vergilere ise dolaylı vergiler denilmektedir. Mesela, daha önceden oranları belli olan ve tahsilatı yapılan; kurumlar vergisi, emlak vergisi gibi vergiler dolaysız vergi olarak nitelendirilirken, gerçekleşme anına ve kanuna göre değişen miktarlarda tahsilatı yapılan, tüketim ve gümrük vergileri ise dolaylı vergiler olarak ifade edilmektedirler. (Gerloff (1956)’dan aktaran Turhan, 1993: 95).

Dolaylı ve dolaysız vergilerin kendilerine göre avantajlı oldukları durumlar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları maddeler halinde aşağıdaki şekilde sıralanabilirler.

- a. Dolaylı vergiler, dolaysız vergilere nazaran daha kolay yansıtılabilmektedirler (Bullock, 1898: 460, 461).
- b. Dolaylı vergiler, vatandaşların, konulan vergiye göstermiş olduğu tepkinin düşük olması anlamında kullanılan, “mali anestezi” özelliği nedeniyle, dolaysız vergilere göre daha avantajlı olmaktadır (Arıkan, Önkan, 2020: 11).
- c. Dolaylı vergiler, özellikle sabit oranlı olmaları durumunda, daha çok gelir seviyesi düşük olanları olumsuz olarak etkilemektedir. Lüks tüketim mallarına uygulanacak daha yüksek oranlı dolaylı vergiler çok daha verimli olsa da dolaysız vergiler refahı, dolaylı vergilere göre daha çok artırmaktadırlar (Howard, 2001: 223). Dolaysız vergilerdeki artış, kaçağı önleyecek verimli bir vergi sistemiyle, gelir dağılımındaki adaleti olumlu yönde etkileyecek ve toplumun refahına katkı sağlayacaktır (Eğilmez, 2017: 144).
- d. Dolaysız vergiler, dolaylı vergilere nispeten, tasarruf ve yatırımları azaltıcı etkiye sahiptirler. Genel olarak, daha yüksek gelir vergisi ödeyen, orta gelir grubunun tasarruf eğilimin daha yüksek olabilmektedir. Bu gruplar, dolaysız vergi olan yüksek gelir vergisinden daha çok etkileneceklerdir çünkü; dolaylı vergiler tüketim üzerinden alınmaktadır. Bu durum ise dolaysız vergileri düşürme amaçlı arz yanlı teorilerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur (Eğilmez, 2017: 224).
- e. Dolaylı vergilerin kelime anlamı, “verginin yükümlüsünün daha önceden bilinmediği ve malı satın alan tüketici tarafından üstlenilen vergilerdir.” Dolaylı vergiler, gelir düzeyi düşük olandan da yüksek olandan da aynı oranda tahsil edilirler. Bu durum dolaylı vergilerdeki adalet sorununu ortaya çıkarmaktadır. Dolaysız vergilerin dolaylı vergilerden daha adil bir yapıda olduğu genel olarak kabul görmektedir. Bu görüşe temel olan şey, dolaylı vergilerin; malın zorunlu ya da lüks olmasına göre değişiklik gösterse dahi, yeniden dağıtım aracı olmaları konusundaki zayıflıklarıdır. Bunun yanında; dolaysız vergilerin adaletine şerh koyulmasına sebep olabilecek bir durum vardır ki o da dolaysız vergilere karşı gösterilen dirençtir. Dolaysız vergilerin adil olması durumu ideal koşullar için geçerli olmaktadır. Şöyle ki; vergiden kaçınma ya da vergi

kaçırma sebebiyle bu vergileri herkes olması gerektiği kadar ödememektedir. Dolaysız vergiler, devlet gelirlerini artırmada oldukça etkili olmalarına rağmen, vergi kaçakçılığı dikkate alındığında bu etki törpülenmektedir (Kargı, 2007: 85; Atkinson, 1977: 594; Koskela, 1988: 394).

- f. Özellikle gelişmekte olan enflasyonist ekonomilerde, dolaysız vergilerin, dolaylı vergilere kıyasla daha geç tahsil ediliyor olmaları nedeniyle, Vito Tanzi'nin 1977'deki makalesinde belirttiği etki ile reel vergi gelirlerinde düşüş meydana gelecektir (Tanzi, 1977: 155; Burgess, Stern, 1993: 802).²

Dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki avantaj ve dezavantajları sıraladıktan sonra bu vergilerin herhangi birinin tercih edilmesi gibi bir durumun söz konusu olmadığını belirtmek iyi olacaktır. Bu vergiler birbirleriyle rekabet etmesi gereken değil, uyum içinde olması gereken vergilerdir. Eski Birleşik Krallık Başbakanı William E. Gladstone da dolaylı ve dolaysız vergileri; aynı aileye sahip ve aynı servete ortak iki kız kardeşe benzetmekte ve bu kız kardeşlerin birbirleriyle düşmanca bir rekabet içinde olmamaları gerektiğini söylemektedir (Atkinson, 1977: 593, 594).

1.3.2. Gelir, Tüketim ve Servet Vergileri

Vergilerin; gelir, tüketim ve servet vergisi şeklindeki ayrımına ekonomik sınıflandırma da denilmektedir. Özellikle 1960 sonrasında kullanılan ve günümüzde halen geçerliliğini devam ettiren ekonomik sınıflandırma, en makul ve geçerli sınıflandırma olarak kabul görmektedir. Bu vergi sınıflandırmasının kabul görmesi 1962 yılındaki Fritz Neumark başkanlığında düzenlenmiş olan ve “Neumark raporu” olarak anılan; gelir vergisi, kurumlar vergisi ile sermaye kazancı üzerinden alınan vergiler ve dolaysız vergilerin uyumlaştırılmasına dayanmaktadır. Vergilere temel olan iki kaynak; gelir ve servettir. Bunun yanında vergi hangi kaynağa uygulanırsa uygulansın, bir şekilde ucu gelire dayanacaktır ve bu gelir harcanarak gidere dönüşecek, biriktirilirse de servete dönüşecektir. İşte bu sebeple; gelir vergisi, servet vergisi ve tüketim vergisi olarak bir sınıflandırma söz konusu

² Bkz: Olivera-Tanzi Etkisi

olmaktadır (HJI Panayi, 2013: 9; Nahmer (1964)'ten aktaran Turhan, Turhan, 1993: 103; Nadaroğlu, 1974: 420).

1.3.2.1. Gelir Vergileri

Gelirden alınan vergi; gelir vergisi ve kurumlar vergisi olarak ayrılmaktadır. Gelir vergisi; ücret, faiz ya da kâr üzerinden elde edildikleri anlarda tahsil edilirler. Kurumlar vergisi ise, sermaye şirketlerinden ve tüzel kişilerden kâr elde ettikleri anda tahsil edilirken, bu şirketlerin sahiplerinin elde ettikleri gelirden ayrıca tahsilat yapılmaktadır (Turhan, 1993: 104, 105).

Neumuark'a göre gelir vergisi; oldukça yaygın ve verimlidir. Ayrıca Neumark gelir vergisini tanımlarken; "Gelir vergisi, ileri kapitalizm devrinin bir eseri ve aynı zamanda da karakteristik bir ifadedir" demiştir. Gelir vergisi esnek ve adaletli bir yapıya sahip olması sebebiyle oldukça etkilidir. John Stuart Mill'e göre ise gelir vergisinin adaletli olabilmesi için belli miktarın altındaki gelirler vergilendirilmemelidir. Bu minimum gelir, toplumun gereksinimlerini karşılayacak tutardan daha yüksek olmamalıdır. Buna karşı ifade edilen itiraz ise, gerçek gelirin beyan edilmesi konusundaki toplumsal ahlak zafiyetidir. Bu sebeple doğru bir gelir tespiti çok mümkün değildir. Yine Mill'e göre ise kira geliri, maaşlar, yıllık kazançlar ve diğer sabit gelirler tam olarak tespit edilebilir. Oysa ki değişken kazançlar ve ticaret kârları uzman kişiler bile tam olarak tespit edemezken, herhangi bir vergi memurunun adaleti sağlayabilmesi pek olası değildir (Strayer, 1955: 430; Neumark, 1951: 3; Mill, 2004: 223, 224).

Gelir vergisi oldukça kabul gören bir vergilendirme olsa da tüketim harcamalarının vergilendirilmesi gerekliliği konusunun savunancıları da oldukça fazladır. Gelir vergisi matrahına sadece kişisel harcamalar dahil edilirse o zaman tüketim harcamalarına göre daha adil bir duruş sergileyecektir ve fakat gerçekte matraha kişisel olmayan harcamalar da dahil edilecek ve ödenmesi gerekenden az vergi ödenecektir. Bu da gelir vergisinin bahsedilen adaletine gölge düşürecektir. Sonuç olarak matrah tespiti konusunda bazı sorunlar vardır. Matrah tespiti kusursuz bir şekilde yapılsa dahi, tasarrufların vergilendirilmemesi

adına tüketim vergileri kullanılmalıdır. “Ahlaksızlık vergilendirilmeli, erdem ödüllendirilmelidir.” (R. Musgrave, Musgrave, 1989: 224).

Irving Fisher’a göre de gelir vergisi yerine tüketim vergisi tercih edilmelidir; çünkü gelir vergisi alınması durumunda, gelirden tasarruf edilen kısım için çifte vergilendirme uygulanmaktadır (Fisher, 1939: 16).

Nicholas Kaldor da gelir vergisi yerine tüketim vergisi kullanılmasının gerektiğini düşünenlerdendir; ama Fisher gibi çifte vergilendirmeyi sebep olarak göstermemektedir. Kaldor’a göre; gelir vergisi, tüketim vergisine göre dört noktada zayıftır (Break, Kaldor, 1956: 177).

- a. Gelir vergisi risk alma dürtüsünü baltalamakta, tasarruf yapmanın cazibesini azaltmakta ve buna bağlı olarak ekonomik büyümenin düşmesine sebep olmaktadır.
- b. Gelir vergisi çalışma şevkini kırma eğilimindedir.
- c. Gelir vergisinin, özel harcamaları kısıtlama yetkinliği, tüketim vergilerine göre daha düşüktür. Bu açıdan etkinliği daha düşüktür.
- d. Maliye politikası amacıyla kullanılarak tüketim ve yatırımı artırmak ya da kılmak için kullanılan gelir vergisi, tüketim vergisine nazaran daha az etkilidir.

Bir diğer gelir vergisi çeşidi olan kurumlar vergisi, gelir doğduğunda tahsil ediliyor olması açısından dolaylı bir vergi gibi olsa dahi tüketim vergilerine benzer bir özellik göstermediğinden, dolaylı bir vergi olarak görülememesi kafa karıştırıcı olabilmektedir. Kurumlar vergisi; bir yandan üst gelir grubunda olan hisse sahipleri tarafından ödenmesi açısından, artan oranlı bir vergi olarak kabul görülürken, diğer yandan maliyet unsuru olarak tüketim vergilerine benzer bir özellik göstermektedir. Kurumlar vergisi tam olarak bir gelir vergisi olmasa dahi, kurumların gelirlerinden alınan bir vergi olması ve bunun da aslında hisse sahiplerinin gelirlerinden ödeniyor olması açısından çifte vergilendirme

endişesi doğurduğu da açıktır. Uyum maliyeti ve sağladığı gelir düzeyi göz önüne alındığında, kurumlar vergisinin gerekliliği, politikacılar ve uzmanlar tarafından sorgulanmıştır (Colm, 1954: 486–89; MINTZ, 1995: 23).

1.3.2.2. Tüketim Vergileri

Vergilendirmenin bir diğer dayanağı; gelir ile tasarruf farkından oluşan tüketimdir. Adam Smith’e göre; kişi başına alınan herhangi bir vergi ile gelir oranında vergi toplanmasının imkansızlığı, tüketim vergilerinin doğmasına sebep olmuştur. Devlet, kişileri doğrudan ve oransal olarak vergilendirmeyi başaramadığından, gelirleri ile orantılı olduğunu düşündüğü giderler üzerinden vergilendirme yoluna gitmiştir (Smith, 1925: 1167, 1168).

Tüketim vergileri; aracı firmaların karşılıklı işlemlerinde ya da son tüketicinin ödediği KDV şeklinde kendine yer bulabildiği gibi, ithalat işlemlerinde de ortaya çıkmaktadır. Kişilerin kazançlarından bağımsız olarak tahsil edilmesi sebebiyle dolaylı bir vergidir ve bu haliyle adaletsiz bir görünüm sergilemektedir. Bu adaletsiz görüntünün yanında tüketim vergileri; dara kaybına sebep olmazlar, artan tasarruflara bağlı olarak ulusal üretkenliği artırır ve yönetsel kolaylığa sahiptirler. Tasarruf edenlerin ödüllendirilmesi gibi bir avantaj da söz konusudur. Ayrıca tam anlamıyla tüm geliri içine alacak bir vergilendirme mümkün olamayacağından, tüketim vergileri, devlete fazladan kaynak sağlamaktadırlar (FundamentalOECD, 2014: 32; Fried, et al., 1992: 961, 962).

Tüketim üzerinden alınan vergileri; genel tüketim vergisi ve özel tüketim vergisi olarak ayırabiliriz. Mal ve hizmetlerin genelini kapsayan vergilere genel tüketim vergisi, seçilmiş mal ve hizmetlerin tüketimini kapsayan vergilere de özel tüketim vergisi denilmektedir. Tarihi olarak daha öncelere dayanan özel tüketim vergileri, talep esnekliği düşük yani zorunlu mallar için uygulanır ve tahsilatı daha kolaydır. Özel tüketim vergileri sınıfındaki gümrük vergileri, tüketim vergileri içinde en eskiye dayanan vergilerdir. İngiltere’de gümrük, “customs” olarak adlandırılır ki bu ifade aynı zamanda gelenek, örf anlamına gelmektedir. Geleneksel ödemeleri tasvir etmesi yanında gümrük vergileri için de kullanılan bu ifade, gümrük vergilerinin antik zamanlara dayandığını ispatlar niteliktedir. Adam Smith tüketim mallarını; zorunlu mallar ve lüks mallar olarak ayırmakta ve tüketim

vergilerinin uygulandıkları malların genelde yurtiçinde tüketilen yerli mallar olduğunu ifade etmektedir (Smith, 1925: 385–86).

1.3.2.3. Servet Vergileri

Servet vergilerinin kökeni antik çağlara uzanmaktadır. Topraktan alınan düzenli vergiler, sahip olunan hayvanlardan alınan vergiler ve diğer görünür servet unsurlarından alınan vergiler devletlerin en eski gelir kaynaklarındandır. Günümüzdeki karşılığı ise yerel idareler tarafından tahsil edilen emlak vergileri olarak gösterilebilir. Uzmanlar; gelir vergisini, vergi kapasitesini yansıtmada yetersiz olarak görmüş ve servet üzerinden alınacak yıllık bir verginin, gelir vergisi için iyi bir takviye olacağını düşünmüşlerdir (Smith, 1925: 385–86; Bird, 1991: 322; Tanabe, 1965: 124).

Kapitalist toplumlardaki servet vergisi ile sosyalist toplumlardaki servet vergisinin gelir sağlama amacı ortak olmakla birlikte, sosyalist toplumlarda servet vergisi niteliğindeki sermaye üzerinden alınan verginin bir diğer işlevi ise mal ve hizmet arz eden firmalar için sermaye yaratmaktır. Kapitalist toplumlarda sermaye tasarruflar ve kârlar üzerinden toplanmaktadır; ama sosyalist toplumlarda bu yeterli görülmezse, planlı ekonomi gereği devlet sermaye vergisi ile bu kaynağı yaratır. Buradaki ayırıcı durum ise bu verginin bir nevi sermayenin faizi şeklinde kullanılıyor olmasıdır. Eğer sermaye üzerinden bir vergi alınmasaydı sermayenin maliyeti sıfır olurdu ve firmalar daha fazla sermaye kullanmak isterlerdi. Sermaye vergisi ile sermayenin marjinal maliyeti hesaplara dahil edilmekte, sınırlı olan sermayenin verimli kullanılması hedeflenmektedir (Bulutoğlu, 1977: 379–81).

Servet vergisi politikasına yol çizen iki akımdan bahsedilebilir. Bunlardan ilki kamu tercihi, ikincisi ise yeniden dağıtım politikasıdır. Kamu tercihi yaklaşımına göre hükümetlerin amacı seçimleri kazanmaktır. Bu amaçla, kamu harcamalarındaki faydayı maksimize, vergilerin sebep olacağı siyasi maliyeti de minimize etmeye çabalarlar. Vergi çeşitlerine göre, oy verenlerin tepkileri değişiklik göstereceğinden, her bir verginin marjinal siyasi maliyeti eşitlenmelidir. Oy verenlerin büyük çoğunluğu vergilerin karmaşık yapısından habersizdir. Vergilerin tekniği hakkındaki bilgi bir yana, temel bilgi seviyesine dahi sahip değillerdir. Bu denklemin bağımsız değişkenleri; eğitim ve ekonomik

durumdur. Servet vergilerinden en yüksek faydayı toplumun en düşük gelir seviyesindeki, en az organize olan kısım sağlamaktadır ve bu vergilerden her birine düşecek pay da oldukça sınırlıdır. Bu sebeple, konu vergilerin uygulamaya geçirilmesi aşamasında yaşanacak zorluklara karşı tepki göstermeme ihtimalleri yüksektir. Servet vergilerinin maliyetime katlanmak ve bunu ödemek zorunda olan kesim ise toplumun iyi organize olmuş, varlıklı ve eğitilmiş kesimdir. Bu kesim çıkarlarını korumak adına kuvvetli bir direniş gösterebilecektir. Ayrıca, servet vergilerinin uygulamaya konması durumunda, öncelikli ve halihazırda etkilenmeyen orta kesim de zamanla sıranın kendisine gelebileceği, sahip olduğu ev, araba gibi servet unsurlarından da vergi alınabileceği korkusuyla konu vergiye tepki gösterebilecektir. Çıkarını korumaya çalışan politikacıların böyle bir tabloyla karşı karşıya olduklarında seçim yapmalarının çok da zor olmayacağı ortadadır. Servet vergisi politikası konusundaki ikinci yaklaşım ise; refah devletinin vergi tarafına değil, tüketimin yeniden dağıtımına üzerine eğilmiştir. İkinci dünya savaşı sonrası, OECD ülkelerindeki sosyal harcamaların büyüme oranları ülkeler arası çalışmalarla analiz edilmiştir. Sosyal harcamalar ile politik duruş arasındaki bağ araştırılmıştır. Sonuç olarak görülmüştür ki, başkının siyasi iklim önem taşımaktadır. Sol ya da sosyal demokrat partilerin yönetimde olduğu ülkelerde, sosyal harcamalardaki artış diğer ülkelere göre daha fazla olmuştur. Aynı zamanda kamu harcamalarındaki artış da işçi sendikalarının güçlü olduğu ülkelerde daha fazla olmuştur. Üçüncü olarak diğer koşullar sabit olmak kaydıyla, üniter devletlerdeki sosyal harcamaların büyüme hızı, federal devletlere nazaran daha fazla olmaktadır. Bu yaklaşımın tüm vergi politikası için genişletilmesi mümkün gözükmesine de buradan çıkarılabilecek dikkate değer sonuçlar vardır. İlk olarak; bu yaklaşıma göre sol ve sosyal demokrat partiler tarafından yönetilen devletlerde gelir ve refah dağılımındaki adalet politik olarak daha fazla tartışılmaktadır ve servet vergileri daha etkindir. İkinci olarak, servet vergilerinden en çok yarar sağlayan kesim olan işçilerin, organize oldukları devletlerde de servet vergileri ön plandadır. Üçüncü ve son olarak, federal devletlerde, kamu harcamalarına ve yeniden dağıtım politikalarına, karşı bir duruş söz konusudur (Banting, 1991: 352–55). Servet vergilerini; net servet vergisi ve diğer servet vergileri olarak sınıflandırabiliriz.³

³ “Diğer servet vergileri” sınıflandırması araştırmacı tarafından karışıklığı önleme amacıyla kullanılmıştır. Servet artış vergileri ile servet transfer vergilerini bir arada işlemenin daha uygun olacağı düşünülmüştür.

1.3.2.3.1. Net Servet Vergisi

Net servet vergileri, özellikle bireysel vergi mükelleflerinin varlıkları ile borçlarının arasındaki net farktan alınan vergilerdir. Bu tanım, net servet vergilerini diğer servet vergilerinden ayırmaktadır. Net servet vergilerinin tarihi eskiye dayanmaktadır. Günümüzde sınırlı bir uygulamaya sahip ise de bazı Avrupa ülkelerinde uzun seneler uygulanmıştır. Örneğin, İsviçre’de 13.y.y. ile 20.y.y. arasında kullanılmıştır. İsveç, Danimarka ve Norveç ise 50 yıl boyunca devlete gelir kaynağı olarak net servet vergilerini kullanmışlardır. Avrupa’daki eski geçmişine rağmen, uzak doğu ve Latin Amerika’da yakın geçmişte kullanımına da rastlanmıştır. Hindistan 1957, Seylan Adası 1959, Pakistan 1963, Japonya 1950, Kolombiya 1935, Uruguay 1964 uygulamaları örnek gösterilebilir (Tanabe, 1965: 126).

Net servet vergileri OECD ülkeleri arasında eskiye nazaran daha az kullanılmaktadır. 1990’da net servet vergileri on iki ülke tarafından kullanılıyorken, 2017 itibariyle bu sayı dört ülkeye düşmüştür. OECD raporuna göre, servet vergilerinin kaldırılmasında etkinlik ve yönetim problemleri öne çıkmaktadır. Gözlemler ortaya koymuştur ki net servet vergileri, gelirin adil dağılım görevlerini yerine getirmede, başarısız olmuşlardır. Üstelik birkaç istisna dışında elde edilen gelir de oldukça azdır. Yine de son zamanlarda gelir elde etmek ve gelir adaletsizliklerini çözmek adına net servet vergilerine olan ilgi artmaktadır. Kişisel sermaye gelir vergileri ile net servet vergileri arasındaki benzerliğe rağmen, net servet vergileri daha az adildir ve daha fazla bozucu etkiye sahiptirler (Tax, Studies, 2018: 1).

Olası avantajlarına rağmen, net servet vergisi sadece birkaç ülkede varlığını sürdürebilmiştir. Net servet vergisinin yönetiminin kolay olmadığına, özellikle servetin takibi ve değerlemesinin zorluk çıkaracağına dair görüşler vardır. Bunun dışında vergi mükelleflerinin yükümlülüklerini yerine getirebilmek için kaynak bulma sorunu da çözümsüz kalmaktadır. Tanabe “The Taxation of Net Wealth” adlı çalışmasında, bu olumsuz durumlara rağmen net servet vergisinin, eğer iyi yönetilirse, gelir vergisine takviye olarak uygulanabileceğini belirtmiştir. Dahası, servet vergisi, refahın yeniden dağıtımını sağlayıp, servetin belli bir kesimde yoğunlaşmasına engel olarak daha üretken alanlarda

kullanılmasına vesile olabilecektir. Konu çalışmada ısrarla “iyi bir yönetim” şerhi düşülmüş, aksi takdirde net servet vergisinin beklenen adaleti sağlama görevini yerine getirmekten uzak olmakla kalmayıp, yeni adaletsizlikler ortaya çıkaracağı vurgulanmıştır. Burbidge (1991), “The Allocative and Efficiency Effects of Wealth Taxes” adlı çalışmasında net servet vergisinin; adalet konusunda başarılı olabileceğini, bunun yanında verimlilik ve yönetim kolaylığı gibi gereksinimleri karşılamakta oldukça başarısız olacağını belirtmiştir (Tanabe, 1965: 155; Burbidge, 1991: 3).

Dugger (1990)’a göre, tüketim, yüksek alkol ve tütün vergileri adaletsizdir. Adı geçen vergilerin asıl yükü işçi sınıfı ve fakirlerin üzerine binmektedir. Bu sebeple net servet vergisi bir ihtiyaçtır. Dugger çalışmasında; net servet vergilerine gelen üç itiraza da yanıt vermektedir. İlk olarak karşıtların ifade ettiği, tasarrufları ve büyümeyi azaltıcı etkinin temelsiz olduğunu, varlıklı kesime daha fazla kaynak gittikçe daha fazla tasarruf etmediklerinin görüldüğünü söylemiştir. İkinci itiraz, tıpkı gelir gibi servetin de hesaplanması ve doğrulanması zordur. Dugger ise uygun bir raporlama ve denetimle bu sorunun aşılabileceğini belirtmiştir. Üçüncü itiraz ise, servet vergisinin beklendiği kadar çok getiri sağlayamayacağı; çünkü varlıklı kesimin çok olmadığı şeklindedir. Bu konuda Dugger itirazı kısmen haklı bulmaktadır. Şöyle ki; gerçekten varlıklı kesim sayısı azdır ve fakat ellerindeki servet oldukça fazla olduğundan, toplanacak vergiler de dişe değer olacaktır (Dugger, 1990: 142, 143).

Net servet vergisi konusundaki olumlu ve olumsuz görüşler toparlanırsa; olumlu görüşler bu verginin gelir dağılımındaki adaleti sağlama konusunda başarılı olabileceğini; fakat bunun için iyi bir yönetimin sağlanması gerekliliğini belirtmişlerdir. Bununla beraber bahsi geçen başarının yanında, yönetim zorluğu ve verimsizlik konusunda da fikir birliği olduğu görülmektedir.

1.3.2.3.2. Diğer Servet Vergileri

Diğer servet vergileri; emlak vergisi, veraset ve intikal vergisi ve sermaye vergisi olarak incelenebilir. Emlak vergileri M.Ö. 5000’li yıllara, eski Mısır’a dayanmaktadır. Arazi ve onun üretim değeri üzerinden tahsil edilen emlak vergilerinin eski çağlardaki en yaygın

mükellefleri çiftçilerdir. Gelir vergisinin dört başı mamur kullanıldığı bir ülkede, ek olarak tahsil edilen emlak vergisi, istenilen bir durum değildir. Gelir adaletini sağlamak için gerekli olduğu iddia edilse de tasarruflar mülk üzerinden alınan bir vergiye karşı duyarlı ise, emlak vergisi, gelir adaletini bozan bir etki gösterecektir. Bu durumun ortaya çıkmasına, azalan sermaye birikiminin uzun dönemde sermaye emek oranını düşürmesi ve böylece işgücü verimi ve gelirinin düşmesi sebep olmaktadır (Carlson, 2004: 3; Hyman, 2010: 703).

Emlak vergisi, öncelerde hazineye gelir sağlamak amacıyla kullanılsa da zamanla bu verginin tahsilatı yerel yönetimleri bırakılmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde emlak vergisinin devlet gelirlerindeki payının oldukça az olması bu değişikliğin mantıklı olduğunu gösterir niteliktedir (Howard, 2001: 213).

Emlak vergilerinin yansımaları konusunda da tartışmalar bulunmaktadır. Literatürde bu konu hakkında üç farklı görüş vardır. Bu görüşler şöyledir:

- *Geleneksel Görüş:* Geleneksel görüş emlak vergisine herhangi bir tüketim vergisi olarak bakar (Chang, 2006: 1) Geleneksel görüşe göre, yükselen ev maliyetleri sebebiyle, emlak vergilerinin yükünü ilgili emlağı satın alan kişi üstlenmekte, yani vergiler alıcıya yansımaktadır. Bu görüşün tarihi 1940 sonrasına dayanmaktadır (George R. Zodrow, 2001: 140). Bununla beraber, duran varlıklar üzerinden alınan vergilerin, tüketim vergisi gibi, tüketiciye yansıdığı görüşü, Alfred Marshall'ın 1897'deki "Reply to The Questionnaire of The Royal Commision on Local Taxation" adlı çalışmasına dayanmaktadır (Mieszkowski, 1972: 73).
- *Fayda Görüşü:* Tiebout modelinin genişletilmiş halidir. Bu görüşe göre, emlak vergileri, yerel yönetimlerden alınan hizmetin bedelidir. Yani bu görüş, emlak vergisini tam olarak bir vergi konumunda görmemektedir.
- *Sermaye Vergisi Görüşü:* İlk olarak Mieszkowski (1972) tarafından geliştirilen görüş, Zodrow ve Mieszkowski (1983,1986) tarafından genişletilmiş ve Zodrow (2000)

tarafından gözden geçirilmiştir. Bu görüşe göre, emlak vergisi, ulusal sermaye stokunun yönetiminde bozulmaya sebebiyet vermektedir. Ayrıca, yerel yönetimler arasında yanlış dağılım sorunu ortaya çıkarmaktadır. Mieszkowski, Harberger (1962)'nin genel denge modelini emlak vergileri için uygulamıştır. Yerel yönetimleri, yüksek ve düşük vergi tahsil edilen şeklinde ayırdıktan sonra, ulusal ortalamanın üzerinde vergi alan yerel yönetimlerden, düşük vergi alan yerel yönetimlere sermaye akışı olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, ulusal sermayenin yerel yönetimler arasındaki yanlış dağılımı sorunu ortaya çıkmıştır.

Kısaca açıklanan bu üç görüşten hangisinin seçilmesi gerektiği konusunda da bir konsensus söz konusu değildir. Özellikle sermaye vergisi görüşü ve fayda görüşü konusunda şüpheler bulunmaktadır. Sermaye vergisi görüşünün temellendirilmesine şüphe ile yaklaşılmaktadır. Yerel yönetimler arasındaki vergi farkından dolayı sermayenin; yüksek vergiden, düşük vergiye geçeceği ifade edilmiş; ama bu işlem için gerekli maliyetler yok sayılmıştır. Bunun yanında, fayda görüşündeki sorun ise, birçokları tarafından sorgulanan Tiebout modelinin geçerli varsayılmasıdır (George R. Zodrow, 2001: 139–45).

Emlak vergisi hakkındaki olumlu görüşler; (Harriss, 1974: 90–92).

- Yerel yönetimlerin finansmanı açısından oldukça etkili olmaktadır. Yerel yönetimlerin ihtiyaçları hükümetten gelen ödenek ile yeterince sağlanamayabilir. Bu açıdan ihtiyaçları karşılayacak nitelikte bir gelir kaynağıdır.
- Daha görünür ve yerel yönetimler tarafından tahsil edilen bir vergi olması sebebiyle, vatandaşların oylarını daha bilinçli vermelerini sağlar. Mükellefler harcamaları daha yakından takip eder ve vergilerinin peşine düşerler. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından düşünüldüğünde bu etkinin ortaya çıkması çok da beklenir bir durum olmayabilir.
- Fayda ve adalet sağlaması; kamu maliyesinde adalet olarak değerlendirilebilecek durumlardan bir tanesi fayda ve maliyet bakış açısıdır. Emlak vergisi bu bakış açısına örnek

oluşturmaktadır. Vergi yükünün fazla olduğu yerler nispeten daha fazla alt yapı yatırımı gibi hizmetler alırlar, vice versa.

Emlak vergisi hakkındaki olumsuz görüşler; (Harriss, 1974: 93–96).

- Yüksek efektif vergi oranları davranışları olumsuz etkiler. Emlak vergileri düşük görünen oranlarda tahsil edilseler de mülk değeri üzerinden tahsil edildikleri için, gelir vergilerindeki oranlarla kıyaslandığında hataya düşmeye sebep olmaktadır. Gelir vergisinde oran daha yüksek olmasına rağmen, yüksek matrah sebebiyle, emlak vergilerinde ödenen vergi miktarı çok daha yüksektir. Ödenecek olan bu yüksek vergi yüzünden kişiler daha az tasarruf edebilecek ya da tüketecektir. Aynı zamanda kişiler ve işletmeler daha az vergi ödemenin yollarını bulmak için araştırma içine gireceklerdir.
- Yeni ve güzel inşa edilmiş binalar, gecekondular tarzı kötü durumdaki binalardan; yeni makineler, eskilerinden daha fazla vergilendirilirler. Bu bir anlamda sermayeyi daha iyi kullanıp, daha kaliteli mal arz edenleri cezalandırmak gibi olmaktadır.
- Kentsel geri dönüşüm için engel teşkil edici karakter barındırmaktadır. Yenilenmiş binalara daha fazla vergi almak gelişimin önüne engel koymak anlamına gelmektedir. Kimse eski ve daha kötü olanın ödüllendirilirken, yeni ve daha güzel olanın cezalandırılmasını istemez; ama yönetimlerin birçoğu tam olarak bunu yapmaktadır.
- Binaların yenilenmesi ve onarılması konusunda gecikmeye sebep olmaktadır. Vergiler sebebiyle bu yenilemeler kişiler tarafından ertelenmektedir.

Veraset ve intikal vergisi için gerekli olan durum mirasın aktarılmasıdır; veraset olarak adlandırılan kısım, hakların ölüm ile birlikte bir başkasına devredilmesi şeklinde tanımlanır. Bu devir işlemi daha çok nesiller arasında olmakla beraber, aynı nesil içinde de gerçekleşebilir. Veraset ve intikal vergileri, mülk üzerinden alınan vergiler olarak değil de mülkün transferi sebebiyle kazanılan ayrıcalığın vergilendirilmesi şeklinde ifade

edilirler (Goody, 1989: 171; “Taxation. Particular Forms of Taxation. Succession Tax: Registered Bonds of the Taxing State Kept by Non-Resident at His Domicile” 1915: 1).

Veraset ve intikal vergisinin kökeni Antik Roma’ya kadar uzanmaktadır. Augustus tarafından, “Vicesima Hereditatum” olarak ifade edilen, malların ölenlerden yaşayanlara geçmesi sonucu, mirasın 1/20’si kadar olan vergi, konu verginin kökeni olarak kabul edilmektedir. Vergilendirmenin en eski yöntemlerinden biri olan bu vergiler; toplum felsefesinin konusu olması yanında, politika aracı olması, gelir dağılımını düzenleyici olması ve hazineye gelir sağlaması amacıyla da kullanılmaktadır (Smith, 1925: 1152; Krelove, 1995: 188).

Protestan inancında da veraset ve intikal vergisi ile diğer vergiler kabul görmemektedir. Yine veraset vergisi özelinde, 5. yüzyılda Galya’da bir rahip olan Salvian’a göre mülk tanrının olduğundan, ölen kişinin sahip olduğu mülkiyetinin, fakirlere dağıtılmak üzere, tanrının yer yüzündeki temsilcilerine, kiliseye kalması gerekmektedir. 18. yüzyıl sonunda ise Abbe Raynal, mülk sahibi kişinin ölmesi sonucunda malların serbest mal konumuna geçmesi gerektiğini savunmuştur (Burg, 2004: 193; Goody, 1989: 172).

Veraset ve intikal vergilerinin ülkelere göre değişen çeşitli sosyal ve ekonomik amaçları olabilir, söz konusu amaçlar; (Goody, 1989: 188).

- Ölen kişinin servetini, diğer bir kişinin elden çıkarma hakkını sınırlamaktır.
- Çabasız kazanç olan mirasın kullanımını sınırlamaktır.
- Varisin, muhtemelen ödeyeceği sermaye geliri vergisini çeşitlendirip, sermaye vergisinin artan oranlı yapısından korumak, yatırımlar ve tasarruflar üzerindeki olumsuz etkisini azaltmaktır.
- Emlak ve gelir vergilerinin tamamlayıcısı olan intikal vergisi, bazı ülkelerde bağış ya da hediye etmeye gönderme olarak, “gift tax” adıyla tahsil edilmektedir. İntikal vergisi;

vergi mükelleflerinin, vergiye tabi mallarını azaltmak ya da vergi matrahlarını düşürmek için hediye adı altında mallarını elden çıkarmalarına engel olmak için kullanılmaktadır. Her ne kadar intikal vergisi yoluyla ölümden önceki devir ile vergiden kaçışların önüne geçilmeye çalışılıyor olsa da fiktif satış işlemleriyle vergiden kaçılacağı bir gerçektir (Ponder, 1968: 286).

Motorlu taşıtlar vergisi; karayollarının masraflarını ve çeşitli devlet harcamalarını karşılamak amacıyla kullanılmıştır. Motorlu taşıtlar vergisinin, yol masrafları için kullanılması eskiye dayanmaktadır; fakat vergi olarak anıldıktan sonra, belli bir alana kullanılması zorunluluğu söz konusu olmamaktadır. Motorlu taşıtlar vergisi, başlarda yol geliştirmele-
rine kaynak olarak tahsil edilmiş olsa da sonraki zamanlarda diğer vergiler gibi ortak kaynak sağlama amacına hizmet etmişlerdir. Motorlu taşıtlar vergisi; yol vergisi ve yakıt vergisi adı altında da tahsil edilmişlerdir (Martin, 1930: 197; Allen, Edgeworth, 1926: 123, 124).

Vergilerin sınıflandırılması konusunda birçok farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar arasında; spesifik ve advalorem vergiler, azalan, sabit ve artan oranlı vergiler, telafi edici, denetleyici, düzenleyici ve tamamlayıcı vergiler şeklinde sınıflandırmalar da mevcuttur. Bununla beraber, dolaylı ve dolaysız vergiler ile gelir, harcama ve servet vergileri sınıflandırması, zaten bahsi geçen sınıflandırmaları da içermekte olup, bu çalışma içinde tekrar irdelenmesinin çalışmaya gözle görülür bir katkı sağlamayacağı düşünülmüştür. Örneğin; spesifik ve advalorem vergi sınıflandırması aslında dolaylı vergiler sınıflandırmasına dahil olan gümrük vergilerinin tahsilatına yönelik işlemleri ifade etmektedir. Benzer şekilde gelir vergisi, advalorem bir vergi, özel tüketim vergisi ise spesifik bir vergidir. Gümrük vergileri aynı zamanda telafi edici vergiler sınıfına da girmektedir. Görüldüğü üzere asıl sınıflandırma biçimlerine dahil edilen vergilerinin bir nevi özelliklerini ifade eden diğer sınıflandırma biçimlerinin ayrı olarak incelenmesi bu çalışmanın konusunu doğrudan ilgilendirmediğinden, alt başlık burada sonlandırılacaktır.

1.4. Vergilendirmenin Etkileri

Vergilendirmenin etkileri, dar anlamda, verginin yansımaya bağı olarak gelişen sonuçları işaret eder. Yansıma, vergiye maruz kalmanın (verginin vurgusu) sonucu, vergi yerleşmesi ise vergi yansımalarının sonucudur. Vergilendirmenin geniş anlamda etkisi ise, ekonomik dengede meydana gelen değişikliklerin tüm olası sonuçlarıdır. Verginin yansıması bir süreç, vergi yükü bir sonuç; üretimde, dağılımda ve tüketimde meydana gelen değişme ise vergilendirmenin etkisidir. Daha geniş olarak yorumlandığında, vergilendirmenin etkileri ekonomik sınırları aşmış, politik sonuçlara ulaşmıştır (Seligman, 1923: 1).

1.4.1. Vergilendirmenin Davranışsal Etkileri

Vergilendirmeye karşı, bireylerin ve ailelerin nasıl bir davranışsal tepki göstereceği, ilgi duyulan bir konudur. Vergilendirmenin etkileri; çalışma, tasarruf, eğitim ya da tüketim ile sınırlı olmayıp, maddeler halinde aşağıdaki gibidir: (Triest, 1998: 761; Stiglitz, Rosengard, 2015: 513).

- Bireylerin evlenme ve boşanma durumlarını doğrudan etkiliyor demek konusunda çekinceler bulunsa da vergilendirmenin bunların zamanlamalarında etkili olduğu hususunda pek şüphe yoktur. Örnek olarak, ABD’de; evlilik tarihi 31 Aralık olan bir çiftin bütün yıl evli olduğunu varsayan bir vergi kodu bulunmaktadır. Dolayısıyla aynı gelir seviyesindeki bir çiftin evlenme konusunda aralık ayı yerine, bir sonraki yılın ocak ayını seçmeleri şaşırtıcı olmayacaktır. Boşanma için de tersi durum geçerlidir.
- Vergilendirme; firmaların sadece yatırım miktarlarını değil, makinelerin dayanıklılık seviyeleri de dahil olmak üzere, yatırımının şeklini de belirler. Ulusal sermayenin, konuta, diğer yapılara ya da ekipmanlara tahsis edilecek miktarlarını da etkiler.
- Ülke yatırımlarının; konut, diğer yapılar ve ekipmanlar arasındaki dağılımını etkiler.

- Düzenleme amacıyla kullanılan vergilendirme, doğal kaynakların tükenme oranlarını etkiler.

Vergilendirmenin davranışsal etkilerinin önemini ortaya koyan    sebep vardır. Bunlardan ilki; vergi mükelleflerinin davranışsal tepkilerinin, vergi oranları ve kurallarındaki değişime bağlı olarak, geliri etkilemesidir. Vergilendirmenin sonucu olarak ortaya çıkan dara kaybı ya da ekonomik etkinsizliğin, vergi mükelleflerinin davranışsal tepkilerine göre telafi edilebilecek olması, davranışsal etkilerin diğer bir önemini ortaya koymaktadır.     nc  ve son olarak söz konusu etkiler; vergilendirmenin, toplam talep ve istihdam üzerindeki kısa dönem makro ekonomik sonuçlarının anlaşılması açısından önem arz etmektedir (Feldstein, 2008: 1).

1.4.2. Vergilendirmenin Ekonomik Etkileri (Seligman, 1923: 1–23).

Vergilendirmenin ekonomi üzerindeki etkilerinin taşıdığı özellikler beş grup altında incelenmektedir. *Ekonomik etkilerin ortaya çıkışı; yeni koyulan bir vergiden ya da verginin adaletsizliğinden kaynaklı olabilir; yeni koyulan bir vergi, alışkanlıklara dahil olmadığından ekonominin dengesini bozmaya teşnedir. Ekonomide istikrar arzu edilen bir durumdur. ABD’de 1846 yılındaki serbest ticaret tariflerinin sürekliliğinden yana tercih kullanan üreticilerin durumu bu konuya örnek oluşturmaktadır. Vergi mükellefleri, daha yüksek dahi olsa, sürekliliği olan bir vergi yönünde tercihte bulunmuşlardır. Bu tercihin sebebi, üreticilerin gelecekteki muhasebe planlarını daha rahat yapacak olmalarıdır. Bu sayede yüksek bir vergi ödüyor olsalar dahi, gelecekte bir sürprizle karşılaşmamış olacaklardır. Bu durum, Canard’ın “her eski vergi iyi, her yeni vergi kötüdür” söylemini akla getirmektedir.*

Bu bakış açısı elbette her durumda geçerli değildir. Eğer bir vergi sorunlu ve iyi düşünülmeden yürürlüğe konulmuşsa, bu verginin istikrarlı olması bir anlam taşımayacaktır. Kötü bir vergilendirme zamanla daha iyi hale gelmez, aksine, zaman geçtikçe kötü etkiler artarak devam edecektir. Her ne kadar vergi sisteminde sürekli olarak yama yapılması istenen bir şey olmasa da Canard’ın söyleminde doğruluk payı vardır. Canard tarafından bahsedilmemiş olsa da vergilerin zararlı etkilerini zamanla azaltacak bir etki

bulunmaktadır. Ekonomik denge, sadece Canard'ın belirttiği gibi difüzyon süreci ile ya da yansıma ile sağlanmaz⁴, aynı zamanda verginin amortismanı ya da kapitalizasyonu şeklinde de denge sağlanabilir.

Her sermaye malı bir sermaye değeri ve aynı zamanda gelir değeri içerir. Bahsettiğimiz denge sermaye ve gelir arasındaki dengedir. Faiz oranını sabit kabul ettiğimizde, gelirdeki bir değişme, sermaye değerindeki bir değişmeye sebep olmaktadır. Faiz oranı değiştiğinde ise; sermaye ve gelir arasındaki denge yeni bir seviyeye ulaşmaktadır. Faiz oranı sabit iken, gelirden meydana gelen bir azalma, sermaye değerini azaltırken; gelirden meydana gelen bir artma da sermaye değerini artıracaktır. İşte vergilere bağlı olarak azalan sermaye değeri verginin amortismanını ifade ederken, vergilere bağlı artan sermaye değeri ise verginin kapitalizasyonunu ifade eder. Bahsi geçen yeni verginin etkisi eşitsizlik ile katlanır. Vergilendirmedeki herhangi bir eşitsizlik; aşırı ve düşük vergilendirilmiş mallar arasındaki dengenin daha da bozulmasını sağlar ve yeni bir dengenin oluşmasına zemin hazırlar.

Vergilendirmenin ekonomik etkilerinin ikinci yönü, *devletin elde ettiği kazancın, vergi mükellefinin katlandığı yükle orantılı ya da orantısız olmasıdır*. Her verginin bir toplanma maliyeti olmakta ve verginin verimliliğini düşürmektedir; ama bu maliyet eğer vergi mükellefinin cebinden çıkan para ile devletin kasasına giren para arasında uçurum oluşturuyorsa, bu bir başarı değildir ve istenen bir durum olarak görülmez. Bir diğer sorun ise verginin piramitleşmesidir. Bir mala vergi uygulandığında, bu mal, tüketiciye ulaşana kadar her el değiştirmesinde, verginin oluşturduğu maliyet sebebiyle, fiyat artışına maruz kalır. Sonuç olarak, verginin yükü giderek artar ve son tüketiciye yaklaştıkça verginin külfeti katlanarak büyür. Bu doktrin normal kâr varsayımında kabul görebilir ve fakat; modern teorideki tam rekabet piyasasında kâr, marjinal maliyetin üstünde kalan kısım olduğunda, aracı fiyat artıramayacak bu sebeple de verginin piramitleşmesi gibi bir durum oluşmayacaktır. Monopol veya aşırı hızla artan fiyatların olmadığı durumlarda, ürünün

⁴ Canard'ın difüzyon teorisine göre; toplumun bir kesimine uygulanan vergi sadece o kesimin üstünde yük oluşturmaz, zamanla vergi yansıyarak toplum diğer kesimlerine de vergi yükü olarak sirayet eder.

birden fazla el değiştirmesi, fiyatları transfer maliyetinden daha yükseğe çıkarmayacaktır. Bu sebeple fiyatlarda geometrik bir artışın olması söz konusu değildir.

nc olarak, *verginin istenen ve istenmeyen etkileri* arasındaki fark incelenebilir. Vergiler belirli bir amaca hizmete ederler, bu durum özellikle vergilerin sosyal amaçları söz konusu olduğunda geçerlidir. Harcamaları kısmak için tüketim vergisi konulur, büyük gayrimenkulleri sınırlamak için artan oranlı bir arazi vergisi konulur ve verginin, faydayı sağlayan dan tahsil edilmesi amaçlanır. Buna rağmen, devletin amaçladığı ile varılan nokta genelde farklı olmaktadır.

Bu konuya, tamamlayıcı mallar üzerinden bir örneklendirme yapılabilir. Tamamlayıcı malların bir fayda ortaya koyabilmeleri için birlikte tüketilmeleri gerekmektedir. Örneğin; araba ile benzin tamamlayıcı mallardır. Benzin olmadan araba bir fayda oluşturamayacaktır. Hemen her sektörde bunun benzeri bir tamamlayıcı mal ilişkisi söz konusu olduğundan, tamamlayıcı mallar üzerinden örneklendirme yapmak anlamlı olacaktır. Tamamlayıcı mallardan birine, mesela benzine, bir vergi getirildiğinde, bu tüketici fiyatına yansıyacak ve artan benzin fiyatının etkisiyle, mallar arasındaki çapraz esnekliğe de bağlı olarak diğer tamamlayıcı malın yani arabanın, talep edilen miktarını düşürecek, fiyatının azalmasına sebep olacaktır. Bu vergi koyulurken böyle bir sonuç arzu edilmediğinden, ortaya çıkan sonuç verginin amaçlanmayan etkisi olarak ifade edilecektir. New York'ta konulan bir veraset vergisi sonrası, büyük bankalar ve finans kurumları, yabancı varlıkların çekileceği konusunda tehdide uğramıştır. Sonuç olarak vergi gelirlerini artırma amacı güden bu vergi, ekonominin prestijini sarsarak hiç istenmeyen bir durum ortaya çıkarmıştır. Getirilen bu yasa hızla geri çekilerek sorun ortadan kaldırılmıştır.

Bazı durumlarda ise, vergi mükellefleri için beklenmeyen bir durum oluşturan vergiler, devlet tarafından konulan bir önceki verginin istemeyen etkilerini bertaraf etmek için konulmuş olabilmektedir. Örneğin; ABD'nin bir eyaletinde sermaye miktarına bağlı olarak değişen bir kurumlar vergisi konulunca, sermaye stokunu azaltmaya yönelik hızlı bir hareket başlamıştır. Sonraki yıllarda, bu sefer de kr üzerinden alınan vergilerde artış yapıldığında, sermaye birikimi artırılarak bu vergiden kaçış amaçlanmıştır. Görüldüğü gibi son

konulan vergideki istenmeyen bir durum, bir önceki verginin istenmeyen durumunu ortadan kaldırmaya yöneliktir.

Vergilendirmenin istenmeyen etkilerinden biri de vergiden kaçış durumudur. Vergilerin olduğu yerde vergiden kaçış hali az ya da çok var olmuştur ve olacaktır. Vergiden kaçışı; vergiden kaçınma ve vergi kaçırma şeklinde sınıflandırabiliriz. Vergiden kaçınma tamamen yasal bir durumken, vergi kaçırma yasa dışıdır ve cezalandırılmaktadır. Vergilerin aşırı ve eşitsiz olduğu durumlarda vergi kaçırma o kadar alışıldık bir hal alır ki, suç ya da sahtekarlık özelliğini yitirir. Vergi kaçırma isminden anlaşılacağı gibi vergi mükelleflerinin yükümlülüklerini yerine getirmemek adına sahtekarlık yollarına başvurmaları durumudur. Eğer vergiler aşırı yüksek gelirse, bu durumda vergi mükellefleri; üretim ve/veya tüketimi azaltarak, vergileri daha az ödeme ya da hiç ödememe amacı güdebilirler ki bu duruma da vergiden kaçınma denilmektedir. Son olarak; vergi kaçırma durumunda, vergi kaçırın kişinin bir kaybı olmazken, vergiden kaçınma durumunda, vergi mükellefi kişinin daha az vergi ödemek adına, daha az tüketim ve/veya daha az üretim yapması refahı azaltacaktır. Buna rağmen; her iki durumda da herhangi bir gelir elde edemediği için, devlet, kayba uğrayacaktır.

Dördüncü olarak, vergilendirmenin etkileri; *zararlı* olabilir. Verginin aslında zararlı ya da kötü olmadığı, tersine faydalı ve iyi bir amaca hizmet edebilecek özellikler taşıdığını savunan görüşler bulunmaktadır. David Hume; vergilerin yaratmış olduğu yükü hafifletmek isteyen vergi mükelleflerinin, üretimdeki verimliliği artırmak için yeni yollar keşfedeceklerini ifade etmiştir (Hume'dan Aktaran Seligman, 1923: 16). Yani vergilerin, toplumun kendisini geliştirmesi açısından, bir ön ayak vazifesi göreceği düşünülmektedir. Hatta McCulloch bu iddiayı bir adım öteye taşıyarak, Napolyon Savaşları sırasında İngiltere'nin üzerindeki ağır vergi yükünün, yaratıcılığı ve endüstriyi geliştirdiğini belirtmiş, refahtaki artışın en azından bir kısmının bu vergi yükü sayesinde olduğunu söylemiştir. Vergilerin olumlu etkisi konusunda iki iddia daha bulunmaktadır. İskoç içki üretim sürecine konulan ağır 18. yüzyıl vergisi sayesinde meydana gelen üretim geliştirme süreci sonucunda, ürünlerin tükenme süresi bir haftadan, üç dakikaya inmiştir. Yine Fransız şeker pancarına konulan vergi sonucu, bu verginin göreceli yükünü azaltmak için verimin artırılması, vergilerin faydalı yönü için örnek olarak gösterilmektedir.

Seligman’a göre; bu verim artışı iddiaları, aslında vergiden kaçmak için ortaya konulan çabanın ürünüdür (Seligman, 1923: 17). Yani İskoç içki üretimi ya da Fransız şeker pancarı örneklerindeki verim artışına sebep olan şey verginin kendisi değildir. Verilen örneklerde vergiler, üretim sürecine değil de kârlar üzerine konmuş olsaydı benzer bir gelişimden söz edilmesi mümkün olmayacak, kârla alakalı bir üretim vergisinin faydalı olması gibi bir durum da haliyle söz konusu olmayacaktı. Napolyon savaşları sonrasındaki refah artışının sebebi olarak vergilere bağlı verim artışının gösterilmesi de hayali bir durumdur. Bahsi geçen refah artışının sebebi vergiler değil, sanayi devrimidir.

Henry George ismiyle bütünleşen ve bahsedilen verginin olumlu görüşü kadar iddialı; ama karşı yönde bir görüş de vardır. Bu görüşe göre araziden alınan vergiler dışındaki tüm vergiler, yükü asıl çekenin sanayi sektörü ve iş gücü olması açısından, kötü etkiye sahiptirler. İki uçtaki bu görüşler bir yana konulduğunda, vergilerin olumsuz hatta tehlikeli özelliklerini ortaya seren vergi, 1. Dünya Savaşı sırasında konulan normal üstü kâr vergisidir denilebilir. “Amerikan vergisi” baskı oluşturmuş, kârların toplanıp, şirketlerin büyümesine harcanabilmesine engel olmuştur. Bu sebeple üretimin artmasını sağlayacak sermaye birikimi oluşamamıştır. Şirketler vergi matrahlarını düşürebilmek, kârlarını düşük gösterebilmek için, aşırı ve müsrif harcamalara girişmişlerdir. Süreç; abartı reklam harcamaları, yenileme giderleri ve normal üstü ücretlerin dağıtılması ile sonuçlanmıştır.

Son olarak vergilendirmenin etkilerinde *dolaylı ve doğrudan etkilerden* bahsedilebilir. Bazı durumlarda vergilendirmenin dolaylı etkisi, doğrudan etkisinden daha büyük olabilmektedir. İşletmelere getirilen normal üstü bir vergi, şirket kârlarını azaltmanın yanında, işsizlikte artışa ve ücretlerde düşmeye sebep olacaktır. Bu sebeple verginin yükü, asıl sorumlusundan ziyade, toplumun kalanı tarafından üstlenilmiş olacaktır. Borsadaki spekülasyon hareketleri kısıtlayıcı bir vergi, hisse senedi kotasyonlarının alt ve üst limitlerini genişletecek ve yeni hisseler, borsaya kote olduklarında, daha düşük fiyattan işlem göreceklidir. Hisse senetlerinin değerleri üzerinden ilerleyen finansal işlemler sırayla etkileyecek ve borsa yatırımcısına kadar uzanan bir süreç başlayacaktır. Basit diye nitelenebilecek bir verginin dolaylı olarak sonradan ortaya çıkan etkileri oldukça şiddetli olacaktır.

Seligman’a göre vergilendirmenin dolaylı etkisine daha geniş bir açıdan da bakılabilir. Bazı vergiler kapitalize olma eğilimi sebebiyle, verginin ilk muhatabına en büyük zararı vermektedir. Bir mülkün ilk sahibi, neredeyse vergilerin yükünü hiç çekmez; çünkü vergi, mülkün satış fiyatından düşülmüştür. Bir anlamda mülkün sermaye değeri ile vergi iç içe geçmiştir. Diğer taraftan bazı vergiler ise ileriye doğru yansır ve bu yansıma sürekli ileriye doğru devam eder. Sonunda verginin etkisi tüm topluma yayılır. Verginin bu iç içe geçmesi ve kapitalize olması durumu, sürecin sonunda verginin yok olması gibi bir sonuç ortaya çıkarmaktadır.⁵ Tabi verginin bu ortadan kalkma eğilimi, etkilerinin de yok olacağı anlamına gelmemektedir. Veraset ve intikal vergisi, kafa vergileri, şans oyunlarından elde edilen kazançların vergisi gibi vergilerde yayılma ya da kapitalize olma gibi bir durum söz konusu değildir. Bu sebeple etkilerin ortaya çıkması kesindir.

Sonuç olarak ekonomi, bir denge durumu olarak düşünüldüğünde; vergilendirme, diğer tüm ekonomik müdahalelerde olduğu gibi, bu dengeyi bozma eğilimindedir. Yeni bir denge sağlanıncaya kadar da bozulan ilk denge; toplumun her kesimini ve toplumun genel refahını etkileyecektir.

Vergilendirmenin genel olarak etkileri aşağıdaki gibidir (Brown, Jackson, 1986: 258).

- Vergilendirme, bazı malların diğerlerine göre daha pahalı hale gelmesine ve tüketim yapısının değişmesine sebep olur.
- Bazı gelir grubundakileri diğerlerine göre daha çok etkileyen vergilendirme, gelir dağılımını da değiştirir.
- Vergilendirme, insanların; çalışma, tasarruf ve risk alma alışkanlıklarını değiştirir.

⁵ Seligman (1923), meydana gelen bu durumu “elision of taxation” şeklinde ifade etmektedir.

- Vergilendirme, kişilerin alım gücünü düşürür ve özel sektörün ürettiklerini eskisi kadar alamamalarına sebep olur. Eğer devlet azalan bu tüketimin yerini dolduracak kadar alım yapmazsa, talep yapısında değişiklik meydana gelir.
- Vergilendirme, talep seviyesinin azalmasına ve istihdamın düşmesine sebep olur.

Vergilendirmenin kısmi denge analizi ve genel denge analizi ayrımının nasıl olduğu ve bu incelemenin neye göre yapılacağı, ilgili konu başlıkları altında incelenecektir.

1.4.1.1. Vergilendirmenin Kısmi Denge Analizi

Kısmi denge analizi sadece verginin uygulandığı piyasadaki etkilerini incelerken, ilgili verginin diğer piyasalara olan etkisini dikkate almaz. Diğer piyasa etkilerinin önemsiz olduğu varsayımında geçerli olsa da kısmi denge analizi, makul bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu analiz sayesinde; kişiler ya da firmaların, talep ve arz esneklikleriyle bağıntılı olarak, ne ölçüde vergiden kaçınabileceklerinin analizi yapılabilmektedir. Örnek olarak, talep elastikiyeti düşük ise, bu durumda verginin yükünü ağırlıklı olarak tüketici çekecektir. Eğer arz elastikiyeti düşük ise bu sefer de verginin yükünü büyük oranda satıcılar çekecektir. Uygun koşullarda oldukça aydınlatıcı bir rol üstlenen kısmi denge analizi, bazı durumlarda çok başarılı olamamaktadır. En yaygın başarısızlığı, bir verginin etkilerini analiz ederken, piyasalar arasındaki etkileşimi, mal ve faktör piyasalarındaki değişimleri hesaba katmıyor oluşudur (G R Zodrow, 1999: 200; McLure, 1975: 128).

1.4.1.2. Vergilendirmenin Genel Denge Analizi

Ekonomideki birçok problem kısmi denge kapsamında analiz edilmektedir. Eğer dikkate alınacak değişimler küçük boyutlarda ise, problemin genel denge etkileşimleri ihmal edilebilir ve fakat değişimler büyük boyutlarda olursa, kısmi denge analizi oldukça yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple genel denge analizi itibar edilir bir konu haline gelmiştir (Ballard, et al., 1985: 6).

Vergilendirmenin genel denge etkilerinden bahsedildiğinde bu konuda adı ilk geçen Arnold. C. Harberger'dir. Harberger, çalışmalarında genel denge analizi kullanmış ve bu konudaki esinlenme kaynağı olarak; Heckscher, Ohlin, Stolper, Samuelson, Metzler ve Meade'yi göstermiştir. Adı geçen yazarlar; uluslararası ticaretin veya kısmi ticaret politikalarının, göreceli faktör fiyatları ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Harberger ise, kurumlar vergisinin bu gibi değişkenler üzerindeki etkisini incelemiştir. Harberger'in vergi yükü ve vergilerin etkinliği üzerine yaptığı çalışmalar, genel denge literatüründe önemli bir uyarıcı görevi görmüştür. Genel denge etkilerinin ilk defa incelenmesi Harberger tarafından yapılmış ve kısmi denge analizlerine göre oldukça üstünlük göstermiştir. Bununla beraber, bu modelin de bazı eksiklikleri bulunmaktadır. Örnek olarak; Harberger modeli, ikiden fazla sektör ve iki faktör söz konusu olduğunda açıklayıcılığını kaybetmektedir. Ayrıca büyük politika değişimlerini hesaba katmaya uygun değildir (Harberger, 1962: 215; Ballard, et al., 1985: 6).

1.5. Vergilendirmenin İlkeleri

Vergilendirmenin ilkeleri; vergileme ilkeleri ya da vergilendirmenin prensipleri şeklinde de ifade edilmekte olup, vergilendirmenin amaçlarına ulaşmasının temeli olarak görülmekte ve bu sebeple de oldukça önem taşımaktadır.

1.5.1. Vergilendirmenin İlkeleri Kavramı

Vergilendirme ilkeleri; çalışmanın önceki kısımlarında bahsedilen vergilendirmenin amaçlarının gerçekleştirilmesi için belli kuralların olması gerektiği varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Bu konu hakkında, birbirine yakın anlamlar ifade etse de oldukça çeşitli tanımlar mevcuttur. Bu tanımlara kısaca değinmek konuya derinlik katmak açısından önemlidir.

Vergilendirme ilkeleri konusundaki tanımlara geçmeden önce, neden “vergi ilkeleri” yerine “vergilendirmenin ilkeleri” ifadesinin kullanıldığını açıklamak yerinde olacaktır. Neumark (1951) vergilerden ziyade vergi sistemine dikkat çekmiştir; çünkü vergiler tek tek

düşünüldüğünde biri için uygun olan prensip diğerine uymayabilecektir. Oysa vergi sistemi belli kurallar çerçevesinde şekillendirilirse çok daha verimli bir yapı kurulmuş olacaktır. Bu sebeple vergiler ile ilgili prensipleri sınıflandırırken, vergilendirme prensipleri başlığını kullanmak daha uygun olmaktadır (Neumark, 1951: 161).

Musgrave ve Peacoc (1958)'e göre; vergi sistemi için kamu maliyesi, vergi politikası ve tekniğinde pratik varsayımlara dönüşecek temel ilkeler belirlenmelidir. Bu ilkeler belirlenirken de sağlanacak gelir ve mükelleflerin çıkarı aynı anda göz önünde bulundurulmalıdır. Due (1963); vergilendirmenin kriterlerini, vergi yapısının geliştirilmesi ve değerlendirilmesinde kullanılacak kriterler olarak belirlemiş ve bu kriterlerin, ilk günden beri kamu maliyesinin üzerinde çalıştığı bir konu olduğunu belirterek, önemine vurgu yapmıştır. Stiglitz ve Rosengard (2015), vergilendirmenin ilkelerini; verginin rahatsız edici gerçekliğini hafifleterek, devletin; gelirlerini artırmak ve “iyi bir vergi sistemi” oluşturmak adına belirlediği kurallar şeklinde ifade etmiştir (R. A. Musgrave, Peacock, 1958: 10; Due, 1963: 102; Stiglitz, 2002: 7).

1.5.2. Vergilendirme İlkelerinin Sınıflandırılması

Vergilendirmenin ilkeleri denilince ilk akla gelen isim Adam Smith olmaktadır. Bununla beraber, 17. asırdan beri birçok yazar Smith'inkine benzer değerlendirmeler yapmışlardır. Verri, Smith'in “Milletlerin Zenginliği” eserinden önce yazdığı “Meditazioni Sull'economia Politica” (Politik Ekonomi Üzerine Düşünceler) adlı eserinde, vergilendirme prensiplerine benzer yaklaşımlarda bulunmuştur (Neumark, 1951: 159).

Vergilendirme ilkeleri konusunda ortak tek bir görüş bulunmamaktadır. Bu ilkeler zamanın ruhuna, ülkelerin sosyal, kültürel, teknik ve ekonomik durumlarına ve kamu tercihine göre değişiklik gösterebilmektedir. Genel olarak benzer sınıflandırmalar göze çarpsa da konu ilkelerin konjonktüre göre değişiklik göstermesi kaçınılmazdır (R. A. Musgrave, Peacock, 1958: 10).

1.5.2.1. İbn-i Haldun'un Vergilendirme İlkeleri

Vergi oranı ile toplanan vergi miktarı arasındaki ters orantıyı vurgulayan İbn-i Haldun; devletin kuruluş aşamasında halka yüklenen vergilerin az, toplanan vergilerin çok, yıkılış aşamasında ise vergilerin çok, toplanan vergilerin az olduğunu belirtmektedir. İbn-i Haldun'un vergilendirmenin ilkeleri konusundaki görüşleri ise şöyledir; (Haldun, 1996: 58–130).⁶

- *Vergilerin optimum olmasının gerekliliği*; vergilerin yüksek ve çeşitli olmaması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Vergilerin yüksek ve çeşitli olması durumunda, halkın çalışma isteğinin azalacağını ve üretimin düşeceğini söylemiştir. Yapılaşmanın temel aktörü olarak üreticileri görmüş ve bu nedenle üreticilere daha az vergi yüklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu sayede üretimin teşvik edileceğini belirtmiştir.
- *Adalet İlkesi*; vergi toplamada ve bölüşümde adaletli olunmasını vurgulamış, zenginlere zengin oldukları için ayrıcalıklı muamele yapılmamalı demiştir. Devletin, haksız bir vergi toplayarak bir anlamda insanların haklarına karşı mütecaviz olmaması gerektiğini söylemiştir.
- *Eşitlik İlkesi*; vergi toplama konusunda eşitlik ilkesinin olması gerektiğini belirtmiş, yönetenlerin yakınları olan kişilerin vergilerden muaf tutulmalarının, vergi ödeyen halka eziyet olduğunu ifade etmiştir.
- *Dürüstlük İlkesi*; vergiler toplanırken servet sahiplerine dürüstlikle yaklaşılması gerektiğini belirtmiş, ancak bu durumda vergilerin verimli bir şekilde toplanabileceğini söylemiştir.

⁶ İbn-i Haldun'un Mukaddime eserinde vergiler, iş bu çalışmada yapılan sınıflandırma şeklinde geçmemektedir. Konu başlıklar, İbn-i Haldun'un bahsettiği içeriğe uygun olduğu düşünülen şekliyle araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

- *Ödeme Gücü İlkesi*; kimseden ödeme gücünü aşan şekilde vergi toplanmaması gerektiğini belirtmiştir.

1.5.2.2. Adam Smith'in Vergilendirme İlkeleri

Adam Smith öncesinde de vergilendirme ilkeleri hakkında yazılmış yazılar olsa da literatürde en çok yer etmiş ve eski sayılan şekli Adam Smith'in sınıflandırmasıdır.

Adam Smith'in vergilendirme ilkeleri aşağıdaki gibidir. (Smith, 1925: 1104–6).

- *Adalet İlkesi*: Literatürde geçtiği haliyle “adalet ilkesi” olarak belirtilmiş olsa da Adam Smith bunu sadece olması gerektiğini düşündüğü ilkelere birincisi olarak ifade etmiştir ve bugün anladığımız anlamda bir “adalet” ten bahsetmemiştir. Neumark (1951)’e göre bu ilke; adalet ilkesi olarak anılsa dahi, burada geçen adalet ifadesi ahlaki bir adaleti anlatmak yerine, iktisadi bir eşitlikten söz etmektedir (Neumark, 1951: 159). Smith'in bu ilkesi vergide eşitlik prensibini karşılıyor olmakla birlikte genellik ilkesinden mahrum gözükmektedir. Sonuç olarak söz konusu ilke için; adalet / ödeme gücü ve eşitlik yaklaşımları bir arada değerlendirildiğinde Adam Smith zamanında “vergide eşitlik” ya da vatandaşın, kazandığıyla orantılı olacak şekilde devlete vergi vermesinin gerekliliğinin belirtilmiş olması daha olasıdır. Adam Smith bunu tıpkı bir binadaki daire sahipliği fazla olanın daha fazla aidat ödemesi gerekliliğine benzetmiştir. Bu uygulamanın varlığına ve yokluğuna göre de vergide eşitlik ya da eşitsizlik olacağını söylemiştir. Zaten kendisi de açıkça “eşitlik” vurgusu yapmış olup, tam olarak modern zamanlardaki “vergideki adalet” kavramından bahsetmemiştir.

- *Kesinlik İlkesi*: Kişilerin ödemesi gereken vergi kesin olmalıdır ve keyfi olmamalıdır. Yine literatürde “kesinlik ilkesi” olarak geçen bu ilke bir anlamda verginin şeffaf olması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Aksi takdirde vergi toplayanların zorbalıkları gündeme gelecek, rüşvet çoğalacak ve yozlaşmalar artacaktır. Smith, herkesin ödemesi gereken verginin belli olması gerekliliğine vurgu yaparak ödeme belirsizliğinden daha kötü bir şey olmadığını söylemiştir.

- *Uygunluk İlkesi:* Verginin ödenmesinin en uygun zamanda ve şekilde olması gerekliliğine vurgu yapan bir ilkedir. Örnek olarak lüks tüketim mallarını, kişiler malları alacak güçleri olduğu zaman parça parça alarak ödemiş olurlar. Aynı zamanda bu malları alıp almamak konusundaki tasarruf kişinin kendisine ait olduğu için, çekeceği bir külfet söz konusu olduğunda suçlayacağı da kişinin kendisi olacaktır.

- *İktisadilik İlkesi:* Vergi toplanırken verimliliğin önemli olduğuna vurgu yapan bir ilkedir. Vergiler toplanırken, devlet hazinesine giren kısım dışında heba olacak kısmın mümkün olduğunca az olması idealdir. Verimliliği kötü etkileyebilecek bazı unsurlar bulunmaktadır. Toplanan vergiler için çok fazla memura ihtiyaç duyulması verimliliği düşürebilecek sebeplerden biridir. İkinci olarak; vergiler, mükellefleri çalışmaktan uzaklaştırabilecek nitelikte olabilirler. Üçüncüsü; vergi kaçırmaya çalışanlara uygulanan cezaların miktarı sermayeye zarar verecek yapıda olabilir. Ölçsüz vergilendirme ile önce vergi kaçırmaya teşvik edip sonra da bunu cezalandırmak adaletli değildir. Son olarak ise; sürekli vergi denetimi ve vergi toplama baskısı, mükellefleri strese sokmakta ve mükelleflerin bu durumdan rahatsızlık duymalarına sebep olmaktadır. Bu, doğrudan bir maliyet unsuru olmasa bile, mükellefler bu rahatsızlıktan kurtulmak için bedel ödemeye hazır duruma gelirler.

1.5.2.3. Adolph Wagner'in Vergilendirme İlkeleri

Wagner, "Kamu Maliyesi: Vergilendirme Teorisi, Ücretler ve Genel Vergilendirme" adlı kitabında, Smith'in prensiplerinden de bahsettikten sonra kendi belirlediği sınıflandırmayı, dokuz maddeden ve dört bölümden oluşacak şekilde yapmıştır.

Wagner'in vergilendirme ilkeleri aşağıdaki gibidir:

Finansal İlkeler; vergilendirmenin yeterliliği ilkesi ve vergilendirmenin esnekliği ilkesi şeklinde birinci ve ikinci ilkeyi ifade etmiştir. Wagner, finansal ilkeler başlığı altındaki prensipleri, diğer tüm prensiplerden daha önemli görmektedir (Adolph Wagner, Finanzwissenschaft: Theorie Der Besteuerung, Gebührenlehre Und Allgemeine

Steuerlehre, ed. by Leipzig, Berlin: C. F. Winter'sche Verlagshandlung, 1890, s. 304'ten aktaran Turhan, 1993: 202).

- *Vergilendirmenin Yeterliliği İlkesi:* Vergilendirmenin yeterliliği ilkesi ve esnekliği ilkesi finansal ekonominin doğasından kaynaklanır. Bu ilkeye göre, vergilendirme; diğer fonlar yetersiz ya da kabul edilmez durumdayken, kamunun ihtiyacını karşılayacak yeterlilikte olmalıdır (Adolph Wagner, Finanzwissenschaft: Theorie Der Besteuerung, Gebührenlehre Und Allgemeine Steuerlehre, ed. by Leipzig, Berlin: C. F. Winter'sche Verlagshandlung, 1890, s. 304'ten aktaran Turhan, 1993: 196).

- *Vergilendirmenin Esnekliği İlkesi:* Bu ilkeye göre vergiler, güncel durumdaki mali ihtiyaçları karşılayabilmeli, mali ihtiyaçlardaki değişimlere cevap verebilecek esnekliğe ve diğer fonlama araçlarının açıklarını kapatabilecek yetkinliğe sahip olmalıdır (Adolph Wagner, Erwin Nasse, "Finanzwissenschaft," ed. by Leipzig ve Heidelberg, Berlin: C F Winter sche Verlagshandlung, 1880, p. 308'den aktaran Turhan, 1993: 202).

Ekonomik İlkeler; doğru vergi kaynağını seçme ve vergi türlerinin seçimi ilkesi irdelenmiştir.

- *Doğru Vergi Kaynağını Seçme İlkesi:* Verginin tahsil edilmesi gereken kaynak belirlenmelidir. Vergilerin tahsilatının sadece bireysel ve milli gelir üzerinden mi yapılacağı yoksa aynı zamanda bireysel ve milli servet ya da sermaye üzerinden mi yapılacağı belirlenmelidir. Bununla beraber, bireysel ya da ulusal ekonomik bakış açısı arasında ayırım yapıp yapılmayacağı, yapılaksa nasıl yapılacağı konuları da netlik kazanmalıdır.

- *İdeal Vergi Türlerinin Seçilmesi İlkesi:* Seçilen vergi türünün mükellefler üzerinde ne gibi etkileri olacağı önceden planlanmalı ve bu yönde en uygun olan karar alınmalıdır. Vergilerin nasıl yansıtacağı hususu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Ahlaki İlkeler; genellik ilkesi ve eşitlik ilkesi olarak ayrılmıştır. Belirlilik, uygunluk ve iktisadilik ilkeleri verginin doğasını genel olarak yansıtırsa da bunun dışında bazı ilkelere

de ihtiyaç duyulmaktadır. Burada genellik ve eşitlik ilkesi tanımlanırken vurgulanacak nokta verginin adaleti olmakla birlikte, adalet kavramının zamana ve topluma göre değişiklik göstermesi gibi bir durum da söz konusudur. Adam Smith'in zamanında olduğu gibi, verginin daha çok gelir elde etme fonksiyonu dikkate alınır, adalet kavramından çıkartılacak sonuç daha çok "eşitlik" şeklinde olacaktır. Bunun yanında, verginin gelir adaletini sağlama gibi sosyal amaçları nispeten fazla dikkate alınıyorsa bu durumda da daha çok ahlaki bir anlayış ortaya çıkacaktır (agner, Finanzwissenschaft: Theorie Der Besteuerung, Gebührenlehre Und Allgemeine Steuerlehre, ss. 305–6'den aktaran Turhan, 1993: 206,207).

- *Genellik İlkesi:* Devlet gelirlerinin bir gereği olması itibarıyla, verginin herkesten tahsil edilmesi gerekmektedir. Genellik ilkesi, vergi adaleti için ispata lüzum olmayan apaçık bir gerekliliktir.⁷ Bunun yanında herkesten alınan verginin de "adil" olabilmesi için fırsat eşitliğinin de bir şekilde sağlanması gerekmektedir. Bu açıdan gelir durumu düşük olanlardan ve emekçi sınıfından daha az vergi alınması ya da muafiyet uygulanması söz konusudur.

- *Eşitlik İlkesi:* Vergi yükünün kişiler arasında eşit dağıtılması manasına gelmektedir. Yeknesak vergilendirme bir ütopya olarak hedeflenmekte ve fakat pratik zorlukları nedeniyle gerçek hayatta ulaşılması çok da mümkün olmayan bir ideal olarak kalmaktadır (Wagner, Nasse, "Finanzwissenschaft," ss. 295–97'den aktaran Turhan, 1993: 206, 207).

Teknik ve İdari İlkeler (Mantık İlkeleri); belirlilik ilkesi, uygunluk ilkesi ve iktisadilik ilkesi olmak üzere üç tanedir.

- *Belirlilik İlkesi:* Özellikle satıcılar ve üreticiler vergilerin net bir şekilde belli olmamasından dolayı genellikle, ne kadar, hangi vergileri ödeyecekleri konusunda sorun yaşamaktadırlar. Bu sorunlar; vergi oranlarının yüksek olması, ödenmesi gereken verginin net olmaması ve vergilere ek olarak oluşan yeni masraflardan oluşmaktadır. Özellikle gümrüklerde meydana gelen bu tarz zorluklar maliyetlerin de artmasıyla üreticilerin geri

⁷ Orijinal metinde "aksiyom" olarak geçmektedir.

kalanına da yayılır. Bu kişiler, belirsizliğin altından kalkmak için fazlasıyla zaman ve para harcamaya başlar ve maliyetleri yükselir. Bu gibi sorunlardan mümkün olduğunca kurtulmak için; vergi ödenmesi konusunda belirsizliğin ortadan kaldırılması, yeknesak vergi uygulanması gereklidir.

- *Uygunluk İlkesi:* Bu ilke vergi mükellefleri kadar hazine için de önem taşımaktadır. Vergilerin, vergi mükellefi için en uygun zamanda, en uygun ödeme şekliyle ve en uygun yerde tahsil edilmesi demektir. Bu sayede verginin toplanması daha verimli hale gelecektir

- *İktisadilik İlkesi:* İktisadilik ilkesi Wagner tarafından, verginin toplanması aşamasında, vergi mükelleflerine yansıyan maliyetlerin değil, gerçek toplanma maliyetlerinin mümkün mertebe düşük tutulması olduğu ifade edilmektedir (Wagner, Nasse, “Finanzwissenschaft,” ss. 579’dan aktaran Turhan, 1993: 207, 208).

1.5.2.4. Gerloff – Neumark Vergilendirme İlkeleri

Neumark, söz konusu ilkeleri “Vergilendirme Prensiplerinin Sistematiik İncelenmesi” şeklinde başlıklandırmış ve beş grup altında toplamıştır (Neumark, 1951: 161–66).

1.5.2.4.1. Objektif Vergi Miktarı ile İlgili İlkeler

Bu grubun altındaki ilkeler mükelleflerden çok, devletin çıkarlarını yansıtmaktadır.

- *Yeterlilik İlkesi:* Vergiler; devletin ikincil gelir kaynaklarından sağlanamayan gelirleri karşılayacak yetkinlikte olmalıdır.

- *Elastikiyet İlkesi:* vergilerin, kamu maliyetlerinin artış gösterdiği dönemleri karşılayabilecek kadar esnek bir yapıda olması gerekmektedir.

- *Ölçülülük İlkesi:* vergileri, zorunlu kamu harcamalarını karşılayacak sınırdan tutma gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

- *İstikrar İlkesi:* Elastikiyet ilkesinin tamamlayıcısı olarak nitelendirilebilir. Vergi oranlarının ve esaslarının sıklıkla değiştirilmemesi gereklidir. Aksi takdirde hem mükellefler hem de vergi tahsilatı açısından zorluklar çıkabilecektir. Bununla beraber, maliye politikasının esnek ve etkili kullanımına yönelik olarak gelir vergisi gibi bazı vergilerde değişikliğe gidilmesi istisnai bir durum olarak değerlendirilebilir.

1.5.2.4.2. *Subjektif Vergi Miktarı ile İlgili İlkeler*

Objektif vergi miktarı ile ilgili ilkelerin aksine, subjektif vergi miktarı ile ilgili ilkeler daha çok mükelleflerin menfaatine yöneliktir.

- *İktidar İlkesi:* Bu ilkeye göre vergi tahsil edilecek mükellefler ilgili vergiyi ödeyecek güçte olmalıdır. Konu ilkenin farklı uygulama şekilleri bulunmaktadır. Vergi ödeme gücünü servet ile ilişkilendiren görüşler olduğu gibi, en iyi ödeme gücünün belirtisinin gelir olduğunu düşünenler de vardır. Bunların haricinde vergi ödeme gücünün göstergesi olarak tüketim miktarını işaret eden görüşler de mevcuttur.

- *Eşit Fedakârlık İlkesi:* Daha önce Smith'in eşitlik ilkesinde bahsedildiği gibi, sadece iktisadi anlamda değil ahlaki olarak eşitlik anlamında da kullanılan bir ilkedir. İktidar prensibi ile ilişki içindedir. Kelime anlamıyla herkesten eşit miktarda vergi alınması anlamına gelmeyen bu ilkeye göre, ödenen verginin herkes için eşit hissettirecek miktarda olması gerekliliği vurgulanmıştır. Yani mükellefler ödeme güçlerine oranla eşit miktarda vergi ödemelidirler. Gelişmişlik propagandası olarak uygulanmak istenen bu ilke, özellikle marjinalist Avusturya ve İngiliz iktisatçıları tarafından geliştirilmiştir. Teorik olarak uygun görünmekle birlikte uygulamada sorunlarla karşılaşmıştır.

1.5.2.4.3. Vergi Yüünün Dağılımına Dair İlkeler

Eşit fedakârlık ilkesinde mükelleflere tekil olarak yüklenmesi gereken vergi miktarı incelenirken; genellik ilkesi ve görecelilik ilkesini içeren bu ilkeler daha çok mükellef topluluklarını konu edinmektedir. Burada iktisadi olmaktan ziyade ahlaki bir içerikten söz edilmektedir. Eskiden beri incelenen ahlaki ilkelerin zamana göre değişiklik gösterdiği de bilinmektedir.

- *Genellik İlkesi:* Verginin adaletinden söz edebilmek için, vergi ödeme gücü bulunan herkesin vergi ödemekle yükümlü olması gerekmektedir. Bununla beraber, 18. hatta 19.yüzyıla kadar rahipler ve soylular sınıfı vergiden muaf olmuşlardır. Sonraki zamanlarda da bazı muafiyetler söz konusu olsa da herhangi bir sınıfın tümüne muafiyet sağlanmasından ziyade, belli kesimler için belli vergilerin muafiyeti bulunmaktadır. Bu muafiyetler; sosyal politikalara istinaden ya da genelde iktisadilik ilkesi gereğince düşük gelir seviyesi için konulan muafiyetlerdir. Ayrıca düşük gelir ve servet üzerine konulacak vergilerin muafiyete sahip olması sadece iktisadilik ilkesi gereğince olmamaktadır. Bazı durumlarda vergilerin konulmasının ve tahsilinin maliyeti daha yüksek olabilmektedir. Genellik ilkesi gereği, ülkede yerleşik olan yabancılar, yerliler gibi tam mükelleftir. Geçici olarak yerleşik olan yabancıların ise sadece ülkedeki kazançlarından vergi tahsilatı yapılmaktadır.

- *Görecelilik İlkesi:* İktidar ve eşit fedakârlık ilkeleri ile ilintilidir. Vergi yüklerinin farklı mükellefler arasında karşılıklı ödeme güçlerine uygun olarak dağılımını ifade eder.

1.5.2.4.4. Vergilerin Ekonomik ve Sosyal Etkileriyle İlgili İlkeler

Bu ilkeler vergilerin genel ve özel etkileriyle alakalıdır.

- *Verginin Tarafsızlığı İlkesi:* Liberal iktisadın bir düsturu olması itibarıyla, verginin, kişilerin ekonomik konumlarını değiştirmeyecek nitelikte olması arzulanmaktadır.

Vergilendirme sonucunda, milli gelir ve servetin dağılımında kaçınılmaz olarak değişiklik olacağından bu ilke temenniden öteye geçememektedir.

- *Verginin Sosyal Reform Aracı Olma İlkesi:* Verginin tarafsız olması ilkesinin zıttı olan bu ilke, piyasa ekonomisinin yarattığı gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltmaya yöneliktir. Bu ilke Wagner tarafından savunulmaktadır.

- *Verginin En Yüksek Verimliliği Sağlama İlkesi:* Verginin kamu maliyesi aracı olarak kullanılmasına yönelik bir ilkedir. Bu sayede ekonominin tam istihdamı ve/veya ekonominin istikrarının sağlanması amaçlanmıştır.

- *Vergi Yükünün Yasal Sorumluda Kalması İlkesi:* Vergilerin yansımasıyla alakalı olan bu ilkeye göre kanunun, verginin kimin üzerinde kalması isteniyorsa onda kalmasını sağlaması gereklidir. Bu sebeple, yansıması tahmin edilebilecek vergilerin konulması önem arz etmektedir.

1.5.2.4.5. Vergilerin Hukuku ve İdaresiyle İlgili İlkeler

Vergilerin amaçlarının yerine getirebilmesi için hukuki bir altyapının olması gereklidir. Buna istinaden daha önceden açıklanan; belirlilik ilkesi, uygunluk ilkesi ve iktisadilik ilkesi yanında bir de kanunilik ilkesinden bahsedilebilir.

- *Verginin Kanuniliği İlkesi:* Verginin amacının, vergi miktarının ve ödeme şartlarının vb. kesin bir şekilde kanunda belirtilmesi gerekliliğini ifade eden ilkedir.

1.5.2.5. John Fitzgerald Due'nun Vergilendirme İlkeleri

Due (1963)'e göre, bir vergilendirme sisteminin sahip olması arzu edilen; Tarafsızlık, Adalet ve İktisadilik İlkeleri⁸ olmak üzere üç ilkesi vardır (Due, 1963: 103–20).

- *Tarafsızlık İlkesi:* Vergi sistemi, kaynakların optimum tahsisine ve kullanımına müdahaleyi önleyecek yapıda olmalıdır. Vergiler toplum üyelerinin seçimlerini ve eylem biçimlerini etkilememelidir. Liberal bir bakış açısı sunan bu ilke bir yandan müdahalenin karşısında dururken, bir yandan da vergilerin, artan kamu harcamalarını dengelemek için tüketimin azaltılmasına istinaden kullanılması gerektiğini savunmaktadır.
- *Adalet İlkesi:* Vergi yükünün dağılımı, toplumdaki gelir dağılımına uygun biçimde olmalıdır.
- *İktisadilik İlkesi:* Vergilerin konulması ve tahsil edilmesinde maliyetlerin en alt düzeyde tutulmasını sağlayacak ilkedir. Vergi mükelleflerini ve tahsildarlarını sıkıntıya sokmayacak şekilde vergi sistemi oluşturulmalıdır.

1.5.2.6. Heinz Haller'in Vergilendirme İlkeleri

Haller'in maliye politikasına ilişkin amaçları; mali amaç, özgürlük amacı, refah amacı ve adalet amacıdır. Mali amaç; devletin, yükümlülüklerini yerine getirebilmek için gerekli kaynağı yeterli miktarda ve en az maliyetle temin etmesi ve bu kaynakları en uygun şekilde kullanmasıdır. Özgürlük amacı; kişilerin kararlarını mümkün olduğu kadar özgür iradeleri ile almalarının sağlanmasıdır. Bu amacın kısıtlanması için zaruri bir hal olması şarttır. Refah amacı; devletin görevlerini azami seviyede maddi manevi kazanç sağlayacak şekilde yerine getirmesidir. Nihayetinde adalet amacı ise; refahın eşit dağılımının

⁸ Tarafsızlık ve İktisadilik ilkesi ifadeleri, yazarın bahsettiği içeriğe bağlı olarak ve literatürden esinlenerek, uygun olacak şekilde araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Orijinal kaynakta söz konusu ilkeler bu başlıklarla anılmamaktadır.

gerekli iktisat politikası araçlarıyla düzgün hale getirilmesi ve herkese yetecek kadar gelir temininin devlet tarafından sağlanmasıdır.

Bahsi geçen amaçlara ulaşılması için rasyonel bir vergi sisteminde bulunması gereken, Haller'in sıraladığı kurallar aşağıdaki gibidir.

- *Birinci Kural:* Literatürde geçen vergilendirme ilkeleriyle kıyasladığımızda, içerik olarak iktisadilik ilkesi diyebileceğimiz bu kuralda Haller, vergi borcunun belirlenip tahsil edilmesi sürecinin mümkün olan en az maliyetle gerçekleştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu kuralda konu edilen, devlet açısından iktisadilik olmakla beraber, vergi mükellefleri için de hesaplama ve ödeme açısından iktisadilik olması tercih edilmelidir. Buna bağlı olarak da ikinci kural ortaya çıkmıştır.

- *İkinci Kural:* Vergilendirme, mükellefleri müşküle sokmayacak şekilde gerçekleşmelidir. Vergi borçlarının hesaplama ve ödeme maliyetleri yüksek olmamalıdır.

Haller, mali amaç doğrultusunda vergilerin, vergi dışındaki gelirler ile karşılanamayan giderleri karşılayacak kadar yüksek olması gerektiğini belirtmiştir. Bununla beraber, eğer kamu giderleri çok artarsa, bu harcamaları karşılamak için vergi yükü iyice ağırlaşır, bu da üretimin düşmesine ve ekonominin yavaşlamasına sebep olur. Vergi yükünü daha az hissettirecek bir dağılım ile bu sorun aşılabilecektir. Buna istinaden Haller üçüncü kuralını ortaya koymuştur.

- *Üçüncü Kural:* Ekonominin asgari seviyede etkilenmesi adına, vergilerin yüklerinin mümkün olduğunca düşük tutulmasına özen gösterilmelidir.

Toplumun refahının azalması, sadece kişilerin ekonomik işlemlerinin azalmasına bağlı değildir; aynı zamanda üretim yapısının bozulması ile, üretim ve halkın ihtiyaçlarının örtüşmemesi sorununun ortaya çıkmasına bağlı olarak da refah azalmaktadır. Bunun sonucu olarak, refah amacıyla ilintili olarak Haller, dördüncü kuralını dile getirmiştir.

- *Dördüncü Kural:* Vergi, üretimi yani iç rasyonelliği bozacak şekilde tahsil edilmemelidir. Bunun yanında üretim ile ihtiyaç arasındaki uyumu yani dış rasyonelliği bozacak şekilde de tahsil edilmemelidir.

- *Beşinci Kural:* Vergi, kamu maliyesinin diğer araçları ile birlikte kullanılarak, ekonomideki konjonktür ve istihdam dalgalanmalarının önüne geçilmeye çalışılmalıdır. Bu kural, literatürdeki vergilendirmenin esnekliği ilkesi ile karşıtlık içindedir; çünkü bilinen vergilendirme esnekliği ilkesine göre, sabit, konjonktürden bağımsız, vergi geliri elde edilmesi salık verilir. İstihdamdaki bozulmanın önüne geçmeyi amaç edinmenin tek nedeni ekonomik değildir. Burada adalet amacı da önem taşımaktadır.

Adalet amacı, Haller'in altıncı kuralı için temel teşkil etmiştir.

- *Altıncı Kural:* Vergi, gelir dağılımında adaleti sağlayacak nitelikte olmalıdır. Bunu sağlayabilmek için kişilerin durumlarına özel vergilendirmenin yapılması gerekmektedir.

Altıncı kuralın gerçekleşebilmesi için, kişilerin ödeme gücünün tespitine yönelik olarak devletin kontrol mekanizması, özgürlük alanlarına müdahale sorununu ortaya çıkarabilmektedir. Sonuç olarak, mahremiyete zarar vermeden gelir dağılımında adaletin sağlanması telkin edilmiştir. Buna bağlı olarak da yedinci kural ortaya çıkmıştır.

- *Yedinci Kural:* Vergilendirmede adaletin sağlanması için, ödeme gücünün tespiti aşamasında, kontrol derecesinin zorunlu miktarı aşmamasına özen gösterilmelidir. Buradaki kritik nokta aracın, amaca dönüşmesine engel olunması gerekliliğidir. Burada adalet şartı ve özgürlük şartı arasında bir miktar değiş tokuş bulunmaktadır. Kısaca, şartların sağlanmasında alternatif maliyetler söz konusudur. Eğer adalet şartına ulaşmak için başka bir yol bulunamıyorsa, özgürlük şartından fedakârlık edilmesi gerekmektedir.

Tek bir vergi yeterli gelmiyorsa, seçilecek vergi bileşimi bütünlüğü sağlayacak yapıda olmalıdır. Haller buradan hareketle sekizinci kuralına dayanak olarak, vergilerin anlamlı bir bütün oluşturması mecburiyetini göstermiştir.

Sekizinci Kural: Seçilecek vergi bileşimi; çeşitli amaçlara uyum gösterebilecek, vergilendirmede çakışma oluşturmayacak ve aynı zamanda vergilendirilmeyen bir alan da bırakmayacak şekilde bir bütün oluşturmalıdır (Haller, 1974: 177-193, 315-322).

Haller, son kuralını da anlattıktan sonra, başkaca kuralların öne sürülüp sürülemeyeceği konusunda da fikir yürütmüştür. Bunun için de “basitlik” şartını tartışmaya açmıştır. Sonuç olarak basitlik şartının zorunlu bir şart olmadığına kanaat getirmiştir; çünkü, eğer vergi sistemi basit olmasına rağmen, karmaşık olan bir sistemden daha iyi bir sonuç ortaya koyamıyorsa yani daha iktisadi bir çıktı veremiyorsa bu durumda sistemin basit olmasının bir anlamı olmayacaktır.

1.5.2.7. Modern Vergilendirme İlkeleri

Birçok yazar tarafından geçmişten günümüze çeşitli sınıflandırmalar altında vergilendirmenin ilkeleri incelenmiştir. Bu ilkelerden bazıları ise neredeyse görüş birliği ile kabul edilmiş durumdadır. Vergilendirmenin ilkeleri konusunu sonlandırırken, günümüzde halen geçerliliğini koruyan ilkeleri ayrıntısına girmeden topluca ortaya koymak, konuyu toparlamak açısından faydalı olacaktır.

Günümüzde OECD’nin “Vergilendirmenin Temel İlkeleri” şeklinde adlandırdığı sınıflandırma aşağıdaki gibidir (FundamentalOECD, 2014: 30–32).

Devletlerin, artan kamu harcamaları sonucu ortaya çıkan kısıtlamalarla mücadele etmesi gerekmektedir. Bu mücadelede, gelirlerin artırılması ve düzenin korunabilmesi için gerekli en önemli kaynak vergilerdir.

- *Eşitlik İlkesi:* Vergi politikasındaki yeri oldukça önemli olan bu ilke; yatay eşitlik ve dikey eşitlik olarak ikiye ayrılmaktadır. Yatay eşitlik, benzer şartlara sahip mükelleflerin benzer bir vergi yüküne sahip olmalarını ifade eder. Dikey eşitlik ise, daha yüksek standartlara sahip mükelleflerin daha fazla vergi ödemesi anlamına gelmektedir. Bunun

yanında, uluslararası işlemlerden doğan vergi kazançlarının ülkeler arasındaki adil paylaşımı da dikey eşitlik olarak nitelendirilebilmektedir.

- *Tarafsızlık İlkesi:* Vergilendirme, sektörler arasında yansız olmalıdır. Bu sayede üretim araçlarının optimal dağılımı sağlanmış olacaktır. Vergilendirme durumunda, bozulma ve dara kaybı, vergilendirilmemiş ekonomiden daha fazladır. Tarafsız bir vergilendirme ile herhangi bir ekonomik tercih için destekleme ya da köstek olma durumu en aza indirgenerek, vergi gelirleri artırılmış olacaktır.
- *İktisadilik İlkesi:* Verginin toplama ve tahsilat masraflarının, vergiden elde edilen geliri gölgelememesi amaçlanmaktadır.
- *Belirlilik ve Basitlik İlkesi:* Vergiler net ve kolayca anlaşılabilir olmalıdır, bu sayede mükellefler rahatça planlama yapabilirler. Böylece ekonomide daha verimli sonuçlar ortaya çıkartan kararlar alınabilir. Tersine, karmaşık vergilendirme durumunda, dara kaybının artışına sebebiyet veren ani kararlar alınabilecektir.
- *Etkinlik ve Adalet İlkesi:* Vergilendirme doğru miktarda ve doğru zamanlamayla yapılmalıdır. Vergilendirme, çifte vergilendirmeyi ve hiç vergilendirilmemeyi önleyen bir yapıda olmalıdır. Aynı zamanda vergiden kaçınma ve vergi kaçırmayı da en düşük seviyelerde tutmalıdır. Eğer bir vergi mükellefi grubunun, teknik olarak vergi ödemesi gerekiyor ve fakat bu vergi tahsil edilemiyorsa o zaman vergilendirmenin adil ve etkin olmadığı kanısı oluşur.
- *Esneklik İlkesi:* Vergilendirme sistemi, teknolojik ve ticari değişimlere uyum sağlayabilen bir yapıda olmalıdır. Aynı zamanda devletin ihtiyaç değişiklikleri doğrultusunda, gerekli geliri temin edebilecek nitelikte olmalıdır. Yani, vergilendirme sisteminin yapısal özellikleri, değişen politikalara karşı dayanıklı olmalı; ama bunun yanında, teknolojik ve ticari değişimlere de ayak uydurabilmelidir.

Konuya biraz daha derinlik katmak maksadıyla, bir diğer otorite olan, AICPA (Association of International Certified Professional Accountants-Uluslararası Sertifikalı Profesyonel Muhasebeciler Derneği)'nin iyi bir vergilendirme sisteminde bulunması gerektiğini düşündüğü özellikler aşağıda sıralanmaktadır. (AICPA, 2017).

- *Eşitlik ve Adalet İlkesi:* Eşitlik ilkesine göre, benzer durumdaki mükellefler benzer şekilde vergilendirilirler. Eşitlik ilkesi genellikle adalet ilkesi ile denk kullanıma sahiptir. Yani, ödeme gücü en yüksek olan vergi mükellefinin en yüksek vergi yüküne sahip olması, vergilendirmede adalet olarak görülür. Bununla beraber, adalet kelimesi kişiden kişiye farklı anlamlar ifade edebilmektedir. Örneğin; gelir vergisi söz konusu ise, kimilerine göre sabit vergi ile vergilendirme yapılırsa bu durum adildir, kimilerine göre artan oranlı vergilendirme yapılırsa bu adil bir vergilendirmedir. Bu sebeple, “adil vergilendirme” yerine, “adil vergi” den söz etmek daha makul olacaktır.
- *Belirlilik İlkesi:* Vergilerin miktarı, ödenmenin ne zaman ve nasıl yapılacağı açık bir şekilde belirtilmelidir. Belirlilik ilkesi, basitlik ilkesi ile yakından ilişkilidir; çünkü vergi sistemi karmaşıktıkça, belirlilik ilkesinden uzaklaşılır.
- *Kolaylık İlkesi:* Adam Smith'in ilkelerinde “uygunluk ilkesi” olarak anlatılan bu ilkeye göre, mükellef için en uygun zamanda ve şekilde gerekli vergiler tahsil edilmelidir. Kolaylık ilkesi, vergi sistemine uyum açısından önem taşımaktadır.
- *Etkin Vergi Yönetimi İlkesi:* Adam Smith tarafından “iktisadilik ilkesi” şeklinde ifade edilen bu ilkeye göre, vergilerin yönetim ve uygulama maliyetlerinin düşük olması çok önemlidir. Sadece devlet açısından değil, vergi ödeyenler açısından da vergilendirme işleminin maliyetinin düşük olması gereklidir. Bu ilke de basitlik ilkesi ile ilişki içindedir; çünkü vergi sistemi ne kadar karmaşıksa, vergilendirmenin maliyeti de o kadar yüksek olacaktır.
- *Bilgi Güvenliği İlkesi:* Vergi idaresi, mükelleflerin kişisel bilgilerini her türlü ifşadan korumalıdır. Bilgi güvenliğinden kasıt sadece dijital ortamdaki çalınmalara karşı koruma

değildir. Aynı zamanda vergi idaresinden sorumlu memurların, yöneticilerin ve üçüncü taraflarının bilgi sızdırmalarına engel olunmalıdır.

- *Basitlik İlkesi:* Basit vergi kuralları, mükelleflerin vergiyi kolayca anlayabilmesi ve maliyetsiz bir şekilde ödeyebilmesi açısından önemlidir. Vergi sistemine olan saygıyı ve uyumu bozacak olan vergi sistemindeki karmaşıklığın önlenmesi hem devlet hem de mükellefler açısından önemlidir.
- *Tarafsızlık İlkesi:* Verginin, mükelleflerin ekonomik kararlarını etkilemeyecek şekilde tahsil edilmesi gereklidir. Verginin birincil amacı, ekonomiye yön vermek değil, devletin kamu harcamaları için ihtiyaç duyduğu kaynağı sağlamak olmalıdır.
- *Ekonomik Büyüme ve Etkinlik İlkesi:* Vergi sistemi ekonominin üretim kapasitesini düşürmemelidir. Her ne kadar her vergi belli ölçüde ekonomik etkinliğe zarar verse de vergi sistemi bu olumsuz etkiyi en aza indirgeyecek yapıda olmalıdır. Vergi sistemi, bir ülkenin ekonomik büyüme, sermaye oluşumu ve uluslararası rekabet gücü gibi ekonomik hedeflerini engellememelidir. Ekonomik büyüme ve etkinlik ilkesi, tarafsızlık ilkesi ile yakından ilişkilidir.
- *Şeffaflık ve Görünürlük İlkesi:* Mükellefler, verginin varlığından ve kendilerine ne şekilde yük oluşturacağından haberdar olmalıdırlar.
- *Düşük Vergi Açığı İlkesi:* Vergi açığı, potansiyel vergi miktarı ile fiili vergi miktarı arasındaki farktır. Vergi kanunları, karşı gelmeye engel olacak yapıda olmalıdır. Vergi açıklarının sebepleri; fazla gider gösterme, yanlış beyanda bulunma gibi kasıtlı olacağı gibi, yanlış hesaplama şeklinde kasıtsız da olabilir. Karmaşık vergi sistemleri de kasıtsız sebeplerin artmasına neden olabilmektedir. Vergilendirme sisteminin hatası nedeniyle ortaya çıkan vergi açıklarının önlenmesi amacıyla gerekli yaptırımlar uygulanmalıdır; aksi takdirde, vergi açığı başka şekillerde kapatılmaya çalışılarak verimsizliğe ve adaletsizliğe sebep olunabilir.

- *Hesap Verebilirlik İlkesi:* Vergi kanunlarının; erişilebilirliği, görünürlüğü ve gelişimleri hakkındaki bilgilerin edinilebilmesi, mükellefler açısından önemlidir. Mükellefler, vergilerin kaynakları ve kullanım yerleri hakkında bilgi edinebilmelidir.
- *Uygun Devlet Geliri İlkesi:* İçerik itibarıyla OECD'nin "Esneklik İlkesi" ve Wagner'in "vergilendirmenin esnekliği ilkesi" ile aynıdır. Bu ilkeye göre vergi sistemi, değişen teknolojik ve ekonomik koşulları karşılayabilecek kadar esnek bir yapıda olmalıdır. Bu sayede devletin artan gelir ihtiyacı karşılanabilecektir.

2. ÜCRET KAVRAMI

2.1. Ücret Kavramı ve Tarihçesi

En basit tanımıyla ücret, üretim girdilerinden olan emeğin, üretimden aldığı paydır. Marx ücreti; burjuva toplumun bakışıyla, emeğin fiyatı olarak ödenen miktar şeklinde tanımlar; Marxistlere göre ise emeğin fiyatı, işçinin hayatta kalmasını sağlayacak seviyede verilen asgari ücrettir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise 95 numaralı ücretin korunması konvansiyonu 1. maddesinde “yapılan ya da yapılacak iş veya hizmet karşılığında bir işveren tarafından istihdam edilen kişiye, yazılı veya sözlü bir iş sözleşmesi uyarınca ödenecek olan, para cinsinden ifade edilebilen, karşılıklı anlaşma, ulusal yasa ya da yönetmeliklerle belirlenen, nasıl belirlenmiş ya da hesaplanmış olursa olsun, ücret veya kazanç anlamına gelir.” şeklinde tanımlamıştır. Ücret; insanların yaşam standartlarını belirlemede, ödeyen açısından bakıldığında bir maliyet, ürettiği malı satan açısından bir talep yaratma aracı iken, gelir dağılımı adaletinin sağlamasında da önemli bir unsurdur. Günümüzdeki maki-neleşme ile geri planda kaldığı düşünülse de geçmişten beri ekonominin her kesimi ile bağlantılı olan, sosyal çevrede saygınlık ve tanınma gibi fonksiyonları da bulunan emeğin geliri olarak ücret, oldukça stratejik bir konumdadır. İyi planlanmış bir asgari ücret politikası ile çalışanlar iyi şartlarda yaşayabilecek, kendileri ve aileleri için geleceğe yatırım yapabileceklerdir (Kazgan, 2000: 86; Marx, 2004: 508; Dursun, 2017: 349; Öztürk, 2005: 30; ILO, n.d.; Acharya, 2017: 30; Kaymaz, Sayılar, 2005: 119).

13. yüzyıl öncesinde köleliğin hüküm sürmesi sebebiyle ücretten söz etmek mümkün olmamaktadır. 14. yüzyıl ve sonrasında emek piyasası pastadan pay alma konusunda oldukça geride kalmış, çalışma koşulları ve ücretler tatmin edici olmaktan uzak bir yapı sergilemiştir. Avrupa’da 1346’da başlayan veba salgını sırasında işçi ücretleri yasa ile belirlenmiş ve belirlenen tutar üzerinde ücret alan işçilerin cezalandırılması planlanmıştır. Almanya’da ise emekçilere üretim payı karşılığı olarak madenler kiralanmış, emeklerinden başka mülkleri olmayan emekçiler üretimi gerçekleştirirken ellerinde pek bir şey kalmamıştır. Buna bağlı olarak da maden sahibi, maden işletmecisi ve işçiler arasında ayrışmalar oluşmaya başlamış ve bu sayede emeğin üretimden aldığı pay olarak ücret sisteme bir geçiş söz konusu olmuştur. Üretimden pay karşılığında çalışan madencilerin

ücretli çalışana dönüşme sürecinde bölgedeki tekeller de önemli bir etki göstermiştir. Bu gelişmeler ile 16. yüzyıl sonunda emeğin ücret ile çalışması norm haline gelmeye başlamıştır (Dobb ve Lewis'ten Aktaran Gül Yücel, 2020: 104, 105; Kaymaz, Sayılar, 2005: 118).

2.2. Ücret Çeşitleri

ILO'nun 131 numaralı konvansiyonu ve 135 numaralı tavsiyesi; asgari ücretin, kişinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılar nitelikte olmasını amaçlasa da asgari ücretin miktarının ve ihtiyaçların ne olduğuna dair kesin göstergeler içermemektedir. Buradaki eksiklik, asgari ücret belirleme konusunda ülkelerin kendi koşullarına göre asgari ücretlerini belirleme inisiyatiflerini ortaya koymaktadır. Asgari ücret kavramı ile belirli bir standart sağlama, bağlayıcı güç ile taban bir ücret belirlenmesi fikri ortaya konulmakla beraber, bunun sağlanacağı garantisi verilmemektedir. Geçimlik ücret ve adil ücret gibi kavramlar asgari ücretin bu özelliğinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır (ILO, 2014: 27).

2.2.1. Geçimlik Ücret

İşçilerin, kendileri ve aileleri için insani yaşam standartlarına sahip olmaları açısından kabul edilebilir bir ücret almaları gerekliliği geçmişten beri tartışıl gelmiştir. Geçimlik ücretin evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı olmamakla birlikte; işçilerin ve ailelerinin en azından ekonomik gelişmişlik düzeyinde, toplum tarafından kabul edilebilir, basit ama iyi bir yaşam sürdürebilmeleri, yoksulluk sınırının üzerinde, sosyal ve kültürel hayata katılım gösterebilecekleri bir durum asgari beklentidir. Dolayısıyla geçim ücreti kavramı, hem asgari bir ücret düzeyinin varlığına hem de kabul edilebilir bir yaşam standardına işaret etmektedir. Bazı yazarlar “geçimlik ücret” terimini kullanmakta, bazen de “geçimlik ücret” teriminin bile bazı açılardan yanıltıcı olduğunu; çünkü işçilere geçim ücretinin altında bir ücret ödendiğinde de “yaşayabildiklerini” kabul etmektedirler; zira düşük ücretli bir işçi fazla mesai yapabilir, birden fazla işte çalışabilir ve/veya başka bir aile üyesi tarafından desteklenebilir. Diğer bir kısım yazar ise “asgari geçim ücreti” kavramını kullanmaktadır. Ancak bu terimi kullanmak; işçilerin ve ailelerinin gıda ve barınma gibi geçimlik ihtiyaçlarının yanı sıra eğitim ve boş zaman gibi sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını da

dikkate alan yaşamsal ücret kavramının hatalı bir tercümesi olacaktır. Bu nedenle Komite, belirsizlikten kaçınmak için “geçimlik ücret” terimini kullanmaya karar vermiştir. Çalışanlara geçimlik ücrete sahip olma hakkının tanınması ve bu hakka saygı gösterilmesi isteği yeni bir olgu değildir (ILO, 2014: 27, 28). Papa 13. Leo’nun 1891’deki “çalışma koşulları üzerine” genelgesinde:

O halde, işçi ve işverenin kural olarak anlaşma yapmaları ve özellikle de ücretler konusunda özgürce anlaşmaları gerektiği kabul edilsin; yine de doğanın insanla insan arasındaki herhangi bir pazarlıktan daha geçerli ve daha eski bir emri vardır, bu da ücretin ücretliyi makul ve kanaatkâr bir rahatlık içinde geçindirmeye yetecek kadar olması gerektiğidir. Eğer işçi zorunluluktan ya da daha beter bir kötülükten korktuğu için, işveren ya da müteahhit kendisine daha iyisini sağlamayacağı için ağır koşulları kabul ederse, sahtekarlık ve adaletsizliğin kurbanı olur.

denilmektedir (Ryan, 1906: 33). 1917 Meksika Anayasası bu konuyu “Genel asgari ücret; maddi, sosyal ve kültürel düzen içinde, bir aile reisinin normal ihtiyaçlarını karşılamaya ve çocuklarının zorunlu eğitimini sağlamaya yetecek düzeyde olmalıdır. “(Herman, 2000: I-3). şeklinde ifade ederken; Roosevelt ise 1936’daki bir konuşmasında gerekli ücret miktarı için, “Özgürlük geçimini sağlama fırsatı gerektirir. Zamanın standartlarına uygun bir geçim, insana sadece geçinecek kadar değil, uğruna yaşayacağı bir şey de veren bir geçim.” ifadesini kullanmıştır (Harris, 2000: 113).

Toparlamak gerekirse, geçimlik ücretin dayanak noktası gelir ve maddi temel ihtiyaçlardır. Boş zaman, sosyalleşme ve güvenlik gibi temel yaşam ve insan onurunun diğer gereklerini dahil etmek uygun olsa da genellikle dikkate alınmamaktadır. Bu da geçimlik ücret kavramının kısmen yoksulluk ve yoksulluk sınırı ile ilişkilendirildiğini göstermektedir, zira yoksulluk sınırı, kabul edilebilir asgari yaşam standardının en yaygın kullanılan ölçütüdür (Anker, 2006: 312).

2.2.2. Asgari Ücret

Asgari ücret en yalın şekilde, birisi adına emeğini satan kişiye daha düşük bir ücretin verilemeyeceği bir ücret seviyesi olarak tanımlanabilir. Bunun yanında ülkelerin; sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıkları sebebiyle ilgili ülke için geçerli olan bir asgari ücret tarifi diğer ülkeler için geçerli olamayacaktır. Çalışanın insani şartlarda yaşamasını sağlayabilecek ve işvereni de bu miktardaki ücrete zorunlu kılacak bir ücret seviyesi, asgari ücret tanımı için genel bir çerçeve oluşturur niteliktedir. Daha geniş bir ifadeyle asgari ücret; bir işverenin belirli bir dönemde yapılan iş için ödemesi gereken ve sözleşme yoluyla azaltmanın mümkün olmadığı ücret miktarıdır (Arndt, 1955: 33; Kutal, 1969: 3, 4, 6; ILO, 2014: 33).

Asgari ücret tanımı ile geçimlik ücret tanımı birbirine oldukça yakın olup her iki ücret için de işçinin kendisi ve ailesi için kabul edilebilir bir standardın sağlanabilmesini sağlayan ücret miktarı tanımlaması yapılabilir olsa da bu iki ücret bazı yönlerden birbirinden ayrılmaktadır.

Birincisi, ilgili seviyeleri belirlemek için farklı kriterler kullanılmaktadır. ILO'nun 1970 tarihli Asgari Ücret Tespit Sözleşmesi (No. 131), yasal asgari ücret seviyesinin belirlenmesinde kullanılan altı kriterden bahseder, bunlar; işçilerin ve ailelerinin ihtiyaçları, bir ülkedeki genel ücret seviyesi, hayat pahalılığı, sosyal güvenlik yardımları, sosyal grupların göreceli yaşam standartları ve ekonomik kalkınma ve istihdamın sürdürülmesi gibi ekonomik faktörlerdir. Buna karşın, geçimlik ücretler için geçerli olan kriterler; işçilerin ve ailelerinin ihtiyaçları, hayat pahalılığı ve sosyal güvenlik yardımlarıdır. Bir ülkedeki genel ücret düzeyi, sosyal grupların göreceli yaşam standartları ya da ekonomik büyüme ve istihdam gibi faktörler doğrudan geçimlik ücret ile alakalı değildir.

İkincisi; geçimlik ücret seviyesi ile asgari ücret seviyelerini belirleme süreçleri birbirinden farklıdır. Asgari ücret siyasi bir süreçle belirlenir ve bu sebeple ilgili taraflar ve çıkarlar göz önüne alınarak bir karar verilmek durumundadır. Geçimlik ücretin belirlenmesi ise tamamen siyasi çıkarlardan soyutlanabilmiş olmasa da esas itibarıyla işçilerin ve ailelerinin ihtiyaçlarına ve geçim maliyetlerine dayanmaktadır. Son olarak asgari ücret ve

geçimlik ücret neredeyse her zaman farklı nüfusları kapsamaktadır. Asgari ücret ile geçimlik ücretin uygulandığı kesim büyüklükleri birbirinden farklıdır. Ülkeler, eyaletler, bölgeler gibi daha geniş kesimler için asgari ücret belirlenirken, genellikle asgari ücretin yeterli olmayacağını düşünüldüğü; şehirler, şirketler ve üniversiteler gibi çok daha küçük kesimler için geçimlik ücret belirlenmektedir (Anker, 2006: 314, 315).

Asgari ücret uygulamasının kökeni M.Ö. 2000 yılındaki Hammurabi Kanunlarına kadar uzanmakla birlikte, asgari ücret düzenlemesi uygulamasının genellikle Yeni Zelanda ve Avustralya'da geliştiği kabul edilmektedir. Başlarda asgari ücret bu iki ülkede endüstriyel anlaşmazlıkların ortadan kaldırılmasına yönelik olarak kullanılmıştır. Yeni Zelanda'da 1894 tarihli Endüstriyel Uzlaştırma ve Tahkim Yasası uyarınca Tahkim Mahkemesi, uyuşmazlığın yaşandığı bölgedeki endüstride çalışan tüm işçiler için bağlayıcı nitelikteki asgari ücretleri belirleyerek, endüstriyel uyuşmazlıkları çözme yetkisine sahipken, zamanla tahkim kararları yoluyla asgari ücretlerin belirlenmesi sistemi Avustralya'nın diğer bölgelerine yayılmıştır. Aynı zamanda asgari ücret düzenlemesinin "Sömürüyü"⁹ ortadan kaldırmaya yönelik olarak kullanımı da denenmiştir. Bu konudaki en önemli gelişme 1896 yılında Avustralya'nın Victoria eyaletinde ücret kurulları sistemini kuran yasanın kabul edilmesi olmuştur. İlk zamanlarda sadece altı iş kolu için uygulanan sistem, 1911 yılına gelindiğinde Batı Avustralya hariç tüm eyaletlerde uygulanmaya başlanmıştır. Yeni Zelanda ve Avustralya'da aşırı düşük ücretlere karşı koruma da doğrudan yasama faaliyeti biçimini almış, böylece Yeni Zelanda'da örgütsüz fabrika işçileri için konulan 1899 tarihli "Ücret Ödenmeksizin Erkek ve Kız Çocuklarının Çalıştırılmasını Önleme Yasası" ve mağaza asistanları için 1904 tarihli "Mağazalar ve Ofisler Yasası" ile asgari ücretler belirlenmiştir. Benzer mevzuat Avustralya'nın bazı eyaletlerinde de yürürlüğe konmuştur. Diğer ülkelerde de aşırı düşük ücretlere karşı koruma sağlama konusunda benzer tutum sergilenmiş olsa da koruma, özellikle dezavantajlı olduğu düşünülen belirli işçilerle sınırlı kalmıştır. Avustralya sistemlerini örnek alan İngiliz Parlamentosu; 1909 yılında sömürüyü kaldırmak amacıyla asgari ücret yasasını kabul etmiş, 1918 tarihli Ticaret Kurulları Yasası ile asgari ücret tespitinin amacı biraz daha genişletilmiş ve 1926 yılı sonunda asgari ücret, yaklaşık 14 milyon işçinin istihdam edildiği 40 kadar iş koluna uygulanabilir hale gelmiştir. Komiteler aracılığıyla asgari ücret tespiti, 1912 tarihli Kömür Madenleri

⁹ Sweating: Karın tokluğuna çalıştırma, emek sömürüsü.

(Asgari Ücret) Yasası ve Tarımsal Ücretler (Düzenleme) Yasası ile de sağlanmıştır. Kıta Avrupası ülkelerinde asgari ücret tespitinin olduğu yerlerde de yine kısıtlı bir uygulama söz konusu olmuştur. Bu tür bir uygulama; Fransa (1915), Norveç (1918), Avusturya (1918), Çekoslovakya (1919) tarafından da kabul edilmiştir. Almanya (1923), İspanya (1926) ve Belçika (1934). Macaristan ise benzer kısıtlı uygulamayı özel bir mevzuat aracılığıyla tarım işçileri için uygulamıştır. 1912 ve 1913 yıllarında ABD’de dokuz eyalet benzer yasaları kabul etmiş, 1923 yılı sonunda bu sayı on yediye yükselmiştir. Sınırlı uygulama için seçilenler ise korunmaya muhtaç kadınlar ve çocuklar olmuştur. Kanada’da da asgari ücret düzenlemelerine paralel bir model ortaya çıkmıştır. 1917 ve 1920 yılları arasında dokuz eyaletten yedisi asgari ücret yasaları çıkarmış ve bunların çoğu kadınlarla sınırlı kalmıştır. Sonraki yıllarda gelişmekte olan ülkelere de yine sınırlı alanlarda uygulanmak üzere asgari ücret yasaları çıkartılmıştır (Starr, 1981: 1, 2).

2.2.3. Adil Ücret

Asgari ücret ve geçimlik ücret yanında üçüncü olarak adil ücret kavramı bulunmaktadır. Thomas Aquinas’a göre adil ücret (Just wage); işçinin kendi sosyal statüsüne göre kendisini ve ailesini geçindirebileceği ücrettir (Reed, 1925: 330; Kaymaz, Sayılar, 2005: 118). Basit bir ifadeyle ise adil ücret, sürdürülebilir ücret uygulamaları anlamına gelir. Bir çalışmaya göre adil bir ücretin sahip olduğu on iki boyut bulunmaktadır; ücret ödemeleri tam ve düzenli olmalıdır, asgari ücret kurallarını yerine getirmeli, en azından geçimlik ücreti karşılıyor nitelikte olmalıdır; çalışma saatleri makul sınırlar içinde olmalı, yeteneğe, beceriye ve tecrübeye göre şekillenmeli, dengeli ve ayrımcılığa mahal vermeyecek bir yapıda olmalı, bireysel ve toplu performansı ödüllendirmelidir. Bu çalışmanın ortaya koyduğu koşullar ışığında daha geniş bir tanım ise; “ulusal ücret düzenlemelerine uyar-ken, uygun ücret ayarlamalarını sağlayan ve dengeli ücret gelişmelerine yol açan ücret seviyeleri ve ücret belirleme mekanizmalarıdır” şeklinde olacaktır (Voughan-Whitehead, 2010: 66; ILO, 2014: 29, 30).

Modern dönemde adil ücret için belirlenmiş bir standart ya da şartlar söz konusu değildir. Orta Çağ’da toplumsal gelenek tarafından belirgin sınırlarla oluşturulmuş, işçinin kendi sosyal sınıfının standartlarını temin edebilecek ücret olarak kabul görmesi açısından, adil

ücret yaklaşımı daha basit olarak nitelendirilebilir. Buna karşın Sanayi Devriminin gelişi, demokratik hareketler ve klasik ekonomistlerin ortaya çıkışı ile, Orta Çağ ücret standardı, “bırakınız yapsınlar”¹⁰ düsturu ile yer değiştirmiştir. Artık sahne, serbest rekabet ve arz-talep dengesinin, herkesin hakkını otomatik olarak teslim edeceği anlayışına kalmıştır; fakat klasik teori, serbest ve eşit şartlarda çeşitli taraflar arasında pazarlık ile işlerin yoluna girdiği bir varsayım içermektedir. Mevcut durumda ise, taraflar arasındaki görece pazarlık gücüne göre ortaya konulan sınırlar dahilinde belirlenen ücretlerin varlığı daha gerçekçi bir yaklaşım sunmaktadır. Söz konusu pazarlık gücünün tamamen arz ve talep dengesi ile belirlenebileceği yaklaşımı gerçekçi değildir; arz ve talep dengesi adil bir ücretin varlığını garanti etmez. Pazarlık gücü üstünlüğü tarafların liyakatlerine değil, çoğunlukla fırsat eşitsizliği ve vicdansızlık temelli; sosyal, mali ve siyasi avantajlara dayanmaktadır. Pazarlık gücü; örgütlenme derecesinden, mali güçten, basın gücünden, yasalar-dan ve idari görevlilerden oldukça etkilenir. İlerleyen zamanlarda, asgari ücret ve tahkim uygulamaları gibi regülasyonların oluşturulması, bırakınız yapsınlar anlayışının işlevsiz olduğunun kabulüne gösterge olarak nitelendirilebilir. Adil bir ücret olduğu iddiasıyla gündeme gelen geçimlik ücret fikri ise biraz sorunludur. Asgari gereksinimleri ve insanların itiraz edemeyeceği ahlaki gereksinimleri karşılıyor olması geçimlik ücreti adil yapmaya yeterli değildir. Geçimlik ücret fikrinin maliyet kaygısı ile minimum seviyelerde tutulma arzusu da yadsınamaz bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır. Üretimde payı olan diğer üretim araçları için bu tarz bir adil ücretten bahsedilmiyorken, sadece işçinin aldığı ücretin adil olmasının gerekliliği fikri kendi başına bile adalet duygusunu tatmin etmekten uzaktır. Böyle bir bakış açısıyla adil ücret kavramının, geçimlik ücret penceresinden bakıldığında, sadece isminin “adil” olduğu düşünülebilir (Reed, 1925: 330–33).

2.3. Ücret Teorileri

Gelir dağılımı adaleti ve sürdürülebilir bir toplum açısından büyük önem taşıyan ücret oranlarının belirlenmesine yönelik ortaya konmuş teoriler bulunmaktadır. Bunları klasik ücret teorileri olarak; Doğal Ücret Teorisi, Ücret Fonu Teorisi ve Emek Değer Teorisi,

¹⁰ bkz:laissez faire

modern ücret teorileri olarak; Marjinal Verimlilik Teorisi, Pazarlık Gücü Teorisi, Satılma Gücü Teorisi ve Etkin Ücret Teorileri olarak sınıflandırmak mümkündür.

2.3.1. Klasik Ücret Teorileri

18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl süresince ortaya konulmuş teorilerdir. Bu sebeple 19. Yüzyıl Ücret Teorileri olarak anıldıkları da vakidir (Işığışok, 2017: 86).

2.3.1.1. Doğal Ücret Teorisi

Doğal ücret teorisi, klasik ekolde ücretin ancak geçimlik düzeyde belirlenmesi gerekliliği görüşüne atfen Geçimlik Ücret Teorisi adıyla da anılmaktadır. Doğal ücret teorisinin temelleri köleliğin yaygın olduğu dönemde İngiltere’de atılmıştır. Teoriye göre işçilerin almaları gereken ücret miktarı hayatlarını devam ettirebilecek seviyede olmalı, bundan daha fazla bir miktar söz konusu olmalıdır. Bu bakış açısına istinaden teorinin adı Geçimlik Ücret Teorisi olarak da anılmaktadır. İlerleyen zamanlarda Anne Robert Jacques Turgot tarafından bu düşünceye bir ekleme yapılmıştır. Buna göre işçilerin sadece hayatta kalabilmelerine yetecek kadar bir ücret kâfi değildir. Buna ek olarak hastalık gibi işçinin çalışmasının mümkün olmadığı durumlarda hayatını idame ettirebilmesi adına birikim yapabilecek seviyede bir ücret gereklidir. Sonrasında bu görüş David Ricardo tarafından da desteklenmiştir. Ricardo’ya göre emek de bir maldır ve ücretler de tıpkı piyasaya arz edilen malların fiyatları belirlediği gibi, emek arzı ile belirlenmektedir. Emeğin yeterince arz edilebilmesi için de dengeli bir ücrete ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bağlamda teorinin temelleri Malthus’un Nüfus Teorisine dayanmaktadır. Eğer ücretler piyasada emek arz ve talebi ile otomatik olarak belirlenen doğal ücret seviyesinin altına düşerse, işçiler yeterince beslenemeyecek, hastalanıp ölecek, azalan nüfusa bağlı olarak emek arzı azalacak ve emek talebini karşılayamayan emek arzı fazlası sebebiyle ücretler yükselecektir. Ters durumda, doğal ücret üzerine çıkan ücret seviyeleri üremeyi ve nüfusu artıracak, emek arzı emek talebini aşacak ve ücretlerin düşmesine sebep olacaktır. Kısaca ücretler doğal fiyat trendi etrafında dalgalanarak ilerleyecektir. Ricardo’nun emek arzı yaklaşımına istinaden teorinin diğer bir adı da Emek Arzı Teorisi’dir (Kazgan, 2000: 86, 87; Işığışok, 2017: 86–89; Talas, 1979: 10, 11).

Doğal Ücret Teorisine göre, asgari fizyolojik gereksinimleri karşılaması ve nüfusun da özellikle gelir seviyesi düşük kesimlerde hızlı artması sebebiyle ücretin “doğal ücret” seviyesinin üzerine çıkması çok mümkün değildir. Ücretlerdeki potansiyel bu rijitlik de göz önüne alındığında, sosyalist Ferdinand Laselle’nin bu teoriyi Tunç Kanunu olarak nitelmesi oldukça yerindedir. Teorinin bir değerlendirilmesi yapılırsa, doğal ücret ifadesinin muğlak bir ifade olması sebebiyle, her türlü seviyenin “doğal” olarak kabul edilmesi mümkündür. Böyle bir doğallığın mevcut olamayacağının göstergesi, söz konusu olan ücretin ülkelere ve eğitim durumuna göre değişiyor olmasıdır (Gray, 1946: 332–43; Talas, 1979: 11, 12).

2.3.1.2. Ücret Fonu Teorisi

On dokuzuncu yüzyılın ilk üç çeyreği boyunca ekonomi politik, ücret oranının, işçinin ya da kapitalistin doğrudan belirleme gücünün olmadığı bir değişken olarak kabul edildiği teorilere bağlı kalmıştır. Doğal ücret teorisine benzeyen bir nitelikte değerlendirilen ücret fonu teorisinde de tarafların doğrudan ücret belirleme gücü yoktur. Ücretlerin herhangi bir zamandaki miktarı kesin olarak önceden biriken fondaki sermaye miktarına göre belirlenmektedir. Dolayısıyla bu görüşe göre ücret oranlarının belirlenmesi de tıpkı değişmez bir doğa yasası gibi ekonomik bir yasa ile belirlenmiş olur. Uzmanlaşmanın olmadığı ilkel üretim modellerinde bir fon ihtiyacı yoktur; ama iş bölümünün artışı ve uzayan üretim süreçleri söz konusu olduğunda, emeği bu süre boyunca besleyecek bir fona ihtiyaç doğmaktadır. Bu fonun kaynağı da geçmiş üretim dönemidir (Ryan, 1906: 6; Fund, Ekelund, 1976: 68).

John Stuart Mill tarafından temsil edilen bu teoriye göre neoklasik jargonla ücret; sermayenin iş gücüne oranının bir fonksiyonu olarak ifade edilebilir (Kazgan, 2000: 88). Malthus’un nüfus teorisine dayalı doğal ücret teorisinin bir varyasyonu olarak nitelendirebileceğimiz ücret fonu teorisine göre bir önceki üretim döneminin çıktısı olan sermayeye bağlı oluşturulan değişmez miktardaki fon ile belirlenen ücret yaklaşımı kredi imkanlarının gelişmesi ile anlamını yitirmiştir. Kredi sayesinde ücret ödemesi için herhangi bir üretim-satış dönemi beklenmesinin bir zorunluluğu olmadığı gibi, bir fonun var olduğu varsayımında dahi, sabit bir fon miktarından söz etmek mümkün olmayacaktır. Kredi ile

sözde fonun miktar sınırı ortadan kaldırılmış olacaktır. Fon para ya da mal ile belirlenebilmektedir. Eğer fonun mal ile belirlendiğini varsayarsak bu durumda malların sınırlı olması sebebiyle ancak işçilerin geçinebilecekleri kadar mal verilmesi söz konusu olacaktır. Ortaya çıkan bu sonuç ise Ücret Fonu Teorisinin Malthus'un teorisinin varyasyonu olarak görülmesine dayanak oluşturmaktadır (Talas, 1979: 12–16)

Mill, ücret belirlenmesi konusunda Smith gibi işçi örgütlenmelerinin potansiyel gücünü görmezden gelmemiştir (Teneur, Blaug, 1970: XXI: 180). Ücretin pazarlık usulü ile belirlenmesinin de söz konusu olduğuna dair yapmış olduğu vurgu, kendi teorisinden uzaklaşması, bir nevi geri adım atması olarak görülmüştür. Bu durum klasik dönemde oldukça popüler olan teorisinin itibarını zedelemiştir. İtibar kaybına sebep olan üç ana neden bulunmaktadır, bunlar; iç tutarsızlıklar, gerçeklikten yoksunluk ve emek karşıtı ideolojik çıkarımlardır.

İç tutarsızlıklar: Ücret fonu; üretim döneminin başında oluşturulan sabit bir miktar olarak görülürse ve sermaye/emek oranı belirlenirse, bir paradoks ortaya çıkar. Emek arzı fazlası oluştuğunda ortalama reel ücret, işçiler arasındaki rekabet nedeniyle düşme eğilimi gösterir ve sonuç olarak ücret, ücret fonunun altına düşer. Bu durumda ücret fonu aynı anda hem sabit hem de değişken olacaktır. Ücret fonunun değişmez olduğu varsayımı bu paradoksa sebep olmuştur.

Gerçeklikten yoksunluk: Ekonominin tamamını tek bir firmanın varlığı üzerinden değerlendirecek, sermaye kavramı daha net anlaşılacaktır. Hipotetik bu firmanın ürettiği mallar henüz tüketilmeden, üretim sürecinde emeği geçen işçilere ödeme yapması gerekmektedir; aksi takdirde ücretten başka geliri olmayan işçilerin geçimlerini sürdürmeleri mümkün olmayacaktır. Üretilen malların satışı ile sonuçlanacak dönemi atlatabilmek için firmanın elinde bitmiş tüketim mallarının yanı sıra kullandıkça stoklara eklenebilecek yarı mamul üretici malları stoku da bulunmalıdır. Bahsi geçen tüm bu mallar, nihai çıktıya dönüştürülme sürecinde üretilmiş 'üretim araçlarını' temsil eder. Başka bir ifadeyle sermaye; üreticilerin, toptancıların ve perakendecilerin elindeki tüm üretilmiş malların toplamı olarak tanımlanabilir. Asıl itibarıyla bu, tüketim malları ve hammaddelerin yanı sıra tesis ve ekipman envanteri anlamına da gelir. Klasik iktisatçılar ise girdilerin bir kısmını yani

işçiler tarafından tüketilen malları ele almış ve bu parçayı bütünmüş gibi yorumlamışlardır. Diğer tüm üretilen malları bir kenara koyarak işçinin temel tüketim maddesi olarak buğdayı ele almış ve tarım endüstrisini örnek olarak kullanmışlardır. Buğday üretiminin yıllık hasat şeklinde elde edilebiliyor olması göz önüne alındığında, üretimi sağlayan işçilerin ücreti için bir fonun var olması gerektiği aşıkardır; çünkü üretilen malın hasat edilip satılması ancak bir yıl sonra gerçekleşecektir. Bu sayede sermaye, işçiye verilen avans olarak tanımlanmıştır. Oysa gerçekte avans olarak verilen bir şey yoktur. İş veren işçinin emeğini kiralar. Tam olarak işçi geçmiş ürünü, henüz bir şey üretmeden, mevcut emekle takas eder. Karşılık olarak ödenen ücret ise sermayeden karşılanır ve bu sermaye üretime katılan “belirsiz servet” tir. Teori en iyi ihtimalle sermaye ve emeğin tamamlayıcılığını vurgulamakta ve sermaye birikim oranında bir artış olmadığı sürece toplam ücretlerin kalıcı olarak yükseltilemeyeceği konusuna vurgu yapmaktadır. Ücret oranının pazarlık ile belirlenmediğini, önceki yatırımların büyümesine bağlı olduğunu ima etmektedir. Emek talebi olarak ücret fonu, mevcut emek arzının karşısına konulmuştur. Teori, talep ve arz yasasının işleyişinin bir örneği olarak sunulsa da denge ücret oranı tanımlanmamıştır. Ücret fonu teorisinin, ücretlerin geçimlik teorisiyle nasıl ilişkili olduğu da açıklığa kavuşturulmamıştır. Ücret fonu teorisinin talep tarafını, geçimlik ücret teorisinin ise arz tarafını oluşturduğunu iddia etmek makul gibi gözükse de talep tarafının kısa vadeye, arz tarafının uzun vadeye ilişkin olması uyumsuzluk oluşturmaktadır. Sonuç olarak buğday üretimi dikkate alındığında kulağa hoş gelen süreç, diğer üretim seçenekleri düşünüldüğünde mantıklı bir zemine oturmamaktadır (Teneur, Blaug, 1970: 178–80; Davanzati, 2002: 466, 467).

Emek karşıtı ideolojik çıkarımlar: Bazı iktisatçılar ücret fonu teorisinin sendikaları hedef aldığına dair iddialarda bulunmuşlardır. Bu iddialar reddedilmiş olsa da Mill’in görüşleri bunları doğrular niteliktedir. Sonuç itibariyle, sabit bir ücret fonu hesaba katılırsa, daha yüksek bir ücretin mümkün olabilmesi için istihdam sayısının düşmesi gerekliliği gün gibi ortadadır (Davanzati, 2002: 467, 468).

2.3.1.3. Emek Değer Teorisi

Basit bir şekilde, üretilen tüm malların katma değerleri üretimde harcanan değer ile belirlenir ilkesiyle ifade edilebilecek (Foley, 2010: 18), Marx'ın Artı(k) değer teorisi ile iç içe ele anılan Emek Değer Teorisi, Ricardo'nun Emek Değer Teorisinin sistemleştirilmiş halidir (Kazgan, 2000: 306, 307). Ricardo'nun teorisinden farklı olarak malların tek tek üretimi değil, toplu üretimi dikkate alınmaktadır (Foley, 2010: 19). Marx, Kapital adlı eserinde teoriyi açıklarken söze klasik iktisadın doğal ücret tanımını eleştirir ve başlatmaktadır. Burada klasik iktisadın ödediği ücretin; emeğin fiyatı olarak belirli bir emek karşılığında ödendiğine vurgu yapmaktadır. Metanın değeri olarak üretime harcanan toplumsal emeği işaret eden Marx, belli bir saatlik işgücünün değerinin aynı saat miktarı ile ödenmesi imasının bir totoloji olduğunu söylemektedir. Marx aynı zamanda “emek değeri” kavramına da karşı çıkar. Değer ifadesini emekle değil, emek gücü ile özdeşleştirir. Yani pazarda alıcı ile muhatap olan doğrudan emek değil, emekçidir. Bu sebeple de satılan şey emek gücüdür (Marx, 2004: 508–10).

Marx'ın Emek Değer teorisini kendinden önceki sömürü teorilerinden ayıran özellik, sömürmenin “hırsızlık” olarak görülmemesidir. Marx'a göre, “sömürme” kapitalizmin doğası gereği ortaya çıkmaktadır ve hırsızlık değildir. Marx aynı zamanda, malların değerlerini ikiye ayırmaktadır. Malın fiziki özellikleri sebebiyle sahip olduğu “kullanım değeri” ve toplumsal emeğin bir kısmının bu malın üretimi için harcanmış olması sebebiyle “değişim değeri” dir. Marx serbest malları da değişim değeri olmadan kullanım değeri olan mallar kategorisinde değerlendirmiştir. Emeğin soyut ve somut olarak ayrılmış olmasına bağlı olarak, bir malın değişim değerinin karşılığı “soyut emek” ile ifade edilmektedir. Marx, soyut emek ölçüsünü ise “değer yaratan öz” den içerdiği miktar olarak tanımlamaktadır. Buradaki miktar ise o malın üretiminde harcanan emek-zamandır. Bahsi geçen emek-zamandan kasıt elbette bir işçinin o malı üretmek için harcadığı zaman değildir; zira böyle bir durum söz konusu olsaydı, malın üretimindeki işçinin tembel ya da yeteneksiz olması durumunda malın daha değerli olması beklenirdi. Buradaki değişim değerinin ölçütü toplumsal açıdan gerekli emek zamandır. Toplumsal emek zamanının içeriği de doğrudan ve hammadde ile makine-teçhizatı kapsayan dolaylı emek toplamından oluşmaktadır (Kazgan, 2000: 304–6).

Marx değer tanımlamasını yapmasının ardından, sömürünün nasıl meydana geldiğini ve bunun neden engellenemez olduğunu Artı(k) Değer Teorisi ile açıklamaktadır. Kârın kaynağı olarak emek sömürüsünün gösterildiği teorisi en çok bu noktadan eleştirilere maruz kalmıştır. “Soyut emek” kavramının iktisadi değil, metafizik bir açıklama olduğu yoruma buna bir örnektir. Sonuç itibariyle, klasik iktisadın sermayeyi haklı ve en az emek kadar meşru göstermesi ile Marx’ın sadece emek gelirini meşru göstermesi konuları ideolojik olarak değerlendirilebilir (Kazgan, 2000: 306, 307).

Marx, malların kullanım ve değişim değeri tanımlamaları yardımıyla, Artı(k) Değer Teorisinde emek gücünü bir mal haline getirir. Diğer mallar gibi piyasada; onu üretmek için gerekli emek zamanına, yani işçileri geçindirmek için gerekli olan ücretli malların üretiminde gerekli emek zamanına göre belirlenen normal bir fiyattan alınıp satılır. Emek gücü bir mal olarak değerinde alınıp satılır; fakat emek gücünün ürünlerinin değeri kendi değerini aşar. Yani emek gücünün değişim değeri alınır, karşılığı ödenir; ama karşılığında elde edilen şey emeğin kullanım değeridir. Buna göre işçi günün bir kısmını kendi için çalışırken kalan kısmını işveren için çalışır. Yani, kullanım değeri ve değişim değeri arasındaki farktan oluşan bu artı(k) değer, karşılığı verilmemiş emektir.

Marx, Ricardo gibi, kârların ya da toplam artı değerın ücretli malların maliyetine bağlı olduğu sonucuna varmıştır. Artı değer ya işçilerin çalışma saatlerinin artırılmasıyla, 'mutlak artı-değer' ya da emeğin veriminin artırılmasıyla, dolayısıyla ücretli malların üretimi için gereken zamanın azaltılmasıyla - 'görelî artı-değer' - artırılabilir. Sömürünün ölçüsü olarak ifade edilebilecek “sömürü oranı” ise istihdam edilen doğrudan emeğin bir fonksiyonudur. Marx’a göre; makine ve hammadde biçimindeki dolaylı emek sadece kendi değerini ürüne aktarır, ek değer yaratmaz (Teneur, Blaug, 1970: 217). Sonuç olarak Marx Artı(k) Değer Teorisi ile kapitalizmin kaçınılmaz olarak sömürüye yol açacağını ifade etmiştir. Kapitalizm köylüyü ve zanaatkarı üretim araçlarından yoksun bırakır ve nihayetinde emek dışında satacak bir şeyi kalmayacak hale getirir ve sömürür. Emek kendi değişim değerine eşit ücret aldığından sömürü ortaya çıkar ve bu hırsızlık olarak değerlendirilemez. Dolayısıyla kapitalizm kendi içinde haksız, tutarsız ve adaletsiz değildir. Bu sebeple de bu sistem içinde reform yapmak bir şeyi değiştirmez, kökten ortadan kaldırılması gereklidir (Kazgan, 2000: 310).

2.3.2. Modern Ücret Teorileri

Emek değer teorisi ardından marjinal devrim sonrası süreçte 20. yüzyılda ortaya çıkan modern ücret teorileri; Marjinal Verimlilik Teorisi, Pazarlık Gücü Teorisi, Satınalma Gücü Teorisi ve Etkin Ücret Teorileridir.

2.3.2.1. Marjinal Verimlilik Teorisi

Ücret teorisinin “modern” dönemi tek bir ülkede yoğunlaşmamıştır. Marjinal verimlilik fikirleri oldukça yaygın bir şekilde ortaya çıkmıştır. İngiltere, Avusturya, Amerika Birleşik Devletleri, İsveç, İtalya ve İsviçre’deki bu yaygın ve birbirinden bağımsız gelişmeler, entelektüel ve pratik açıdan benzer çevresel koşulların etkili olduğunu göstermektedir. Daha önceleri çoğunlukla ahlak filozofları ile siyasetçilerin ürünü olan, ücret teorisini de kapsayan iktisat teorisi, 1870’ten sonra akademik iktisatçılar tarafından yeniden yapılandırılmıştır. Bu konudaki ilginin, yani ücret sorunlarının dikkate alınmasının altında yatan bazı gelişmeler olmuştur. Malthus’un vurgu yaptığı nüfus artışına bağlı olarak oluşan doğal ücret literatürünü boşa çıkartacak şekilde, Batı Avrupa’da doğum oranları düşmüş ve nüfus sorunu dikkat çekici olmaktan çıkmıştır. Sanayileşmenin reel ücretlerde ve yaşam standartlarında yarattığı artış zamanla daha belirgin olmaya başlamıştır. Yüzyılın başındaki karamsarlık yerini yaşam standartlarındaki yükseliş beklentisindeki iyimserliğe bırakmıştır. Kentsel sanayi çağının yeni mucizeleri her yerde kendini göstermektedir. Her ne kadar sanayi çağı; fabrika koşulları, çalışan kadınlar ve çocuklar ile gecekondu gibi acil 'sosyal sorunlar' yaratmış olsa da yeni çağın faydalarının nasıl paylaşılacağına dair entelektüel sorunlardan kaçış mümkün olmamıştır. Üstelik Marx’ın güçlü kapitalizm eleştirisi bu konudaki endişeyi fazlasıyla ortaya koymuş ve çözüm yönündeki aciliyet kendini göstermiştir. Sendikalaşma seviyelerinde önemli gelişmeler olmuştur. Büyüyen pastanın nasıl paylaşılacağı konusu, yani gelirin bölüşümü, günden güne artan oranda kafa patlatılan konular arasında yer almaya başlamıştır. İşçilerin üretim miktarlarının artması buna rağmen alacakları payın bu oranda artmaması durumunda, Marx’ın da vurgu yaptığı emek sömürsü suçlamaları ışığında meydana gelebilecek olası isyan ve devrim hareketleri endişe yaratmıştır (Dunlop, John, 1957: 6–8).

Bu gelişmeler altında ücretlere ilişkin 'marjinal verimlilik' teorisi gelişmiştir. Tarihsel olarak, marjinal verimliliğin temel kavramları bu dönemden daha önce Cournot ve Dupuit'in öncü çabalarına rağmen, on dokuzuncu yüzyılda marjinal analizin gerçek kurucusu Alman iktisatçı Johann Heinrich von Thünen tarafından ifade edilmiştir. Ancak teorisin tutunması, marjinal fayda kavramının tüketicilerin davranışlarını ve nihai ürünlerin fiyatlarını açıklayacak şekilde geliştirildiğinde gerçekleşmiştir. Thünen, *The Isolated State* (İzole Devlet) adlı kitabında, her türlü harcamanın, son birimin ürününün maliyetine eşit olduğu noktaya kadar yapılması gerektiği ilkesinde ısrarcı olmuştur. Toplam ürünün ancak kaynakların marjinal eşitliğe sahip olması koşuluyla maksimize edileceğini belirtmiştir. Thünen'in "doğal ücret" doktrininin bir sunumu, onun yöntemini göstermekte ve aynı zamanda bir maksimizasyon problemini çözmek için diferansiyel hesabın kullanımının bir başka erken örneğini sunmaktadır. Bu sunum, Thünen'in ölüm yılı olan 1850'de, yani Cournot'un "Researches into the Mathematical Principles of the Theory of Wealth"inden (1838) on iki yıl sonra ve Dupuit'in bayındırlık işleri üzerine makalesinden (1844) altı yıl sonra yayınlanan *Isolated State*'nin ikinci cildinden alınmıştır. Bununla birlikte, 1850 yılı Mill'in *İlkeler*'inin ortaya çıkmasından sadece iki yıl sonra ve Jevons'un 'Kısa Hesap'ından (1862) on yıldan fazla bir süre öncedir. Tüm toprakların eşit verimliliğe sahip olduğu izole ya da ideal bir devlet varsayımında, dış kenarlarda toprak rantı sıfır olacak, dolayısıyla bu dış ekim halkasında yer alan çiftliklerin tüm ürünü işçiler ve sermaye sahipleri arasında bölüşülecektir. Mevcut arazileri işleyen işçiler, yeni arazi almak için mevcut işlerini bırakmakta özgürdürler; bu işçilerin ücretleri geçimlik ihtiyaçlarından fazladır ve ücretler üretimin tek gideridir. Yeterli sermayeye sahip herhangi bir işçi, kiralık işçi statüsünden sermaye üreticisi statüsüne geçmekte özgür olduğu için, mevcut çiftliklerdeki ücretler, işçinin ve sermayesinin yeni toprak işleyerek kazanabileceği ücrete eşit olmalıdır (Teneur, Blaug, 1970: XXI: 306; Dunlop, John, 1957: 8, 9).

Marx'ın ortaya koyduğu Emek Değer Teorisinin karşısında geliştirilmiş olan Marjinal Verimlilik Teorisine göre Fayda Değer Teorisi geçerlidir. Bu teoriye göre ücretlerin belirlenmesinde rol oynayan şey emeğin marjinal verimliliğidir. İşverenler üretime dahil olan her bir üretim faktörünün toplam üretime olan katkısı yani marjinal verimliliği, ilgili üretim faktörünün sebep olduğu maliyet ile karşılaştırmaktadır. Burada dikkate alınacak olan üretim faktörü iş gücü olduğundan, iş gücünün verimi ile maliyeti kıyaslanarak bir

karar verilecektir. İşveren, iş gücünün marjinal ürün hasılatı marjinal faktör maliyetinden büyük olduğu sürece işçi alımını sürdürecektir ($MRP_L > MFC_L$)¹¹. Maliyetin, verimliliği aşmaya başladığı noktada ise işe alımın bir anlamı kalmayacaktır. Teorinin dikkate aldığı emek talebi yanında, emek arzının dikkate alması ise dolaylı yoldan olmaktadır. Eğer işgücü arzı talebini aşıyorsa bu durumda işgücünün marjinal verimliliği düşecek ve bu durum ücretlerin düşmesiyle sonuçlanacaktır. Kısaca iş gücüne ödenebilecek en yüksek miktarı ortaya koyan Marjinal Verimlilik Teorisine göre, verimlilik artmadıkça ya da işgücü sayısı azalmadıkça ücretin artması da söz konusu olmayacaktır. İşverenin işçiye ödeme yaparken marjinal verimliliği dikkate almasının sebebi ise ortalama verimliliğin dikkate alınması durumunda, son işçiye yapılacak olan ödemenin getirisinin, maliyetinin altında kalacak olmasıdır. Ücretin belirlenmesi konusunda emek arzını yeterince dikkate almayan Teoriye eleştiri Marshal'dan gelmiştir ve ücretin yalnızca emek talebinin bir fonksiyonu olarak ifade edilmesinin eksik kalacağını söylemiştir (Parasız, 1994: 25; Işığışık, 2017: 97–100; Talas, 1979: 17–20; Öztürk, 2005: 35–37).

Marjinal Verimlilik Teorisinin geçerli olması için kabul edilmiş varsayımlar (Işığışık, 2017: 98, 99):

- Emek piyasası tam ve mutlak bir rekabet içinde olmalıdır.
- İstihdam sağlanması açısından tam ve mutlak bir rekabet olmalıdır.
- Emek ve sermayenin tam mobilitesi bulunmalıdır.
- Sermayenin tamamının kullanılıyor olması, iş gücüne katılımın tam olması ve istihdam edilme konusunda bir zorluk olmaması gerekmektedir.
- İşverenlerin muhtemel verimlilik artışını tespit edebilecek yetkinlikleri olmalıdır ve buna istinaden ek istihdam sağlayabilmelidirler.
- İşçiler marjinal verimlilik hakkında bilgi sahibi olmalıdırlar.

Sadece talep tarafını dikkate alıyor olması açısından tam bir ücret teorisi olarak değerlendirilmenin mümkün olmadığı Marjinal Verimlilik Teorisi, ücret fonu teorisi ile aynı ölçüde

¹¹ MRP_L : Marginal Revenue Product of Labour – Emeğin Marjinal Hasılatı
 MFC_L : Marginal Factor Cost of Labour – Emeğin Marjinal Maliyeti

benimsenmemiş, bazı önemli istisnalar dışında, ücret yapılarının karmaşıklığına yaygın bir şekilde uygulanmamıştır. Arz konusunda zayıf bir yapı ortaya koyan Teori hakkında, işgücü piyasasının fiili işleyişi üzerine yapılan araştırmalarda, kusurlar ortaya konmuştur (Dunlop, John, 1957: 9, 10). İşverenlere yönelik yapılmış olan anketlerdeki katılımcı firmaların ücret düzeylerinin toplam maliyetler içindeki payı oldukça yüksek olmasına rağmen, istihdamın belirleyicisi olarak ücret seviyesi değil, halkın mallara olan güncel ve gelecekteki talep seviyesi görülmektedir. Yani sonuç olarak firmaların çoğunluğu istihdamı, ücretlerin değil üretimin bir fonksiyonu olarak görmektedir. Anketlerden elde edilen bir diğer sonuç ise, ortalama ve değişken maliyetlerin firmalar açısından pek önem arz etmediğidir. Firmalara göre, kullandıkları makineler tam kapasite ile çalışmadıkça, üretim arttıkça kârlar artacaktır. Ayrıca firmalar, marjinal verimlilik ve marjinal maliyetlerin ölçülmesinin zorluğuna vurgu yapmaktadırlar. Özetlemek gerekirse, anketleri yapan Richard Allen Lester'a göre, emek talebinin belirleyicisi ücretler değil, üretilen mallara olan taleptir (Parasız, 1994: 44, 45). Bunun dışında Marjinal Verimlilik Teorisi, oldukça ideal bir durum olan tam rekabet piyasası şartına dayanmaktadır ve bu durum Teorinin gerçek hayatta karşılığının bulunmasını zorlaştırmaktadır. İşverenlerin monopol olması durumunda ücretler verimlilik seviyesinin altında belirlenecektir. Son olarak, tam istihdamın gerekli olması sebebiyle, işsizliğin bulunması durumunda marjinal verimliliğin altındaki seviyelerden ücret ödemesi yapılabilecektir (Öztürk, 2005: 37).

2.3.2.2. Pazarlık Gücü Teorisi

Toplu pazarlık, çalışma hayatının temel bir hakkı olarak görülmektedir. Örgütlenme hakkı ile birlikte 1998 tarihli ILO “İş Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi”nde yer alan dört kategoriden biridir. Toplu pazarlık aynı zamanda insan onuruna yakışır iş ve çalışma koşullarına ulaşmada kolaylaştırıcı bir hak olarak kabul edilmektedir. Toplu pazarlık eskiden beri önem verilen bir konumda olmasının yanında, bölgesel olarak artan eşitsizlik ve iş yaşamındaki istikrarsızlık ile daha dikkat çekici bir konuma gelmiştir (ILO, 2015: iii).

Sidney ve Beatrice Webb'e göre, Orta Çağ'da makbul olan ilke, işçilerin yaşam standartlarının korunması adına toplumsal bir örgütlenmenin gerekliliğidir. Bir topluluktaki

karşılıklı dayanışma, bağlılık ve sorumluluk duygusu, çalışanların endüstriyel dünyanın çarkları arasına bırakılmaması gerekliliği ve hakların yasalarla düzenlenmesi gerektiği inancı, o dönemde oldukça yaygındır (Ryan, 1906: 26).

ILO'nun tanımına göre toplu pazarlık; işveren, bir grup işveren veya bir veya daha fazla işveren örgütü ile bir veya daha fazla işçi örgütü arasındaki aşağıda bahsi geçen üç başlık altındaki tüm müzakereleri kapsar (ILO, 1981).

- Çalışma koşullarının ve istihdam şartlarının belirlenmesi
- İşveren ve işçiler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi
- İşveren veya işveren örgütleri ile bir veya daha fazla işçi örgütü arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi.

Ücretlerin oluşmasına dair piyasadaki arz talep dengesine vurgu yapan anlayışa karşın, pazarlık gücü teorisine göre ücretler aynı zamanda işçi ve işveren arasındaki pazarlığa bağlı oluşmaktadır. İşverenin ödeyebileceği en yüksek ücret tavan ücreti, işçinin çalışmaya razı olacağı asgari ücret ise tabanı oluşturmaktadır. Ekonomide tam istihdam görüldüğünde işçi sendikaları güçlü taraf olurken, eksik istihdam durumunda ise işverenler güçlü konumda olmaktadır. Tarafların güçlerine bağlı olarak iki bant arasındaki bir noktada ücret belirlenmektedir. İşçi örgütlenmelerinin zayıf olduğu özellikle sanayi devrimi öncesi dönemlerde işverenin kafasındaki miktara yakın ücretler oluşurken, günümüzde artık nispeten, iş kolunun çeşidi de göz önüne alınarak, eşit güçlerin çarpışmasına tanık olunabilmektedir. Ekonomistlerin genel kanısına göre bu teori kısa dönemdeki ücret seviyeleri konusunda etkili olsa da uzun dönemdeki ücretleri belirlemede etkinliğinden söz edilememektedir (Öztürk, 2005: 38; Talas, 1979: 21, 22).

Pazarlık gücü teorisindeki toplu pazarlık hakkının bazı faydalarından söz etmek mümkündür. Araştırmalar toplu pazarlığın, ücretlerde ve çalışma koşullarında iyileştirmeler meydana getirmesi yanında eşitliğe de katkıda bulunabileceğini göstermektedir. Bunun yanında ekonomik kriz durumlarında mevcut duruma uyum sağlanabilmesini kolaylaştırmaktadır. Toplu pazarlık etkili kullanıldığında, taraflar arasındaki güveni artırmakta bu

da verimliliğe ve istikrara katkı sağlayabilmektedir. Toplu sözleşmeler, uzun vadede işverene bir zarar vermezken; işçilerin, artan verimlilikten daha adil bir pay almalarını sağlamaktadır. Organize olmuş taraflar ile toplu sözleşmeler bir endüstri ya da sanayide asgari ücretlerin ve çalışma koşullarının belirlenmesinde de kullanılabilirler. Sosyal sigortaya erişimi artırabilir, iş güvenliği ve istihdamın korunmasını kolaylaştırabilir, cinsiyet eşitsizliğini azaltabilir, aynı işletmede çalışan farklı istihdam biçimlerindeki işçiler arasındaki eşitliği artırabilir, şikayetlerin dile getirilebilmesi açısından fırsat sağlayabilir, sorunların çözümünü kolaylaştırır ve işçi refahının artışı ile verimlilik artışını destekler. İşgücü devir hızını düşürerek kurum içi eğitimlerin verimini artırır, milli gelirin daha adil dağılmasına katkı sağlar, enflasyonun ve işsizliğin azaltılmasına destek olur. Şüphesiz ki bu olumlu sonuçların oluşması için devletin, kurumlarıyla ve koyduğu kanunlarla sürece destek olması gerekmektedir (ILO, 2015: 4–6).

Pazarlık gücü teorisinin olası faydaları yanında eleştirilere maruz kaldığı bazı konular da bulunmaktadır. Pazarlık gücü teorisi tam olarak bir ücret teorisi olarak görülmemektedir. Kısa dönemde ücretleri belirlemeye yönelik bir anlatım içerse de uzun dönemde etkili olabilecek bir yöntemden yoksundur. Ücretin belirlenmesinde oldukça fazla etken bulunması sebebiyle, böyle bir durumun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu haliyle teori ancak kısa dönemde ücretlerin belirlenmesinde izlenilen yolu göstermekten öteye geçemeyen bir olgudan ibarettir (Öztürk, 2005: 39) Ayrıca emek arzı ve emek talebi taraflarının belirlemiş oldukları asgari ve azami ücret sınırları birbirlerine o kadar yakındırlar ki, ücretlerin belirlenmesi konusunda dişe değer bir hareket alanı kalmamaktadır. Yine de bu işlevsiz durum, özellikle az çalışanlı işletmeler için söz konusu olmayabilecektir (Dunlop, John, 1957: 283, 284).

2.3.2.3. Satınalma Gücü Teorisi

Keynes tarafından klasik teoriye karşı ortaya atılmış bir ücret teorisidir. Keynes, yatırım ve üretimin artırılması için toplam talebin artırılması gerekliliğine vurgu yapmakta ve bu amaca ulaşmanın yolunun yeterli ücretten geçtiğini savunmaktadır. Klasik iktisat; ücretlerde meydana gelecek bir düşüşün, üretimin maliyetini düşüreceğini, buna bağlı olarak da istihdam ve üretimin artacağını ifade etmektedir. Keynes ise bu yaklaşımın kısa vadede

mümkün olsa dahi, sürdürülebilir bir şekilde uygulanamayacağını söylemektedir. Keynes'e göre, klasik iktisadın bu yaklaşımı ücretlerde meydana gelecek bir azalışın talep üzerinde hiçbir etkisi olmayacağını varsaymak demektir ki gerçekten de klasik bakışın, bir kesimin maliyeti olan ücretlerin, diğer kesim için talep kaynağı olduğu gerçeğini göz ardı ettiği söylenebilir. Keynes, klasik iktisadın özellikle toplam talebin değişmeden kalacağı varsayımı altında, ücretlerin azalması durumunda istihdamın artacağı yönündeki çıkarımının reddedilemez olduğunu ifade etmekte ve bu durumu "ignoratio elenchi"¹² olarak nitelendirmektedir. Özetlemek gerekirse Keynes'e göre; ücretlerde meydana gelecek bir azalmanın, toplumun tüketim eğilimi, sermayenin marjinal verimliliği ya da faiz oranı üzerindeki yansımaları dışında istihdamı kalıcı olarak artırması mümkün olmayacaktır. Söz konusu bu üç faktör üzerindeki olası etkilerin de aşağıdaki maddeler halinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

- Ücretlerdeki bir düşüş, gelirin ücretlilerden girişimcilere ve gelirleri garanti edilmiş olan rantiyecilere doğru akması söz konusu olacaktır. Gelir dağılımındaki bu değişim ise toplumun tüketim eğilimini olumsuz yönde etkileyecektir. Genellikle toplumda varlıklı ve yaşam standartları esnek olmayan bu kesimin tüketim alışkanlıklarını değiştirecek derecede büyük bir farklılık oluşmayacaktır. Bu açıdan bakıldığında ücretlerin düşmesindeki talep azaltıcı net etki olumsuz tarafta olacaktır.
- Dışa açık bir ekonomide ücretlerde meydana gelecek bir düşme, ülkenin dış ticaret dengesinde olumlu bir gelişme meydana getirecektir. Bu durum dış ticaret haddinin bozulması ile kompanse edilmediyse ortaya çıkan sonuç olumlu olabilecektir. Bunun yanında, muhtemel bir dış ticaret haddi bozulmasında, yeni istihdam hariç mevcut istihdamın reel gelirinde meydana gelen azalış, marjinal tüketim eğiliminin artmasına sebebiyet verecektir.
- Ücretlerde meydana gelen azalmanın gelecekteki ücrete nispeten olması bekleniyorsa bu durumda sermayenin marjinal verimindeki artışa istinaden yatırımların artması ve tüketimlerin de bundan olumlu etkilenmesi mümkün olabilecektir.

¹² Irrelevant Conclusion – Alakasız Sonuç : Asıl noktayı kaçırmak şeklinde ifade edilebilecek mantık safatasıdır.

Bununla beraber eğer ücretlerdeki azalmanın gelecekte de devam edeceği beklentisi oluşursa, bu durumda hem yatırım hem de tüketim kararları ertelenecektir.

- Ücret ödemelerindeki azalmaya bağlı olarak, fiyatlardaki ve gelirdeki bir miktar düşüş ile nakit talebi azalacaktır ve bu nedenle toplumun likidite tercihinde bir azalma olacaktır. Bu da faiz oranındaki azalma ile yatırımlarda bir uyarma meydana getirecektir. Ancak bu durumda, geleceğe ilişkin beklentinin etkisi olumsuz olacaktır. Çünkü ücretlerin ve fiyatların daha sonra tekrar yükselmesi bekleniyorsa, olumlu tepki, uzun vadeli kredilerde kısa vadeli kredilere göre daha az olacaktır. Ayrıca, ücretlerdeki düşüş halkın hoşnutsuzluğuna yol açarak siyasi güveni sarsarsa, bu durumun sebep olacağı likidite tercihi artışı, önceki nakit talebi azalışını fazlasıyla kompanse edecektir.
- Ücretlerde meydana gelecek bir azalma, girişimci açısından arzu edilen bir durum olduğundan, genel bir ücret azalması, girişimcinin kafasındaki sermayenin marjinal verimliliğine dair kötü beklenti kısır döngüsünün kırılmasını sağlayabilecektir. Bunun yanında işçilerin de bu duruma itiraz etmemesi varsayımında ortaya çıkabilecek olumsuz durum, olumlu durumu kompanse edecek boyutta olabilecektir. Zaten ücretlerin genel olarak düşürülmesinin bir yolu olmadığından, bazı işçiler özelinde nominal ücret düşürme girişimleri, işçilerin yoğun tepkisiyle karşılaşacaktır; zira işçiler ücretlerin, bilinçli bir şekilde nominal olarak düşürülmesine, fiyatların artmasına bağlı olarak reel olarak düşmesinden daha fazla tepki vereceklerdir.
- Ücretlerde ve fiyatlardaki düşüşün devam etmesi durumunda, borç yükü çok olan girişimci ödeme sorunları yaşayabilir ve yatırımlar bu durumdan olumsuz etkilenirler. Bunun dışında düşük fiyat seviyesi, reel milli borcu ve vergileri olumsuz etkileyeceğinden beklentileri kötüleştirebilecektir.

Sonuç olarak Keynes, üretimin ve istihdamın artırılabilmesi için işçinin alım gücünün yükseltilmesi gerektiğini söylemekte ve ücret düzeyinin buna bağlı olarak belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır (Keynes, 2018: 227–33).

Keynes'in bu teorisine ilişkin eleştirilerden biri, satın alma gücünü karşılayacak kadar üretim artışı sağlanamıyorsa bu durum enflasyon artışı ile sonuçlanacaktır. Doğal olarak teori ancak, toplam talep yetersizliğinin bulunduğu durumlarda etkili olabilecektir (Öztürk, 2005: 40). Keynes, klasik iktisadın aksine, tam istihdam dengesi yerine, eksik istihdam dengesinin norm olduğunu kabul ettiğinden, söz konusu bu eleştirinin ancak kısmi olarak makul olduğu söylenebilir.

Bunun dışında Keynes'in teorisindeki katı ücret varsayımının mikro temellere sahip olmadığı yönündeki eleştiri ise Yeni Keynesyenler tarafından bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Onlara göre nominal ücretlerdeki katılığın sebebi toplu iş sözleşmeleridir. Sözleşmeler yıllık olarak belirlenmektedir ve yenilenme süreleri birbirinden farklı olmaktadır. Bu açıdan bir anda tüm nominal ücretlerin düşürülmesi mümkün olmayacaktır. (Bilir, 2017: 206).

2.3.2.4. Etkin Ücret Teorileri

Yeni Keynesyenler tarafından ortaya atılan etkin ücret teorisi, işgücü verimliliğinin, ücretin bir fonksiyonu olduğu varsayımına dayanırken, ücretlerin neden aşağı yönlü katı olduğunu ve gönülsüz işsizliği açıklamaktadır. Marjinal verimlilik teorisinin aksine, verimlilikten ücretlere doğru olan geçiş yerine ücretlerden verimliliğe doğru olan geçiş konu edilmiştir. Leibenstein tarafından az gelişmiş ülkeler göz önüne alınarak geliştirilen, işçinin fiziksel sağlığının ve buna bağlı olarak verimliliğin ücrete bağlı olduğu bir formülasyon ortaya konurken; gelişmiş ülkeler için, bu yaklaşımın çok bir anlam ifade etmemesi sebebiyle, benzer bir yapıda, işçi ücretlerinin, moral artışı ve firma bağlılığını artırarak verimi yükselttiği yönünde bir formülasyon Solow tarafından geliştirilmiştir. Hal böyle olunca, iş gücü arzının fazla olduğu durumlarda dahi, işveren piyasada arz ve talebe göre ortaya çıkan ücretlerden daha fazla ödeme yapma eğiliminde olabilecektir. Aksi taktirde işçinin işi bırakması söz konusu olmasa dahi, memnuniyetsizlik temelli işten kaytarmalar artacaktır. İşveren ise işçiyi işe uygun hale getirmek için gerekli olan zaman ve eğitim gibi maliyetleri gözeterek işten çıkarmak yerine, ücretini daha da artırarak maliyetin fiili olarak artmasına engel olmaya çalışacaktır. Bahsi geçen etkinlik ücreti endüstriye göre değişiklik göstereceğinden, arz talep kanununun geçersiz kalması yanında tek fiyat

kanunu da geçersiz duruma düşecektir (Stiglitz, 1984: 42, 43; Bradley, 2007: 167; Katz, 1986: 238; Öztürk, 2005: 44).

Toparlamak gerekirse etkin ücret, beş teori ile açıklanmaktadır.

- a) İşçilerin temel ihtiyaçları ve beslenmelerine olanak tanıyacak bir ücret miktarının belirlenmesi, verimliliklerini doğrudan etkilemektedir. Bu hususun dikkate alınarak ücretin belirlenmesi gerekliliği, gelişmekte olan ülkeler açısından teorisinin açıklanmasına katkı sağlarken, gelişmiş ülkeler için yetersiz kalmaktadır.
- b) Ücret ne kadar düşükse, işgücünün devir hızı o kadar yüksek olacaktır. Devir maliyetlerini üstlenmek istemeyen işveren mevcut işçilerin ücretlerini piyasada belirlenen ücret düzeyinin üstünde tutma eğiliminde olacaktır. Bu durum işsizlik meydana getireceği gibi, ücretlerin düşmesinin mümkün olmadığı durumlar da oluşturabilecektir. Bir işçi ya ölüm ile ya da daha iyi bir ücret bulduğu için mevcut işinden ayrılacaktır. Piyasa ücreti ya da daha fazla ödeme yapan iş yerinden sadece ölüm sebebiyle ayrılık olurken, daha az ücret ödeyen iş yerinden ölüm ve daha iyi iş bulma toplamı kadar ayrılma olacaktır. Burada ayrılma sayısının yüksek olmasına bağlı olarak ikinci durum daha fazla maliyet oluşturacaktır. Sermaye stokunda ani bir azalmaya sebep olabilecek bir savaş sonucunda organize bir ücret azalması meydana gelmediği durumda işsizliğin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır ve bu durumda dahi, işçiler daima daha iyi ücret arama çabası içinde olacağından işverenler daha düşük ücret ödeme eğiliminde olmayacaklardır.
- c) İşçilerin kendi özelliklerine ve/veya sosyolojik farklılıklarına dayanan bir bilgi eksikliğine bağlı ücret farklılaştırmasındaki zorluk sebebiyle, daha yüksek kalitedeki işçiyi elde edebilmek adına daha yüksek ücret vermek en iyi çözüm gibi durmaktadır.
- d) Açıklamaya yönelik dördüncü teori, işçilerin davranışları konusundaki eksik bilgiye dayanmaktadır. İşçilerin işlerini düzgün yapmaları, kaytarmayı önlemek için yaptırım; işini düzgün yapanlar için teşvik uygulamaları gerekmektedir. Bununla beraber tam istihdam varsayımı altında işinden ayrılan bir işçinin aynı ücret

seviyesinde kolayca işçi bulabildiği bir ortamda bahsi geçen uygulamaları yapmanın en verimli yolu ücreti artırmaktan geçmektedir. Sonuç olarak daha yüksek bir ücret işçilerin daha yüksek verimle çalışmalarını sağlayacaktır. Bu teoriye, işçinin verimini artırmak adına senet alınması gibi yöntemlerin olduğu yönünde eleştiriler yapılmış olsa da ücret artırmanın daha kesin ve etkili bir yol olduğuna kanaat getirilmiştir.

- e) Literatürdeki beşinci ve son teori ise Akerlof'un sosyoloji teorisidir. Buna göre işçilerin verimlilikleri adalet duygusundan oldukça fazla etkilenmektedir (Stiglitz, 1984: 43–48).

Bradley (2007)'nin ifade ettiği şekilde, modern etkinlik teorisi her ne kadar Yeni Keynesyenlere dayanıyor olsa da verimlilik konusundaki görüşler, klasiklere kadar uzanmaktadır (Bradley, 2007: 172). “Etkinlik ücreti” kavramı ilk kez Alfred Marshall'ın “Principles of Economics” adlı eserinde dile getirilmiştir. Marshall'a göre, ekonomik özgürlük ve serbest girişimin, benzer çevrelerde ve benzer işlerde çalışanların ücretlerini eşitleyeceği fikrini ortaya koymak adına kullanılan “iş gücünün etkinliği” ifadesi yeterince açıklayıcı değildir. Eğer benzer işlerde çalışan ve aynı çıktıyı sağlayan işçilere aynı ücret ödenirse, kullanılan teknolojinin aynı olmaması durumunda adaletten bahsetmek mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, ekonomik özgürlük ve serbest girişimin ücretleri eşitleme eğilimine farklı bir isim verilmelidir ve bu isim “etkinlik ücreti” olmalıdır (Marshall, 2013: 456). Yine de Marshall'dan çok önce etkin ücret konusundaki temel düşünce yeşermiştir. Adam Smith, işçilerin uzmanlaşmaya yönelik olarak içinde bulunacakları monoton yaşam standartlarının, ortaya çıkan kazançları kompanse edecek düzeyde olumsuz sonuçlara yol açabileceği yönündeki itirafı kayıtlara geçmiştir. Ayrıca Smith, işçilere verilen yüksek ücret ile daha iyi bir beslenmenin mümkün olacağını bunun da beden gücünü artıracığı gibi ruhsal olarak da sağlıklı bir sonuç ortaya çıkaracağını ifade etmiştir. Hekimlere can, avukatlara itibar emanet edilirken, bu kişilerin kötü şartlarda yaşamasının riskinin alınmaması gerektiğine vurgu yapılmıştır. John Stuart Mill ise, modern etkinlik teorisindeki kaytarma modeline benzer bir şekilde, işçilerin ahlaki altyapısının verimlilik konusunda en az eğitim kadar önemli bir yer tuttuğuna vurgu yapmıştır. İşçilerin çıktılarının artırılması için de kaytarma eğiliminin ortadan kaldırılmasına yönelik hareket edilmesinin

gerekliliği ortaya konmuştur. Bu durumda da muhtemelen uygulanabilecek en işe yarar ve ucuz tedbir de işşilerin őrretlerinin artırılması olacaktır (Bradley, 2007: 172, 173).

3. KURUMLAR VERGİSİ ve KURUMLAR VERGİSİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Ülkelerin ekonomileri geliştikçe tüzel kişilikli şirketlerin, sayılarındaki artışa bağlı olarak, vergilendirmesi de gündeme gelmeye başlamıştır (Bulutoğlu, 1958: 199).

3.1. Kurumlar Vergisi Kavramı ve Özellikleri

Kâr amaçlı faaliyet gösteren ve kâr eden bazı tüzel kişiliklerin¹³ net kazançları üzerinden; kazancın¹⁴ doğduğu aşamada tahsil edilen, hukuki niteliği hariç, gelir vergisinden farklı olarak görülmeyen dolaysız vergiye kurumlar vergisi denilmektedir. Gelir vergisinde gerçek kişilerin gelirleri vergi matrahını oluştururken, gerçek kişilerin dışında kalan bazı işletmelerin gelirleri, kazanç adıyla kurumlar vergisinin matrahını oluşturmaktadırlar. Burada vergilendirilen kazanç ve gelirler aslında birbirine özdeş özellik göstermektedirler. Bu özdeşlikte kişiler, ya şahıs olarak kalmayı tercih ederek gelir vergisi ya da kurumsal bir yapıya bürünerek hem kurumlar hem de gelir vergisi mükellefi olmaktadır. (Şanver, 1972: 213; Turhan, 1993: 133).

3.2. Kurumlar Vergisinin Tarihçesi

ABD’de 1861-1865 arasındaki iç savaş yıllarında yaşanan finansman probleminin aşılabilmesi için, 1862 yılında ilk federal gelir vergisi toplanmıştır. \$600-\$1.000 arasında değişen miktarlar için, % 3-% 5 aralığında değişen oranlarda gelir vergisi toplanması 1862 yasası ile kararlaştırılmıştır. Kurumlar ve ortaklıklar için de uygulanan bu vergi, her ne kadar ilk kurumlar vergisi görüntüsü taşıyor olsa da gelir vergisinin bir parçası olma özelliği göstermektedir. Dönemin ABD’inde çifte vergilendirme konusunda fazlasıyla tedirgin olan Kongre; gelir vergisi ve temettü vergisi almak yerine bu konuda bazı düzenlemelere giderek, muafiyetler getirmiş olsa da bu çaba yeterli görülmemiştir. Üstelik, bu vergiden etkilenen şirketlere, vergileri yansıtabilmeleri adına satış fiyatlarını artırma

¹³ Tüzel kişiliklerin tamamı kurumlar vergisi mükellefi değildir (Ör: Komandit Şirketler).

¹⁴ Birey için gelir, kurum için kazanç ifadesi kullanılmaktadır. Sonuç itibarıyla özdeş ifadelerdir.

imkânı tanındığı için, söz konusu vergi, bir çeşit tüketim vergisine dönüşmüştür. 1862-1864 yılları arasında durum daha da kötüleşmiş, beklendiği kadar vergi toplanamamış ve yeni vergilere umut bağlanmıştır. 1862 yasasında kurumlar ve ortaklık kazançları gelir vergisi matrahı olarak değerlendirilmezken, 1864 yasası ile eklenmiştir. Sadece savaş zamanı için zorunlu bir gelir kaynağı olarak kabul gören gelir vergisi, 1872 yılından kısa bir süre sonra tamamen yürürlükten kaldırılmıştır. Devam eden desteğine rağmen, 1893'deki ekonomik bunalıma kadar gelir vergisi yeniden gündeme alınmamıştır. 1894 yasasıyla beraber gelir vergisi, tüm şirketler ve sınırlı sorumlu şirketler de eklenerek yeniden yürürlüğe girmiştir. Çifte vergilendirme konusundaki endişeler geçmişteki gelir vergisi uygulamasına nazaran daha da artmıştır. 1894 yasasında, 1864 yasasından farklı olarak kurumsal statü hedeflenmiş ve şirketlere doğrudan gelir vergisi uygulanmıştır. Bu açıdan bakıldığında ilk kurumlar vergisi 1894 yasasıyla uygulanmış, bununla beraber 1895'te mahkeme kararıyla, yürürlükten kaldırılmıştır. Dava sonucunda kaldırılan kurumlar vergisi, Kongre tarafından 1909'da Payne – Aldrich tarife yasasının bir parçası olarak yeniden geçirilmiştir. Tüketim vergisi olarak biçimlendirilmiş olsa da şirketlerin net gelirleri üzerinden vergilendirme yapıldığından, söz konusu kurumlar vergisi, bir çeşit gelir vergisi olarak işlem görmüştür. Sonuç olarak 1913 gelir vergisi yasası kapsamında, kurumlar vergisi, gelir vergisinin bir parçası olarak yeniden yasalaştırılmıştır. 1894'te olduğu gibi, temettüler matrahtan ayrı tutularak çifte vergilendirmenin önüne geçilmesi amaçlanmış, 1936'da ise temettü istisnası kaldırılmıştır (Bank, 2001: 453–64).

ABD'de başlayan kurumlar vergisi uygulaması, Avrupa'da da özellikle 2. dünya savaşı sırasında, sermaye şirketlerinin ve komandit şirketlerin yaygınlaşmasıyla, yayılmaya başlamıştır. Kurumlar vergisi, nihai uygulamasına kavuşmadan önce, tıpkı ABD'de olduğu gibi, gelir vergisinin bir parçası şeklinde uygulanan ve tam manasıyla bir kurumlar vergisi özelliği taşımayan bir vergi olmuştur. Sonrasında tüm ülkelerde benzer şekillerde kurumlar vergisine dönüşen bir vergi süreci görülmüştür. Almanya'da, 1920'de , tüzel kişilikleri kapsayan ve spesifik bir orana sahip kurumlar vergisi uygulanmaya başlanmıştır. Yeni bir vergiye olan direnç, İngiltere'de de etkisini göstermiş ve çeşitli denemeler ile ilerleyen süreçte, 1937'ye kadar kurumlar vergisi, gelir vergisinin bir parçası olarak hayatta kalabilmiştir. 1937'de ise “milli savunma katkısı” adı altında, şirketlerin yanında, şahısların ticari kazançları da vergilendirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında tam olarak bir

kurumlar vergisi söz konusu değildir. Gerçek anlamda bir kurumlar vergisi uygulaması ise 1947’de hayata geçmiştir. Biraz daha geriden gelen Fransa, sermaye şirketlerinin dağıtılan ve dağıtılmayan kârlarını da içerecek şekilde bir gelir vergisi uygulamasını 1917’de uygulamış, gerçek anlamda kurumlar vergisi uygulaması ancak 1948’de başlamıştır. Nihayetinde Türkiye’de kurumlar vergisi uygulaması ancak 1950’de başlayabilmiştir. Bununla beraber, Osmanlı’da 1907’de temettü vergisi adı altında bir vergi toplanırken, bu uygulama 1926’da “kazanç vergisi” adıyla devam etmiştir. Ayrı bir kurumlar vergisi tahsilatı için çifte vergilendirmenin amaçlanması gibi bir durum söz konusu olmadığından, bilinçli ya da bilinçsiz olarak çifte vergilendirmenin önüne geçilmesi için çaba sarf edilmiştir (Bulutoğlu, 1958: 200; Bank, 2001: 464).

3.3. Kurumlar Vergisine Gerekçe Görülen Yaklaşımlar ve Çatışan Görüşler

Geçmişten günümüze kadar vergilendirme hakkında birçok farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bireylerden tahsil edilen verginin yanında, iş aleminin ayrıca vergi ödemesi gerekliliği düşüncesi ise vergilendirmenin tarihi kadar eski olmasa da eskilere dayanmaktadır. Sonuç itibarıyla vergi hangi ad altında toplanırsa toplansın, bunun ödeyenin mutlaka gerçek kişiler olduğundan, şirketlerden de tahsil edilmesi gereken bir verginin neden gerekli olduğu konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmalarda en yaygın kabul ise, kurumlar vergisinin, devlet açısından oldukça düşük maliyetle ve yüksek miktarda toplanabilir olması açısından verimliliğine vurgu yapan, vergilendirmenin sinik¹⁵ özelliğini taşıyor olmasıdır (Studenski, 1940: 282).

3.3.1. İmtiyaz ve Fayda Bedeli Olması Yaklaşımı

Kurumlar vergisinin meşruiyeti savunulurken, şirketlerin bireylerden ayrı olarak sahip oldukları bazı ayrıcalıklar ve faydalar öne çıkartılmıştır. Gerçekten de şirketler, ortaklarının koymuş oldukları hisseleri oranında risk üstlenerek, girişimcilerin daha rahat yatırım yapmalarını sağlamaktadırlar. Bunun yanında şirketler için devlet tarafından alt yapı yatırımları yapılmakta, şirketlerin bankalardan temin edebilecekleri krediler daha düşük

¹⁵ Cynical Rule of Taxation.

faizli ve daha çeşitli olmaktadır. Ayrıca devletin sağlamış olduğu eğitim imkanları ve işsizlikle mücadelesi sayesinde şirketler için gerekli olan emek temin edilmiş olmaktadır. Şirketlere sağlanan bu olanaklar dahilinde kârlar artmakta, gelirler yükselmektedir. Bu açıdan bakıldığında elde edilen bu kazanımların ayrıca vergilendirilmesi oldukça akla yatkın gözükmemektedir. Bununla beraber kurumlar vergisinin bir fayda ve imtiyaz bedeli olarak meşrulaştırılabilmesi için; uygulamanın, ABD’de 1909’da uygulanan, şirketlerin elde etmiş oldukları faydaya istinaden toplanan “imtiyaz vergisi”¹⁶ şeklinde devam etmesi, devletin sağlamış olduğu olanaklardan kurumlar vergisi mükellefi olmayan şirketlerin de faydalanması sebebiyle, gerekmektedir. Bu konuda yaşanmış asıl tartışma ise bireysel gelirler için uygulanan artan oranlılığın, şirketlerden yapılan tahsilatları da kapsamının adil bir yaklaşım olmadığıdır. Şöyle ki; kişiler, elde etmiş oldukları gelirler arttığında, daha lüks mallara yöneldiklerinden, elde ettikleri bu faydaya istinaden artan oranlı bir vergi tahsilatı makul olmaktadır. Şirketler ise, daha büyük olmaları durumunda; daha yüksek pazarlık gücüne sahip olacak, daha geniş pazarlara ulaşabilecek, araştırma geliştirmeye daha fazla kaynak ayırabilecek ve daha fazla finansal kaynağa ulaşabilecek olsalar da şirketlerin gelirlerinin artması durumunda, kişilerin elde ettikleri faydaya benzer bir durumun ortaya çıkmıyor oluşu artan oranlı bir verginin adaletini sorgulatmıştır (Studenski, 1940: 625; Colm, 1940: 282, 283; Goode, 1951: 27).

3.3.2. Müstakil Ödeme Gücü Olması Yaklaşımı

Bireylerin gelirleri üzerinden ödedikleri vergilerden ayrı olarak şirketlerin, ortaklarından bağımsız sahip oldukları ödeme gücüne atıfta bulunan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre şirketler, sahip oldukları bağımsız ödeme güçleri sebebiyle, ayrıca vergilendirilmelilerdir. Müstakil ödeme gücü, kurumlar vergisi için bir dayanak olarak ifade edilse de bu konuda da karşıt görüşler bulunmaktadır. Ödeme gücü yaklaşımı vergilerin geneli için söz konusu olmakla beraber, tam olarak ne demek olduğu yeterince açık değildir. Bazı durumlarda, refah düzeyi yüksek kişilerin daha fazla ödeme gücüne sahip olduğu varsayımı kabul görürken, bazen de belirli bir gelir seviyesinin altındaki kişilerin vergilerden muaf tutulması şeklinde yorumlanmıştır. Akademik kullanımda ise daha çok, bir verginin ödenmesi

¹⁶ Franchise Tax

esnasında katlanılan fedakârlık ne kadar düşükse, ödeme gücünün o kadar yüksek olduğu varsayılmıştır. Bununla beraber akademik kullanıma göre de kimin ne kadar fedakârlık üstlendiği ve buna bağlı olarak da ne kadar ödeme gücüne sahip olduğu net bir şekilde ortaya konulamamıştır. Net olarak ortaya konulamayan bir tanım söz konusuysen, kurumlar vergisinin bu gerekçeyle meşru görülmesi adil değildir. İkinci olarak, kişiler için söz konusu olabilecek ödeme gücü yaklaşımı, şirketler için tam anlamıyla geçerli olmayacaktır, şöyle ki; aynı sermaye ve kazançta sahip, tamamen aynı şartlarda iki şirketin olması varsayımında, bu şirketler aynı miktarda kurumlar vergisi ödeyeceklerdir. Bununla beraber şirketlerin bazı ortaklarının koymuş oldukları sermayelerin kaynağı yüksek gelire sahip olduğu başka yerler ya da aile desteği olabilecekken, diğerlerinin kaynağı zor şartlarda bireysel olarak kazanılmış miktarlar olabilecektir. Kurumlar vergisinin muhatabı şirketlerin müstakil şahsı olsa dahi, bunların ödeyeninin mutlaka gerçek kişiler olması ve bu kişilerin toplam servetlerine bağlı olarak vergi karşısında katlandıkları fedakârlığın farklı olması, adil bir sonuç doğurmamaktadır (Studenski, 1940: 632, 633; Groves, 1946b: 53; Goode, 1951: 32, 33).

3.3.3. Sosyal Kontrol Aracı Olması Yaklaşımı

Vergilerin sadece devlete gelir sağlaması gerektiği yaklaşımı genel olarak kabul görmüş olsa da farklı durumlarda sıkça kullanıldıkları da bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumlar vergisi de bu furyadan nasibini almış ve özellikle monopol gelirlerini vergilendirerek bu eğilimin engellenmesi amacı güdülmüştür. Bu engelleme hali de kurumlar vergisini meşru bir zemine oturtmada kullanılmıştır. Buna karşılık, monopol gelirin engellenmesi ve/veya cezalandırılmasının; tüm şirket gelirlerinin vergilendirilmesi yerine, ilgili monopol gelirin kaynağında vergilendirilmesi şeklinde yapılmasının çok daha verimli ve adil olacağı yönünde karşıt görüşler de ileri sürülmüştür. Bunun dışında dağıtılmamış kârların vergilendirilmesi iddiasına karşılık, tüm şirketlerin kazançlarının vergilendirilmesi yerine, yine sadece ilgili kaynağa başvurmak yöntemi daha sağlıklı olacaktır (Goode, 1951: 37, 38; Studenski, 1940: 640–42; Groves, 1946a: 56).

3.3.4. Gelir Vergisinin Tamamlayıcısı Olması Yaklaşımı

Kurumlar vergisi sıklıkla gelir vergisinin tamamlayıcısı olarak kullanılmıştır. Kurumlar vergisi tahsilatı sonrasında, gelir vergisi matrahından düşme şeklinde uygulanagelmıştır. Vergi istisna limitlerinin düşük ve alt gelir gruplarındaki hisse sahipliği düşük olduğunda bu işlemin uygulama maliyeti nispeten düşük olsa da aksi durumda uygulamanın maliyeti daha fazla olmaktadır. Bu maliyetin dışında, uygulamanın artan oranlı gelir vergisi için uygulanabilir olması da zordur. Buna karşın, kurumsal bir şirketin dağıtılmamış ya da kısmi dağıtılmış kârları söz konusu olduğunda, şirket hissedarlarının da herhangi bir hisse satışı yapmadığı durumlarda, hisse değerindeki artışa rağmen bir gelir vergisi tahsilatı mümkün olmamaktadır. Kurumlar vergisi tahsilatı ise bu durumun önüne geçmektedir. ABD 1938 Gelirler Yasası görüşmeleri sırasında bu durum dile getirilmiş; ama itirazlar nedeniyle geri çekilmiştir. Yasa geri çekilmiş olsa da ortada dağıtılmamış kârların vergilendirilmediği gerçeği değişmemiş ve kongrede bazı öneriler değerlendirilmiştir. Önerilen bu uygulama; kurumlar vergisine tabi olacak şirketlerin de ortaklıklar gibi değerlendirilmesi, kârların dağıtılmasına yönelik vergi ve hissedarların gelir vergisi beyanname-sine, paylarına düşen kârların eklenmesi şeklinde olmuştur. Bu öneriler yanında, yeni kurulacak şirketlerin belli avantajlara sahip olmaları karşılığında kurumlar vergisine tabi olmalarını ya da bu avantajlardan feragat etmeleri halinde kurumlar vergisinden muaf olmalarını mümkün kılan bir düzenleme de önerilmiştir; fakat tüm bu öneriler çeşitli uygulama zorlukları gerekçe gösterilerek dikkate alınmamıştır (Colm, 1940: 285–88). Farklı bir bakış açısıyla, dağıtılmamış kârların sermayeye aktarımı sırasında vergiye tabi tutulması, gelir vergisinin tamamlayıcısı olma yaklaşımının makul gerekçesinin de ortadan kalkmasını sağlayacaktır (Bulutoğlu, 1958: 206).

3.4. Kurumlar Vergisinin Ekonomik Etkileri

Vergiler arasında önemli bir yere sahip olan kurumlar vergisinin de ekonomi üzerinde çeşitli kanallar vasıtasıyla makro ve mikro düzeyde etkilerinin olması kaçınılmazdır.

3.4.1. Vergi Yansıması

Verginin yansıması, verginin nihai parasal yüküdür. Vergilendirme konu olduğunda dikkat edilecek en önemli nokta toplum üzerindeki etkisidir. Bu açıdan verginin yansıması doğru irdelenmezse, vergilendirmenin etkisinin ne olduğu bilinemez ve vergilendirmenin adaleti tam olarak sağlanamaz (Kendrick, 1937: 725).

Bir vergi yükünün, ekonomideki taraflar arasındaki paylaşımının analizi ile, vergi yükünün kime ne miktarda sirayet ettiğini belirlemek amaçlanmıştır. Vergi yansımaları konusunda farklı ekoller arasında tartışmalar olduğu kadar, neoklasik varsayımları temel olan görüşlerin kendi arasında da tartışmalar olmaktadır. Örneğin yansıma konusundaki etkili makalesinde Harberger, firmaların, ürünlerinin satış fiyatlarını ve üretim maliyetlerini, vergiden bağımsız olarak belirlediklerini söylemektedir. Bu durumda; kâr vergilerinin ilk yükü, TRP şartlarında vergi öncesi kârlarını artırma imkânı olmayan şirketler üzerinde kalmalıdır. Buna karşılık Baumol'ün görüşü ise; eğer şirketler, kârını maksimize etmek yerine, satışlarını maksimize eden ılımlı bir monopol gibi davranırsa ya da kısa dönem kârlarını maksimize etmeyecek şekilde bir fiyat politikası uygularlarsa, kâr vergilerini devretmiş olacaklardır (Asimakopulos, 1979: 47, 48; Krellove, 1995: 35).

Post Keynesyen Bakış Açısı (Asimakopulos, 1979: 48, 49).

Post Keynesyen bakış, John Maynard Keynes ve Michal Kalecki'nin görüşlerinden geliştirilmiştir. Bununla beraber vergi yansımaları konusunda Michal Kalecki önemli bir yer tutmaktadır. Kalecki'nin 1937'de yayınlanan makalesinde; yatırım sürecindeki gecikmeler sebebiyle, yatırım harcamalarının önceden belirlenmesi ve tüketim harcamalarının, beklenenden ziyade fiili gelir değişimlerine bağlı olması durumunda; kâr vergilerindeki bir artış, vergi sonrası kârları azaltmayacaktır. Çünkü bu kârlar, önceden belirlenen yatırım seviyesine ve tüketim harcamalarına bağlı olarak oluşmuştur.

Vergilerin yansımasına, Post Keynesyen yaklaşım, vergi oranlarındaki değişimin kısa dönem şartlarını incelemek ile başlar. Yatırım bu kısa dönemde gerçekleşir; fakat bu

dönemde gerçekleştirilen yatırımların üretken kapasiteye olan katkıları, toplam üretken kapasite içinde oldukça küçük bir yer tuttuğundan, kısa dönemdeki üretken kapasite değişimleri ihmal edilebilir. Kısa dönem; bir çeyrek, yarı yıl ya da bir yıl olabilmektedir. Kısa dönem, mevcut üretken kapasite ile çıktı arasındaki değişimlere izin verecek kadar uzundur; ama yatırım kararı ile yatırımların gerçekleşmesi arasındaki gecikme genellikle daha uzundur, o yüzden kısa dönemlerin her birinde, yatırım oranının büyük ölçüden önceden belirlendiği varsayılabilir.

Post Keynesyen Teori; ücret üzerinden tasarruf etme eğilimi ile kâr üzerinden tasarruf etme eğilimini de birbirinden ayırır. Açıklama kolaylığı açısından, ücret üzerinden yapılan tasarrufun sıfır olduğu kabul edilir; ama daha önemli olan varsayım, kâr üzerinden tasarruf etme eğiliminin ücret üzerinden tasarruf etme eğiliminden büyük olmasıdır. Kâr üzerinden tasarruf miktarı ise şirketlerin tasarrufları ile şirket sahiplerinin temettü ve faiz gelirlerinden yapmış oldukları tasarrufların toplamıdır.

Önceden belirlenen yatırımlar gerçekleştiğinde, ekonominin kısa dönem dengesinde olduğu düşünülür ve bu yatırım; bireylerin ve şirketlerin tasarruflarının toplamına eşittir. Bu denge koşulu ve ücretlerden sıfır tasarruf varsayımı (daha çok kâr üzerinden tasarruf eğiliminin, ücret üzerinden tasarruf eğiliminden fazla olması varsayımı); tasarruf eğilimlerinin ve yatırım oranının bir fonksiyonu olarak, vergi sonrası kârı belirlemek için yeterlidir.

Eğer devlet, kısa dönem başlangıcında daha yüksek bir kâr vergisi uygularsa ve bu vergiden elde ettiği kazançları hemen harcarsa, kısa dönem dengesinin yeniden sağlanması durumunda, vergi sonrası kârlar bu durumdan etkilenmeyecektir. Bu sonuç hem tam rekabet piyasası hem de aksak rekabet koşullarında geçerlidir çünkü; kamu harcamaları, aynı oranda bir vergi ile karşılanmış dahi olsa, genişletici bir etkiye sahiptir. Vergi artışları özel harcamaları azaltacaktır; ama bu azalma, kamu harcamalarındaki dengeleyici artıştan daha az olacaktır, çünkü; vergi artışının bir kısmı, kişisel tasarruflardaki azalma ile absorbe edilecektir. Eğer tam rekabet piyasası var ise, ekonomideki genişleme; talebin artmasına, fiyatların ücretlere ve dolayısıyla maliyetlere göre daha fazla yükselmesine sebep olacağından, reel ücretleri düşürecektir. Bunun sonucu olarak da daha yüksek vergi

öncesi kârlar, daha yüksek kâr vergisine rağmen, vergi sonrası kârların sabit kalmasını sağlayacaktır. Eğer oligopolistik firmalar göz önüne alınırsa, çarpan etkisi daha kuvvetli olacaktır. Çıktı ve istihdam daha çok artacaktır. Lider firmalar, tam kapasite durumuna göre daha düşük miktarda varsayılan çıktı oranlarına göre hesaplanan standart maliyetlere mark-up ekleyerek fiyatları belirlerler. Bu piyasalarda, talepteki kısa dönemli dalgalanmalar, büyük ölçüde belirlenen fiyatlarla satılan çıktı miktarındaki değişikliklere yansır. Bu firmaların kârları, sabit fiyatlar olması durumunda dahi, yüksek talep ile büyük oranda artar, çünkü; satışlar daha yüksek olur ve artan hacme bağlı olarak birim başına düşen sabit maliyetlerde azalma ile ortalama maliyetler düşer.

Post Keynesyen modelde, gelir dağılımındaki değişim ile, mali politikalarda meydana gelen değişimin sonucu olarak, sadece kısa dönemdeki ayarlamalara odaklanılması durumunda dahi, yasal ve ekonomik vergi yansıması değişiklik gösterebilir.

Neoklasik Bakış Açısı (Asimakopulos, 1979: 49, 50).

Vergi yansıması konusunda baskın görüş olan ve Harberger ile ilişkilendirilen bu görüş, Post Keynesyen görüşten önemli farklılıklar içermektedir. Eğer, kamu harcamaları, vergi artışının sağladığı gelire eşit miktarda artarsa; kısa dönemdeki vergi öncesi gelir dağılımı, kâr vergisindeki artıştan etkilenmemektedir. Böylece, daha yüksek kâr vergisinin kısa dönemdeki yükü tamamen firmalar üzerinde kalmaktadır.

Harberger'in bu görüşünü destekleyen, Keynesyen öncesi olarak adlandırılabilen, makroekonomik modeli, Mieszkowski 1969'da hazırlamıştır. Bu model; emeğin ve diğer faktörlerin tam istihdamının, ücret ve fiyat esnekliği aracılığıyla kendiliğinden elde edildiğini ve faktör getirilerinin marjinal verimlilikleri ile belirlendiğini varsayar. Bu modelde müstakil bir yatırım fonksiyonu bulunmaz. Verginin kısa dönem ekonomik yansıması ile yasal yansıması aynı olmalıdır ve denk bütçe çarpanı Harberger modelinde yer almaz. Sürekli tam istihdam vardır ve vergi gelirlerinden yapılan kamu harcamaları, azalan özel harcamaları tam olarak karşılamaktadır. Bu varsayımlar göz önüne alındığında, Post Keynesyen yaklaşımın, işsizliğin sürekli olarak var olduğu ve politikaların, döngüsel dalgalanmaların sorunlarına yenildiği bir dünyada, daha gerçekçi durduğu söylenebilir.

Krzyzaniak ve Musgrave (1963)'ten beri, kâr vergilerinin kısa dönem etkilerini gösteren birçok ekonometrik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, kurumlar vergisinin kısa dönemde tamamen ileriye doğru tüketicilere yansıdığını iddia etmektedir ve bu iddia birçok tartışmaya ve araştırmaya zemin hazırlamıştır. Bu modelin sonuçlarını kanıtlamaya yönelik çalışmalar olduğu gibi, yapılan ampirik çalışmaların tutarsız olduğunu iddia eden Burbidge (1991)'in çalışması da mevcuttur. Bu tutarsızlığa sebep olarak; Keynes öncesi dönemdeki tam istihdam varsayımlarının kullanılmasını ve gerçekte var olan döngüsel dalgalanmaları reddeden modelleri uygulamak için özel değişkenler kullanılmasını göstermiştir.

Post Keynesyen yaklaşım, gerçek dünyadaki durum ile daha uyum içinde görünüyorsa da geliştirilmeye ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Uygulanan maliye politikası dönem sonuna kadar etkisini göstermezse ya da planlanan ve gerçekleşen yatırımların farklı olmasına sebep olan, istenmeyen stok değişimleri meydana gelirse, sonuçlar etkilenecektir. Mesela, daha yüksek kamu harcamalarını finanse etmek için tahsil edilen daha yüksek kâr vergileri, çarpan etkisi tamamlanmazsa ve tasarruf oranı beklenenden daha çok olursa, vergi sonrası kârlar kısmen de olsa düşecektir. Devlet bütçesindeki dengeli artışın, genişletici etkilerindeki gecikme, kısa dönemin başında, artan vergi oranından daha az artan kâr artışı ile sonuçlanacaktır. Bu kâr azalışına karşılık firmalar, mevcut ve planlanan yatırımlarını azaltırlarsa, vergi artışlarının ekonomik yansıması kısmen firmalara olacak, vergi yükünün bir kısmını firmalar üstlenmiş olacaktır.

Ayrıca vergi değişimlerinin nihai sonuçlarını belirlemek için, yatırımlar üzerindeki etkilerinin bilinmesi gerekmektedir. Stoklardaki beklenmeyen değişimler, vergi sonrası kârlar üzerinde, dengesiz bir tasarrufa benzer etki gösterecektir. Eğer firmalar denk bütçe çarpanının etkisini doğru tahmin edemezlerse, talepteki artışı karşılamak için yeterince arzı artırmazlar ve bu durum, stoklardaki azalmayla sonuçlanır. Firmalar, stoklarını yeniden artırmak ve artan talebi karşılamak için üretimlerini artırırlarsa, satışların ve kârın artmasına bağlı olarak daha yüksek kâr vergileri karşılanacaktır. Sonuç olarak daha yüksek kâr vergisi, vergi sonrası kârları değiştirmediğinden (devletin vergi gelirlerini harcadığı varsayımıyla), firmaların, vergi değişimlerinin genişletici etkisi tam olarak ortaya

çıkmadıkça mevcut yatırımlarını yapmaları ve yatırım planlarında değişikliğe gitmemeleri gerekmektedir.

Sonuç olarak Neoklasik yaklaşımın aksine, Post Keynesyen görüş; vergilerin yansımaları konusunda kesin net bir tek cevap vermemiştir. Bunun yerine bu sorunun çözülmesi adına bir kapsam belirlemiştir. Daha büyük bir sorun olan gelir dağılımı sorunu çözülmeden, vergi yansımalarının kesin olarak belirlenemeyeceğini ifade etmiştir.

3.4.1.1. Vergi Yansımalarının Safhaları

Önem arz eden vergi yansımalarının karmaşık yapısını daha iyi anlayabilmek adına, yansımaların aşamaları şöyle sıralanabilirler:

- *Verginin ödenmesi*; yansımaya sürecinin başlaması için vergi ödenmiş olmalıdır.
- *Verginin vurgusu*; verginin mükellefi ya da sorumlusu üzerinde olumsuz duygular yaratır. Bu olumsuz duygu vergiden kurtulma yollarına sevk eder ve bu da vergi yansımalarının yakıtını oluşturur. Verginin vurgusu her ne kadar yansımaların bir koşulu olsa da yeter şart değildir; çünkü her durumda verginin yansıtılması gibi bir durum söz konusu değildir. Uygun şartlar yerine gelmediğinde verginin vurgusunu hisseden taraf aynı zamanda verginin yükünü çeken taraf da olabilmektedir. Bu vurgu, verginin her yansımaya safhasında hissedilir, verginin vurgusu vergi yansıtılamayacak duruma gelinceye kadar devam eder ve nihai tüketicide son bulur.
- *Verginin yansımaları ve yayılması*; vergi ilk önce bir kişiye uygulanır, sonra bu vergi ikinci bir kişiye devredilebilir, bu ikinci kişi verginin yükünü çeken kişi olabileceği gibi, vergiyi üçüncü bir kişiye de devredebilir. Vergiyi ilk ödeyen kişi aslında verginin yükünü çeken kişi olmak zorunda değildir. Ortaya çıkan bu süreç verginin yansımalarıdır. Verginin yansımaları, genellikle ekonomik, bazen de hukuki bir olay olarak gerçekleşebilir. Ekonomik olarak arz ve talebe göre gerçekleşirken, hukuken gerçekleşmesi durumunda ise vergi koyulurken bu yansımaların bekleniyor olması ya da engelleniyor olması söz konusudur.

Engelleme, vergili ürüne tavan fiyat konulması şeklinde gerçekleştirilmektedir. Verginin yayılması ise Canard'ın difüzyon teorisini ifade etmektedir. Vergilerin defalarca yansıyarak toplumun geneline ulaşması şeklinde tanımlanabilir.

- *Verginin yerleşmesi*; verginin yansıyarak nihai vergi mükellefine ulaşması durumudur. Bu yüzden verginin yerleşmesi, yansıma sürecinin bir sonucudur ve ekonomide çözülmesi gereken durumdur. (Seligman, 1892: 7–8; Nadaroğlu, 1974: 339).

3.4.1.2. Vergi Yansımasının Çeşitleri

Vergiler; İleriye ve geriye yansıyabildiği gibi, sınırlı ve sınırsız olarak da yansıyabilirler.

3.4.1.2.1. İleriye ve Geriye Yansıma

Vergiye maruz kalan ve verginin vurgusunu hisseden kişiler, vergileri başkalarına devretme olanağı arayışına girerler. Üretici ya da satıcı tarafından maruz kalınan vergiler, satılan malın fiyatına eklenirse buna verginin ileriye yansıması denir. Satılan malların fiyatlarının artırılması şeklinde meydana gelen ileriye doğru yansımanın özel bir durumuna da çapraz yansıma adı verilmektedir. Satıcının, vergi konulan maldan başka mal ya da hizmetin fiyatını artırması durumunda ileri çapraz yansıma oluşacaktır (Fausto, 2001: 284, 285).

Vergiler üretim faktörlerine doğru geriye de yansıyabilmektedir. Geriye yansıyan verginin özel bir durumu olarak da adlandırabileceğimiz, verginin, temettü ödemelerinden düşülmesi şeklinde, şirketin hissedarlarına yansıtılması da lateral yansıma olarak adlandırılır (Bailey, 1995: 59; Netzer, 1973: 516–27).

İleriye doğru vergi yansımasına örnek olarak KDV verilebilir. Satıcılar malların üzerindeki katma değer vergisini satış fiyatı üzerine ekleyerek alıcılara yansıtmaktadır. Talep esnekliği yüksek olup, lüks mal olarak sınıflandırabileceğimiz bir mal söz konusu

olduğunda, satıcılar KDV'nin tamamını alıcıya yansıtamayacaklarından, kendi arz esnekliklerine göre, ilgili ürünün vergisini geriye yani tedarikçisine yansıtmaya çalışacaklardır.

3.4.1.2.2. Sınırlı ve Sınırsız Yansım

Sınırsız yansımadaki gibi bir yayılmanın olmaması ve verginin yükünün sadece bir üretim faktörünün üzerinde kalmasına sınırlı yansımaya denilmektedir. Tek vergi düşüncesinin savunucusu olan fizyokratların adıyla, fizyokratik teori olarak anılan teorinin çerçevesi Fizyokratların öncüsü Francois Quesnay tarafından çizilmiş, Honore Gabriel Riqueti de Mirabeau tarafından geliştirilmiştir. Bu teoriye göre başka üretken sektör olmadığından zenginliğin kaynağı tarımdır. Sanayi ve ticaret her ne kadar toplum için gerekli olsa da yeni refah yaratmak yerine refahı transfer ediyor olmaları sebebiyle, ekonomik olarak üretken değillerdir. Bu yüzden tarımın ortaya koyacağı net ürün tek fon kaynağı olacağından, vergiler; ne üzerinden alınırsa alınsın, mutlaka tarım tarafından finanse edilecektir. Bu sebeple, vergiler direkt ve tek vergi şeklinde arazi üzerinden alınmalıdır, bu sayede maliyetten tasarruf edilir. Sonuç olarak Fizyokratlara göre verginin yansım

Difüzyon teorisi adıyla anılan verginin sınırsız yansım

Vergilerin sınırlı ya da sınırsız yansması konusu duruma göre değişiklik gösterebilecektir. Örneğin bir servet vergisi olan veraset ve intikal vergisinin yansıtılması imkansızdır. Bu durumda verginin sınırsız yansması söz konusu olmayacaktır. Bu açıdan verginin çeşidi, sınırlı ya da sınırsız yansmanın gerçekleşmesi konusunda etkili olacaktır. Bunun dışında, alıcı ve satıcı arasındaki vergi yansmasında arz ve talep esneklikleri etkilidir. Mesela bir şeker hastası için insülin vazgeçilmez bir ürün olduğundan talep esnekliği sıfır olacaktır. Bu sebeple de insülin üzerine konulacak bir verginin satıcıya yansması mümkün olmayacaktır. Bu da malın çeşidinin, sınırlı ya da sınırsız yansmada etkili olduğunu göstermektedir.

3.4.1.3. Vergi Yansmasını Belirleyen Faktörler

Vergilerin yansmasını belirleyen faktörler, kısmi denge analizi ile incelenecek mikro faktörler ve makro faktörler olarak geniş bir başlıkta toplanabilmektedir. Mikro faktörler; üzerinden vergi alınan malın türü, piyasanın türü, verginin türü, sermayenin mobilitesi, maliyet yapısı, vergi miktarının yüksekliği ile arz ve talep esneklikleri olarak ifade edilebilirken, makro faktörler; ekonomik konjonktür, vergilerin mükellefler tarafından finansman şekli, devletin, vergi gelirlerini gecikme olmaksızın harcaması şeklinde sınıflandırılabilir (Seligman, 1926: 219; Turhan, 1993: 253).

3.4.1.3.1. Üzerinden Vergi Alınan Malın Türü

Bir malın dayanıklı ya da dayanıksız mal olmasına göre verginin yansması farklılık gösterecektir. Bazı mallara uygulanan vergilerin yükü, belli koşullar altında, vergi uygulamadan önce o mala sahip olan kişilerde olacaktır. O malın gelecekteki alıcıları her yıl vergi ödüyor olsalar dahi bu yükü gerçek anlamda çekmeyeceklerdir; çünkü vergi, malın sermaye değerinin, verginin toplam kapitalize değerine eş bir tutarda amortismanına uğrayacaktır. Verginin amortismanı ve kapitalizasyonu ile alakalı olan bu süreç, verginin absorbe edilmesi şeklinde de ifade edilebilir; çünkü gelecekteki tüm vergiler daha düşük satış fiyatı tarafından absorbe edilecektir.

Böyle bir sürecin işliyor olabilmesi için belli şartların sağlanmış olması gerekmektedir. Şöyle ki; ilk olarak, söz konusu malların sermaye değeri olmalıdır. İkinci olarak verginin, üretimde kullanılacak hammadde üzerinden alınmaması gereklidir, aksi takdirde ana malın fiyatının artmasına ve verginin tüketiciye yansımaya sebep olacaktır. Eğer verginin yansımaya derken, ileriye doğru birine aktarılmasından bahsediyorsak, kapitalizasyon, vergi yansımalarının tersidir. Bunun yanında eğer geriye yansımaya ele alırsak, kapitalizasyon bir anlamda verginin yansımaya olmasıdır. Bir vergi kapitalize oluyorsa, ileriye doğru yansımaz, ileriye doğru yansıyor ise kapitalize olamaz. Kapitalizasyon, sermaye değerinin düşmesi anlamına gelir ve bu durum ancak vergi, konu malın ilk sahibine yüklenirse gerçekleşebilir. Üçüncü olarak, malın dayanıklı olması ve zincirleme verginin olması gereklidir. Eğer bir mal için sadece tek seferlik bir vergi söz konusuysa o zaman verginin kapitalizasyonundan bahsetmek mümkün olmayacaktır. Aynı şekilde eğer mal hemen tüketilebilecek, dayanıksız tüketim malları kategorisindeyse bu durumda ilk vergiden sonra tüketilecek ve ikinci verginin alınması söz konusu olmayacaktır. Fakat sermaye malları ya da dayanıklı tüketim malları söz konusu ise, yıldan yıla sürekli vergi alınabilecek ve bu durumda verginin kapitalizasyonundan bahsedilebilecektir. Son olarak vergi kapitalizasyonu; sabit ve oransal vergiler için söz konusuysa, kademeli vergiler için bundan bahsedilmez.

3.4.1.3.2. Sermayenin Mobilitesi

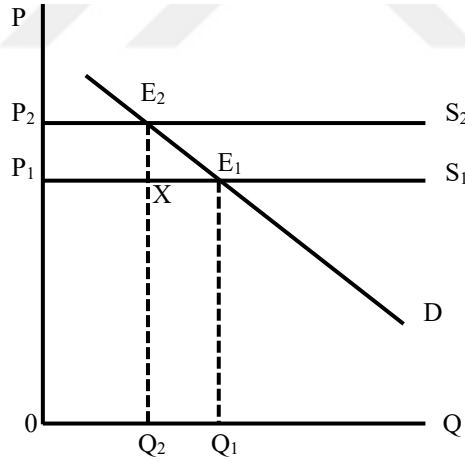
En düşük çaba kuralına da uygun olarak, eğer sermaye bir yatırımdan umduğunu bulamazsa hemen diğer bir yatırıma geçmektedir. “Homo Economicus” daha az çaba ile en çok çıktıyı almaya çalışmaktadır. Sermayesini, bölgeler ve iş kolları arasında, bu amaca ulaşmak için dağıtmaktadır. Tabi ki bu durum, mobilitenin önünde engellerin olmadığı varsayımında geçerlidir. Aksi halde sermayenin başka bir yere ya da iş koluna aktarılması sonucu elde edilen kazanç, kayıptan daha düşük olacaktır. Sermayenin mobilitesi önündeki engellerin niteliğinden bağımsız olarak; herhangi bir sektörde sermaye üzerinden alınacak bir vergi konduğunda, eğer sermaye mobilitesi düşükse, sermaye için daha kârlı bir yer söz konusu olmayacağından, verginin yansımaya ihtimali de düşük olacaktır.

3.4.1.3.3. Maliyet Yapısı

Belli bir miktar emek ve sermaye girdisi ile yapılan üretimin çıktısı sabit oluyorsa buna sabit maliyet, yapılan üretimin çıktısı giderek azalıyor ise buna artan maliyet ve nihayet üretimin çıktısı giderek artıyorsa buna da azalan maliyet denilmektedir. Sabit maliyetli endüstriler genelde normal olarak kabul edilse de maliyetlerin giderek artması çok daha sık görülen bir durumdur.

Eğer tam rekabet şartlarındaki bir endüstride, sabit maliyetler söz konusu ise, uygulanacak bir vergi, diğer koşullar sabit kalmak kaydıyla, öncelikle talep eğrisinin yapısına göre, fiyatı yükseltecektir. (Seligman, 1926: 219–44). Şekil 3.1’de görüleceği gibi, sabit maliyetler söz konusu olduğunda arz sonsuz esnek olmakta, arz eğrisi miktar eksenine paralel bir konum almaktadır.

Şekil 3.1. Sabit Maliyetler

Kaynak : McLure, “General Equilibrium Incidence Analysis. The Harberger Model after Ten Years”, s. 154.

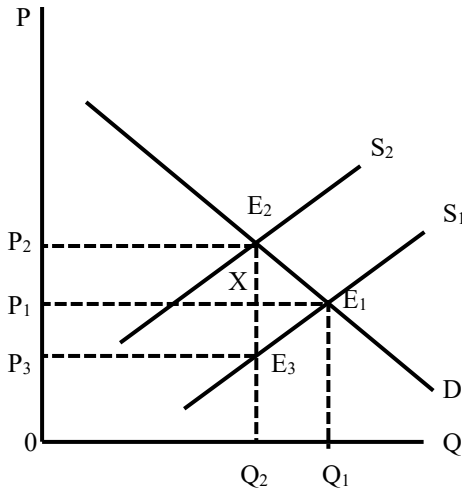
Vergi öncesinde E₁’deki denge, vergi sonrası arz eğrisinin S₁’den S₂’ye kayması ile E₂’de oluşmaktadır. Vergi öncesi P₁ olan fiyat, vergi sonrasında P₂’ye yükselmiş, Q₁ olan miktar ise, Q₂’ye düşmüştür. Devletin elde ettiği vergi geliri P₂E₂XP₁ alanı olmaktadır.

Bu durumda, vergiler tamamen tüketiciler üzerine yansıtılabilmektedir; çünkü vergi uygulaması yapıldığında, sermayenin mobilitésinin uygun olması varsayımıyla sermaye, vergilerin daha az olduğu diğér endüstrilere kayacaktır. Aynı zamanda talebin de esnekliğine bağılı olarak tüketicilerin, vergisiz malları vergili mallara ikamesi düşük olacaktır.

Eğer tam rekabet şartlarındaki bir endüstride artan maliyet şartları geçerliyse, her yeni üretilen mal bir öncekinden daha yüksek maliyet oluşturacaktır. Satıcı her seferinde fiyata biraz daha az vergi ekleyecektir (Seligman, 1926: 246). Artan maliyetler durumunda arz eğrisi pozitif eğimli olacaktır.

Talep eğrisinin de normal eğimli olması durumunda, vergilerin bir kısmı ileriye yansıyacaktır. Bu durumda Şekil 3.2'deki gibi vergi öncesinde, S_1 ve D eğrilerinin keşişim noktasında meydana gelen E_1 dengesinde fiyat P_1 , miktar ise Q_1 kadar olacaktır. Vergi sonrasında arz eğrisi yukarıya kayarak S_2 konumuna gelecektir. Yeni denge olan E_2 noktasında fiyat P_2 'ye çıkarken, miktar Q_2 'ye düşecektir. Tüketicide yansıyan vergi yükü, $P_2 E_2 X P_1$ alanı kadar olacak, satıcının üstünde kalan vergi yükü ise $P_1 X E_3 P_3$ alanı kadar olacaktır.

Şekil 3.2. Artan Maliyetler

Kaynak: Russel Krellove, *Tax Policy Handbook*, s. 76.

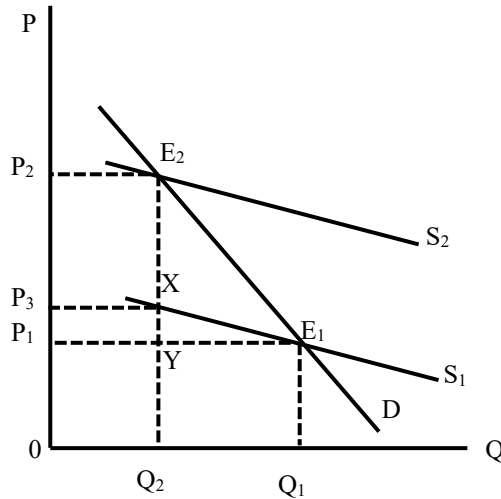
Bununla birlikte eğer talep daha esnek durumda olursa o zaman da satıcı, vergilerin daha az kısmını tüketicide yansıtabilecektir. Esnekliklerin durumuna göre tüketici ve satıcının

yüklerinin dağılımının şekil üzerindeki gösterimi, çalışmanın, vergi yansımaları belirleyen etkenlerden olan, arz ve talep esneklikleri bölümünde yapılacaktır. Son olarak eğer tam rekabet şartlarındaki bir endüstride azalan maliyet şartları geçerliyse, monopol piyasasına yakın bir durum oluşacaktır.

Getiriler eşit olmayan bir şekilde artmazsa, gücü elinde bulunduran satıcı piyasa talebinin büyük bölümünü halen tek başına karışılıyor olacak ve pazarın kontrolünü eline geçirecektir. Bu durumda verginin tamamı tüketicilere yansıtılacak ve fiyatlar da verginin artışından daha fazla artacaktır. Bu sebeple, azalan maliyetli endüstrilerde özel tüketim vergisi alınması tüketiciler için dezavantajlı olacaktır (Seligman, 1926: 240–46).

Şekil 3.3'te, vergi öncesi D ve S_1 doğrularının kesiştiği E_1 dengesinde; fiyat P_1 ve miktar Q_1 kadar olacaktır. Vergi sonrasında ise S_1 arz eğrisi yukarıya kayarak S_2 konumuna gelecek ve yeni denge S_2 ve D doğrularının kesiştiği E_2 noktasında gerçekleşecektir. Bu yeni denge noktasında fiyat P_2 'ye yükselecektir; bu seviye Şekil 3.1 ve Şekil 3.2'deki vergi sonrası fiyatın daha üzerinde bir noktadır, miktar ise Q_2 'ye düşecektir.

Şekil 3.3. Azalan Maliyetler

Kaynak: Russel Krellove, *Tax Policy Handbook*, s. 76.

Azalan maliyetler söz konusu olduğundan monopol piyasasına yaklaşılmış olacağından vergi sonrasında tüketiciler $P_2E_2XP_3$ alanının ifade ettiği tüm vergiyi ödedikleri gibi, yüksek fiyatı gösteren P_3XYP_1 alanını da yüklenmiş olacaklardır.

3.4.1.3.4. Verginin Miktarının Yüksekliği

Verginin miktarının önemi yok gibi görünse de bu etki hesaplanabilir olması açısından dikkate değerdir. Eğer bir mala uygulanacak vergi çok düşük miktarda ise, satıcılar müşterilerini kızdırmamak adına vergiyi üstlenebilirler. Aksi takdirde vergiden kurtulmak için yansıtma yoluna giderlerse, müşteriler bu durumdan rahatsız olup, alımdan cayabilirler. Bunun yanında, bu küçük vergiler mal fiyatının yanında oldukça az yer tuttuğu için, müşteriler tarafından fazla bir tepkiyle karşılanmayabilirler. Böyle durumlarda satıcılar vergileri tüketicilere yansıtabileceklerdir (Seligman, 1926: 251).

3.4.1.3.5. Arz ve Talep Esneklikleri

Arz ve talep esnekliklerinin vergi yansımaları üzerindeki etkileri incelenirken, vergilerin spesifik vergi olduğu varsayılmaktadır. Vergilerin advalorem olması durumundaki analizde; arz ya da talepteki kaymaların paralel olması yerine, verginin oransal olması itibarıyla, doğruların eğimlerinde değişim meydana gelmesi dışında bir fark olmayacaktır. Bu sebeple, arz ve talep esnekliğinin yansıma etkileri incelenirken, analizde önemli bir değişiklik olmayacağından, sadece spesifik vergi üzerinden ilerlenecektir. Esnekliklerin vergi yansımaları üzerindeki etkileri; tam rekabet piyasası, monopol piyasası ve oligopol piyasası bakış açılarıyla irdelenmektedir.

3.4.1.3.5.1. Tam Rekabet Piyasasında Yansıma

Tam rekabet piyasasındaki uzun dönem yansıma, çalışmanın “maliyet yapısı” kısmında incelenmişti. Bu başlık altında ise tam rekabet piyasasındaki kısa dönemde yansıma incelenecektir. Talebin katı esnek olması, talebin sonsuz esnek olması, arzın katı esnek olması, arz ve talebin eşit derecede esnek olması, talep elastikiyetinin arz elastikiyetinden

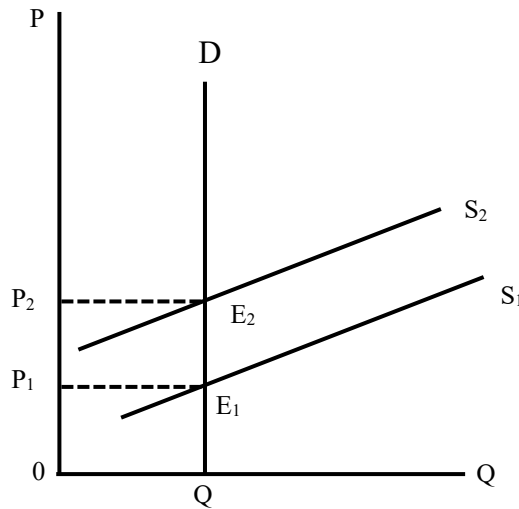
fazla olması ve arz elastikiyetinin talep elastikiyetinden fazla olması durumları şekil üzerinde gösterilecektir.

Talebin katı esnek olması durumunda; söz konusu malların tüketiciler için zorunlu mallar sınıfında olması sebebiyle, devlet tarafından konulacak bir verginin, satıcılar tarafından tamamen tüketiciler üzerine yansıtılması mümkün olacak ve bu durumda verginin tüm yükünü çeken taraf tüketiciler olacaktır.

Talebin katı esnek olması durumunda tüketiciler üzerine yansıyan bu vergi yükü Şekil 3.4'teki gibi olacaktır. Şekil 3.4'te, vergi öncesi D ve S_1 doğrularının kesiştiği E_1 denge-sinde; fiyat P_1 ve miktar Q kadardır. Vergi sonrasında ise S_1 arz eğrisi yukarıya kayarak S_2 konumuna gelir ve yeni denge S_2 ve D doğrularının kesiştiği E_2 noktasında gerçekleşir. Bu yeni denge noktasında fiyat P_2 'ye yükselmiştir, miktar ise Q'da sabit kalmıştır.

Zorunlu olan mallar ya da tuz gibi fiyatı tüketici bütçesinde büyük yer tutmayan mallar söz konusu olduğunda talep esnekliği katı olmaktadır. Bu durumda devlet tarafından konulan bir vergi tamamen tüketiciler üzerine yansımaktadır. Yansıyan bu alanın sayısal değeri, Şekil 3.4'teki $P_2E_2E_1P_1$ ile gösterilmektedir

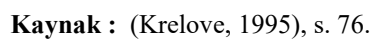
Şekil 3.4. Katı Esnek Talep

Kaynak : (Krelove, 1995), s. 76.

Talebin sonsuz esnek olması durumunda satıcılar üzerine yansıyan bu vergi yükü Şekil 3.5'teki gibidir. Şekil 3.5'te, vergi öncesi D ve S_1 doğrularının kesiştiği E_1 dengesinde; fiyat P ve miktar Q_1 kadardır. Vergi sonrasında ise S_1 arz eğrisi yukarıya kayarak S_2 konumuna gelir ve yeni denge S_2 ve D doğrularının kesiştiği E_2 noktasında gerçekleşir. Bu yeni denge noktasında fiyat P' de sabit kalmış, miktar ise Q_2 'ye düşmüştür. Lüks malların talep esnekliği yüksektir ve bu özel durumda talep esnekliği sonsuzdur, talep eğrisinin miktar eksenine paralel olduğu bu durumda devlet tarafından konulan bir vergi tamamen satıcılarda kalmaktadır. Yansıma gerçekleşemediğinden satıcılar, PE_2XY alanının sayısal değeri kadar vergiyi devlete ödemek zorunda kalacaklardır.

Şekil 3.5. Sonsuz Esnek Talep

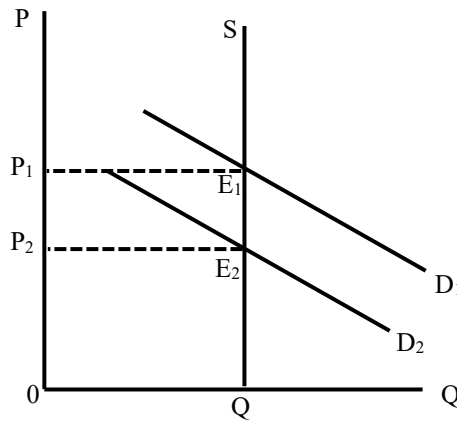

Şekil 3.6’da vergi öncesi D_1 ve S doğrularının kesiştiği E_1 dengesinde; fiyat P_1 ve miktar Q kadardır. Vergi sonrasında ise D_1 talep eğrisi aşağıya kayarak D_2 konumuna gelir ve yeni denge S ve D_2 doğrularının kesiştiği E_2 noktasında gerçekleşir. Bu yeni denge noktasında fiyat P_1 ’den P_2 ’ye düşmüş, miktar ise Q ’da sabit kalmıştır. Böyle durumlarda eğer firmalar üretici ise vergiyi ileri yansıtamazlar da geriye, üretim faktörlerine doğru yansıtabilirler. Üretici olmayan firmalar için böyle bir seçenek bulunmamaktadır.

Şekil 3.6’da görüldüğü gibi, arz esnekliğinin tamamen katı, arz eğrisinin fiyat eksenine paralel olduğu bu durumda, devlet tarafından konulan bir vergi tamamen satıcılara kalmaktadır. İleriye doğru, tüketicilere yansıma gerçekleşemediğinden satıcılar, $P_1E_1E_2P_2$ alanının sayısal değeri kadar vergiyi devlete ödemek zorunda kalacaklardır.

Arz ve talep esnekliklerinin aynı derecede esnek olması durumunda; devletin koyacağı vergi arz eğrisini paralel olarak yukarı kaydıracaktır. Arz ve talep esneklikleri aynı olduğundan, satıcı ve alıcılar aynı şartlardadır. Bu durumda, devlet tarafından konulan bir vergi aynı oranda alıcı ve satıcı tarafından üstlenilecektir. Yani satıcılar vergilerin yarısını ileriye doğru tüketicilere yansıtabileceklerdir.

Şekil 3.6. Katı Esnek Arz

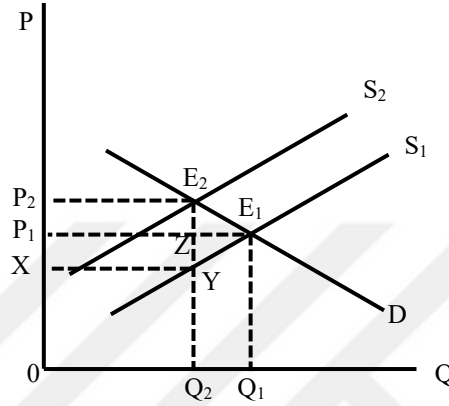

Kaynak : (Krelove, 1995), s. 76.

Şekil 3.7’de vergi öncesi D ve S_1 doğrularının kesiştiği E_1 dengesinde; fiyat P_1 ve miktar Q_1 kadardır. Vergi sonrasında ise S_1 arz eğrisi yukarıya kayarak S_2 konumuna gelir ve yeni denge S_2 ve D doğrularının kesiştiği E_2 noktasında gerçekleşir. Bu yeni denge

noktasında fiyat P_1 'den P_2 'ye çıkmış, miktar ise Q_1 'den, Q_2 'ye düşmüştür. Şekil 3.7'de görüldüğü gibi, arz ve talep esnekliğinin eşit olduğu bu durumda devlet tarafından konulan bir vergi satıcılar ve alıcılar arasında eşit olarak paylaşılacaktır.

Şekil 3.7. Eşit Arz ve Talep Esneklikleri

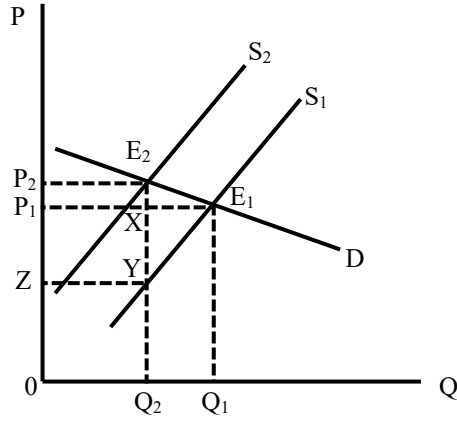
Kaynak : (Krelove, 1995), s. 76.

Satıcılar, $XYZP_1$ alanı kadar vergi yükü çekerken, alıcılar $P_2E_2ZP_1$ alanı kadar vergi yükü çekeceklerdir. Devletin vergi gelirleri ise bu alanların toplamı olan, P_2E_2YX kadar olacaktır.

Talep esnekliğinin arz esnekliğinden büyük olması durumunda; devletin koyacağı vergi, arz eğrisini paralel olarak yukarı kaydıracaktır. Talep esnekliği, arz esnekliğinden daha büyük olduğu için, verginin büyük kısmının yüküne satıcı katlanacaktır. Satıcı verginin sadece bir miktarını ileriye doğru tüketiciye yansıtabilecektir. Tüketici de verginin kendine yansıtılan kısmının yüküne katlanacaktır.

Şekil 3.8'de vergi öncesi D ve S₁ doğrularının kesiştiği E₁ dengesinde; fiyat P_1 ve miktar Q_1 kadardır. Vergi sonrasında ise S₁ arz eğrisi yukarıya kayarak S₂ konumuna gelir ve yeni denge S₂ ve D doğrularının kesiştiği E₂ noktasında gerçekleşir. Bu yeni denge noktasında fiyat P_1 'den P_2 'ye çıkmış, miktar ise Q_1 'den, Q_2 'ye düşmüştür.

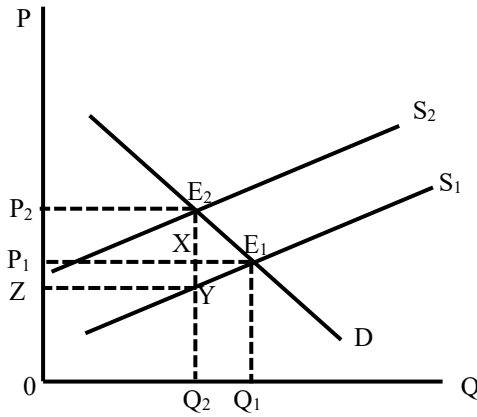
Şekil 3.8. Talep Esnekliğinin Arz Esnekliğinden Büyük Olması

Kaynak : (Krelove, 1995), s. 76.

Şekil 3.8'de görüldüğü gibi talep eğrisinin esnekliği, arz eğrisinin esnekliğinden fazla olduğu için devlet tarafından konulan bir verginin satıcı tarafından ancak bir kısmı ileriye doğru tüketicilere yansıtılabilecektir. Satıcılar $ZYXP_1$ alanının sayısal değeri kadar vergi yüküne katlanırken, tüketiciler, $P_1XE_2P_2$ alanının sayısal değeri kadar bir vergi yüküne katlanacaklardır. Devletin sağladığı vergi geliri ise, P_2E_2YZ alanının sayısal değeri kadardır.

Şekil 3.9. Arz Esnekliğinin Talep Esnekliğinden Büyük Olması

Kaynak : (Krelove, 1995), s. 76.

Arz esnekliğinin talep esnekliğinden büyük olması durumunda; devletin koyacağı vergi arz eğrisini paralel olarak yukarı kaydıracaktır. Arz esnekliği, talep esnekliğinden daha büyük olduğu için, verginin büyük kısmının yüküne alıcılar katlanacaktır. Satıcı verginin büyük bir miktarını ileriye doğru tüketiciye yansıtabilecektir. Satıcı da verginin kendine kalan kısmının yüküne katlanacaktır.

Şekil 3.9’da vergi öncesi D ve S_1 doğrularının kesiştiği E_1 dengesinde; fiyat P_1 ve miktar Q_1 kadardır. Vergi sonrasında ise S_1 arz eğrisi yukarıya kayarak S_2 konumuna gelir ve yeni denge S_2 ve D doğrularının kesiştiği E_2 noktasında gerçekleşir. Bu yeni denge noktasında fiyat P_1 ’den P_2 ’ye çıkmış, miktar ise Q_1 ’den, Q_2 ’ye düşmüştür. Şekil 3.9’da görüldüğü gibi arz eğrisinin esnekliği, talep eğrisinin esnekliğinden fazla olduğu için devlet tarafından konulan bir verginin satıcı tarafından büyük bir kısmı ileriye doğru tüketicilere yansıtılabilecektir. Satıcılar P_1XYZ alanının sayısal değeri kadar vergi yüküne katlanırken, tüketiciler, $P_2E_2XP_1$ alanının sayısal değeri kadar bir vergi yüküne katlanacaklardır.

3.4.1.3.5.2. Monopol Piyasasında Yansıma

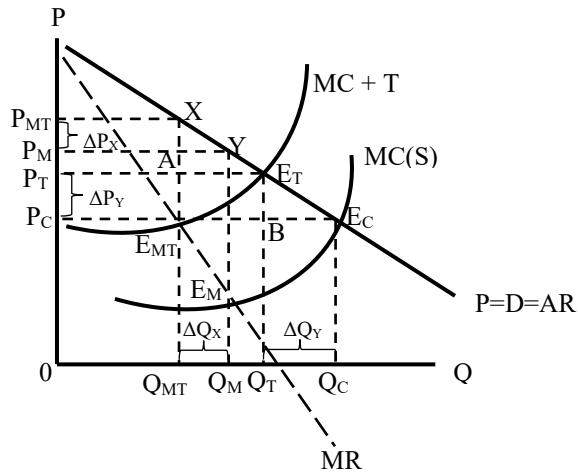
Monopol piyasasında vergilerin yansıtılması mümkün değildir. Ancak tam monopol durumundan sapmalar olup, tam rekabet piyasasına yakın durumlar söz konusu olduğunda, bir miktar yansıma mümkün olabilmektedir. Konulacak bir verginin monopol piyasası tarafından yansıtılamayacağını, bu verginin tamamen üretici firma üzerinde kalacağını ifade eden Ricardo’ya göre; monopol fiyatı olan bir toprağın vergilendirilmesi durumunda, bu vergi toprağın rantını ve kârını azaltacaktır. Diğer denk durumdaki arazilerin fiyatlarının üzerinde olmak durumunda kalan fiyat, topraktaki ürünün miktarı azaltılmadan, daha fazla artırılamayacağından, vergi tümüyle toprak üzerinde kalacaktır (Pleydel, A, 1907: 431; Ricardo, 1821: 251).

Verginin olmadığı durumda monopol firma dengesi; monopol firmanın kârını maksimize ettiği, marjinal gelirin (MR), marjinal maliyete (MC) eşit olduğu, noktada gerçekleşir. Gelen vergi ile birlikte marjinal maliyet yükselir ve esneklikler oranında yansımalar belirlenmiş olur. Monopol firmanın verginin çoğunu ödemek zorunda kalmasının sebebi budur (Krelove, 1995: 59).

Monopol piyasasında yansıma Şekil 3.10'daki gibidir. Karşılaştırabilmek adına, Şekil 3.10'da monopol piyasası yanında, tam rekabet piyasasına ait notasyonlar da belirtilmiştir. Eğer tam rekabet piyasası söz konusu olsaydı, denge D ile S'nin kesiştiği E_C noktasında olacaktı ve bu noktada; fiyat P_C ve miktar Q_C olacaktı. Monopol'de ise denge marjinal maliyetin (MC), marjinal gelire (MR), $MR=MC$, eşit olduğu E_M noktasında oluşacak ve bu noktada; fiyat P_M , miktar ise Q_M olacaktır.

Böyle bir denge söz konusuysen, bir vergi yürürlüğe girerse, monopolcünün marjinal maliyeti, vergi kadar artacak ve şekil üzerindeki MC eğrisi, $MC + T$ olacak şekilde yukarıya paralel olarak kayacaktır. Yani vergi monopolcü için marjinal maliyet unsuru olarak işlev kazanacaktır. Bu durumda yine tam rekabet piyasasında $MC + T$ ile D'nin kesiştiği E_T noktasında denge sağlanacak; fiyat P_C 'den P_T 'ye çıkacak, miktar ise Q_C 'den Q_T 'ye düşecektir. Monopol'de denge ise; MR ve $MC + T$ 'nin kesiştiği E_{MT} noktasında gerçekleşecek ve bu noktada; fiyat, P_M 'den, P_{MT} 'ye çıkarken, miktar Q_M 'den, Q_{MT} 'ye düşecektir.

Şekil 3.10. Monopol Piyasasında Yansıma

Kaynak : Hyman, Public Finance., s. 467'den esinlenilerek araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Vergi sonrası monopol piyasasındaki miktar farkı, ΔQ_X , vergi sonrası tam rekabet piyasasındaki miktar farkı, ΔQ_Y 'den daha azdır. Bu durumun sebebi, marjinal gelir doğrusunun, talep doğrusundan daha dik konumda olmasıdır. Aynı zamanda, vergi sonrası monopol piyasasındaki fiyat farkı, ΔP_X , vergi sonrası tam rekabet piyasasındaki fiyat farkı, ΔP_Y 'den, daha azdır. Bu durum monopoldeki miktar azalmasının daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır (Hyman, 2010: 468).

Sonuç olarak, monopol durumunda fiyattaki artışın, tam rekabet piyasasındaki fiyat artışından daha az olması yani vergi sonrası monopolcünün kârının daha fazla azalması, vergi yansımalarının monopol piyasasında daha düşük olduğunu göstermektedir. Bununla beraber, tüketiciler için bu sonucun daha avantajlı olduğu anlamı çıkmamaktadır; çünkü monopol vergilendirmesi sonrasında tüketiciler daha yüksek fiyat ödemek zorunda kalmaktadır.

3.4.1.3.5.3. Oligopol Piyasasında Yansım

Monopol ve tam rekabet piyasası arasında kalan ve günlük hayatta görülmesi daha olası olan piyasa birkaç satıcının olduğu oligopoldür. Oligopol piyasasında fiyat; piyasa lideri tarafından belirlenme eğilimindedir ve diğer firmalar, fiyatlarını yükseltmeleri durumunda satışlarının azalacağını, fiyatlarını azaltmaları durumunda da diğer firmaların kendisini takip edeceğini düşündüğü için, genel olarak liderin yakınında dururlar. Vergi artışı söz konusu olduğunda, eğer her firma diğer firmaların da bu artışı fiyatlarına yansıtacaklarını düşünürse fiyatını artıracaktır ve vergi ileriye doğru tüketicilere yansımış olacaktır. Diğer taraftan, eğer firmalar vergi artışlarının, rakipleri tarafından fiyata eklenmeyeceğini düşünürlerse bu durumda vergilerin ileriye doğru tüketicilere yansımaları mümkün olmayacaktır. Oligopol piyasasının ruhundaki belirsizlikten kaynaklı olarak, oligopol piyasasındaki yansımaya konusunda belli bir model söz konusu değildir.

3.4.1.3.6. Ekonomik Konjonktür

Ekonominin genişleme dönemlerinde artan satışlara ve kârlara bağlı olarak, satıcıların, kâr baskısı altında hissetmemeleri sonucu esneklikler yükselmekte, vergiyi ileriye doğru tüketicilere yansıtma kolaylaşmaktadır. Bu konjonktürde, vergilerin geri yansıtılması ise; ücretlerin ve hammadde fiyatlarının da yükseliş eğiliminde olması sebebiyle pek mümkün değildir. Aksine, ekonominin daralma dönemlerinde ise, satıcıların elde kalan stokları eritme baskısı arttığı için esneklikler düşmekte, vergilerin ileriye doğru tüketiciye yansıtılması zorlaşmakta ve hammadde piyasasının da esnekliğinin azalması sebebiyle, vergilerin geriye doğru yansıtılması kolaylaşmaktadır (Due, 1941: 216).

3.4.1.3.7. Vergilerin Mükelleflerce Finansman Şekli

Ekonomik dengenin var olmasını sağlayan; toplam para talebi ve toplam mal arzı eşitliğinin vergi sonrası bozulmasına engel olmak için vergi miktarı kadar parasal talebin artması gereklidir. Aksi halde, vergi sonrası fiyatlarda ortaya çıkan artış ile önce stoklar artar sonra üretim azalır. Fiyat artışlarının ortaya çıkardığı parasal talep ihtiyacının kapatılması, vergilerin yansıtılması için zorunludur. Devlet bu açığı borçlanma yoluyla kapatabilir ya da firmalar kredi ile vergiyi finanse ederek, gerekli parayı dolaşıma sokup, verginin yansımını sağlayabilirler. Son olarak bu açığın kapatılması için, hane halkının ilave bir talep oluşturmak adına tüketici kredisi alması mümkündür ve fakat bu durum çok gerçekçi değildir, çünkü; yeni koyulan bir vergi hane halkını hemen doğrudan etkilemez. Henüz böyle bir etki ortada yokken, hane halkının birikimlerini harcaması ya da krediye yönelmesi çok olası bir durum değildir.

3.4.1.3.8. Devletin Vergi Gelirlerini Gecikme Olmaksızın Harcaması

Devlet tarafından tahsil edilen vergiler, özel sektörün kaynaklarını olumsuz etkileyecek şekilde kullanılmamalı ve zaman geçirmeden toplam talebin sabit kalmasını sağlayacak şekilde harcanmalıdır.

3.4.1.4. Kurumlar Vergisinin Yansıması

Kurumlar vergisinin makro ve mikro düzeydeki etkileri arasındaki, tartışmaların asla durulmadığı kısım ise kurumlar vergisinin yükünün kimin tarafından üstlenildiği yani kurumlar vergisinin yansımasının hangi taraf ya da taraflara doğru gerçekleştiği konusudur.

Yansıma konusundaki bir kabul, kurumlar vergisinin yansıdığı ve bu sebeple vergi yükünün tüketiciler ve işçiler arasında dağıldığı yönündedir. Buna karşılık, Ortodoks görüşe göre ise; şirketlerin vergiye tabi olan gelirleri vergiden önce oluştuğundan ve tam rekabet şartlarının hakim olduğu piyasa şartlarında tek bir firmanın fiyat belirlemesi mümkün olmadığından kurumlar vergisinin fiyatlara doğru ileri yansıması mümkün olmayacaktır. Bazı tekelci unsurların bulunması gibi daha gerçekçi bir varsayım altında dahi, şirketler maksimum kârlılığı dikkate aldıklarından, fiyatları vergiye göre değiştirmek gibi bir durum söz konusu olamayacaktır. Kurumlar vergisi kısa dönemde yansımadığından, yerleşme ile etki aynı tarafta kalacak ve kurumlar vergisinin yükünü çeken kesim; firma sahipleri, şirketler ya da şirket ortakları olacaktır. Yine Ortodoks görüşe göre, kurumlar vergisi, işgücü ücretlerine doğru, geriye de yansımayacaktır. Tam rekabet şartlarında emeğin marjinal verimliliği ile belirlenen ücret, kurumlar vergisi ile değişiklik göstermeyecektir. Yüksek derecede sendikalaşma durumu söz konusu olduğunda da yine kurumlar vergisinin artışı ücretler üzerinde bir değişiklik yapmayacaktır. Kurumlar vergisinin düşürülmesi ile şirketlerin ücretlere zam yapacağı düşüncesi sadece bir varsayımdan ibarettir. Uzun dönem göz önüne alındığında ise, tüketiciler ve emek üzerine verginin dolaylı etkilerle bazı yansımaları söz konusu olabilecektir. Yine de bu etkilerin tam olarak nasıl ve ne kadar olacağı konusunda bir görüş birliği hakim değildir. Uzun dönemdeki dolaylı etki hakkında en makul yaklaşım; kurumlar vergisinin düşürülmesi ile teşvik edici bir etkinin ortaya çıkması, şirketlerin daha fazla üretim yapması ve artan üretim ve talep sonucu canlanan ekonomiden, tüketicilerin ve işçilerin fayda sağlaması durumudur. Bu koşulda dahi ekonominin genelini etkileyecek olumlu durum, işçi ve tüketicilere indirgenemez. Kurumlar vergisi indirimine muhatap olan şirketlerin sattıkları malları alan tüketiciler üzerine bir yansıma söz konusu olsa da bunu genele yaymak makul gözükmemektedir. Kurumlar vergisinin indirilmesi ile meydana gelecek etkilerin yeterince zaman geçmesi sonucunda ekonominin geneline yayılması durumunda belki ücretler artacak,

temettüler yükselecek, fiyatlar düşecektir; fakat bunun da sadece yine belli grupların faydasına indirgenmesi, verginin yükünün nihai olarak kimde kalacağını belirleyeceği anlamının çıkarılması mümkün değildir (Macy, 1946: 903–5).

Kurumlar vergisinin kâr üzerinden alınan bir vergi olması ve bunun da bir maliyet unsuru olmaması sebebiyle yansıtılamadığı ve şirket hissedarları üzerinde kalan bir vergi olduğu görüşü bulunsun da Seligman (1890) bu konuda, hissenin ilk sahibi ve sonradan satın alan arasında bir ayırımın yapılması gerektiğini belirtmiştir. Vergi konulmadan önce hisseye sahip olan kişi kazancı üzerinden bir vergi ödeyecek ve kârının bir kısmından vazgeçmiş olacaktır, oysa hisseyi vergi sonrası satın alan bir kişi böyle bir vergiye muhatap olmayacak ve dolayısıyla kâr azalması söz konusu olmayacaktır. Sonuç olarak verginin yerleşmesi hissenin ilk sahibinde gerçekleşecektir. Tahvil sahipliği düşünüldüğünde de eğer ilgili şirket vergiyi kuponlardan kesme yetkisine sahipse hisse sahipliğindeki gibi bir durum ortaya çıkmış olacaktır. Ancak söz konusu vergiyi şirket, kuponlardan düşmek yerine kendi karşılarsa yine tahvil sahibinin herhangi bir kaybı söz konusu olmayacaktır. Elbette bu durum sadece kurumlar vergisine özel değildir ve diğer tüm yeni konulan vergiler için de geçerli olmaktadır (Seligman, 1890: 671, 672; Ford, 1947: 56).

3.5. Kurumlar Vergisinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Kurumlar vergisinin gelir dağılımı üzerindeki olası etki mekanizmalarından biri, artan oranlı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkilerine vurgu yapan literatür göz önüne alındığında, temettü gelirleri üzerinden uygulanacak olan kurumlar vergisinin de artan oranlı bir vergi gibi işlev görmesi, bu sayede gelir ve refahın belli bir yerde yığılmasının önüne geçilmesi şeklindedir. Böyle bir etkinin olacağı varsayılrsa da Goode (1951)'a göre bireysel vergilendirmedeki azalma, temettü gelirinin vergilendirmesindeki etkiyi kısmen azaltacaktır. Bireysel gelir vergisi ne kadar yüksek olursa, bu azalma etkisi de o kadar fazla olacaktır. Bu sebeple artan oranlı gelir vergisi, kurumlar vergisinin artan oranlılığını ya azaltacak ya da tamamen ortadan kaldıracaktır. Sonuç olarak kurumlar vergisinin, gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkisi beklendiği şekilde gerçekleşmeyecektir (Goode, 1951: 89,90). Bir diğer etki mekanizması, kurumlar vergisi sebebiyle kurumsal şirket olmama tercihine bağlı olarak, daha riskli yatırımların ortaya çıkması şeklindedir.

Hines (2020), Harberger (1962)'nin çalışmasına vurgu yapmış ve yüksek kurumlar vergisinin, kurumsal olmayan şirketleri teşvik edeceğini ve buna bağlı olarak büyük sermayelerin değil küçük sermayelerin kurduğu daha riskli yatırımların destekleneceğini, buna bağlı olarak başarısız olup batanların yanında, oldukça başarılı olup zenginleşen kişilerin olacağını ifade etmiştir. Sonuç olarak Hines (2020) bu durumun etkisinin, yüksek gelirli-lerden alınan vergilerin yapabileceği olumlu etkiyi yok edeceğini ve gelir dağılımını daha fazla bozacağını belirtmiştir (Hines, 2020: 1–3).

3.6. Kurumlar Vergisinin Tasarruf ve Tüketim Üzerindeki Etkileri

ABD’de ekonomik canlılık için atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması amacıyla kurumlar vergisinin artırılmasının faydalı olacağı görüşü ortaya atılmıştır. Kurumlar vergisinin, şirketlerin tasarruf ve tüketim üzerindeki böyle bir etkisini belirleyebilmek için öncelikle temettü ödemeleri ve dağıtılmamış kârlara olan etkisi incelenmelidir. Bu incelemeye başlarken de temettü ve kâr dağıtım kararlarının alınma şekilleri irdelenmelidir. Kişilere benzer olarak şirketler de gelirlerinin bir kısmını harcamaya bir kısmını da tasarrufa yöneltirler ki bu harcama ve tasarruflar sırasıyla temettü ve dağıtılmamış kârlar olarak adlandırılırlar. Şirketlerin temettü dağıtmaya karar vermeleri konusunda çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Bir görüşe göre, kârların yatırıma yönlendirilmesi sonucunda beklenen kârlılık piyasa faizinin üzerinde olduğu sürece temettü dağıtılmayacak ve yatırıma yönlendirilecektir. Bu bakış açısının, sermaye piyasalarının oldukça gelişmiş olduğu günümüzde pek de güncelliğini koruduğu söylenemez. Bununla beraber sermaye piyasalarının fazlasıyla gelişmiş olmadığı veya yeterince kaynağa ulaşamayan şirketler açısından oto finansman özelliği taşıyacak olan dağıtılmamış kârların temettüye dönüştürülmemesi de makul bir görüş olacaktır. Oto finansman seçeneğinin tercih edilmesi konusunda, kendi kaynaklarını kullanmaya takıntılı olabilecek bir kısım azınlık yöneticinin varlığı da bir diğer görüş olarak ortaya çıkmaktadır. Hepsi bir yana temettü dağıtan şirketlerin nominal değerlerinin ve prestijlerinin çok daha fazla olacağı gerçeği de temettü dağıtılması konusunda teşvik edici bir unsur olarak kendini göstermektedir (Bulutoğlu, 1958: 215–18; Goode, 1951: 98,99).

Kurumlar vergisinin tasarruf üzerindeki etkisini araştırırken Goode (1951), ABD'nin 1941 verileri ile yapmış olduğu hesaplamalar sonucunda, kurumlar vergisi olmasaydı ne kadarlık bir temettü dağıtılmış olabilirdi sorusuna yanıt aramıştır. Temettü ödemelerinin geçmiş yıllardaki vergilendirmeden dolayı yollardan etkilendiğini söylemek mümkün olsa da bu konuda kesin bir hükme varmanın pek mümkün olmadığı kanısı oluşmuştur. 1941 yılı için temettü ödemelerinin tamamının dağıtılmamış kârlardan ya da temettülerden ödendiğini iddia eden sıra dışı yaklaşımları dahi tam olarak reddetmenin mümkün olmadığı dile getirilmiştir. Duruma ve şirkete göre değişen koşullarda, bu iki uçtaki yaklaşımdan biri, diğeri ya da her ikisi geçerli olabilmektedir. Kurumlar vergisi olmasaydı dahi bir değişikliğin olmayacağı durum ise, kurumlar vergisinin dağıtılmış ve dağıtılmamış kârlar arasında eşit oranda paylaştırılmış olduğu daha makul bir hipotezinin geçerliliğidir. Daha gerçekçi bir varsayım ise, kurumlar vergisinin etkisi ile, temettü matrahının azalmasına sebep olacak herhangi bir etkinin aynı derecede olmasıdır. Kurumlar vergisinin şirketlerin tasarrufları üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuç ise, kurumlar vergisi; % 35-50 oranında temettülerden yani tüketimden karşılanırken, % 50-65 oranında kısım ise dağıtılmayan kârlardan yani tasarruflardan karşılanmaktadır. Kurumlar vergisinin bireysel tasarruflara olan etkisi de göz önüne alınarak kümülatif bir değerlendirme yapıldığında ise; kurumlar vergisinin % 60-70 oranında bireysel ve kurumsal tasarruflardan karşılandığı sonucu ortaya çıkmıştır (Goode, 1951: 102–7).

3.7. Kurumlar Vergisinin Yatırım Kararları Üzerindeki Etkileri

Klasik bakış açısında vergilendirme ile devlete kamu harcamaları için gerekli olan kaynak sağlanmaktadır. Keynesyen Devrim sonrasında bu görüş değişmiş ve vergilendirme, devletin ekonomik istikrar sağlamadaki en önemli araçlarından biri olarak görülmeye başlanmıştır. Abba Lerner tarafından “Fonksiyonel Finans” olarak adlandırılan bu olgu ile, vergilendirmedeki artış belirlenirken, sadece devletin ekonomik gereksinimleri değil aynı zamanda genel ekonomik istikrarın da dikkate alınacağı ortaya konmuştur. Aynı zamanda vergi vergidir bakış açısı, verginin çeşidine göre toplanan miktarın etkilenecek olması sebebiyle değişmiş ve vergilendirmenin şekli önem kazanmıştır (Kaldor, 2014: 173).

Tasarruf ve yatırımlara genelde benzer şekilde yaklaşılsa da her ikisinin işleyiş dinamiklerinin farklı olması nedeniyle, kurumlar vergisinin yatırım üzerindeki etkisinin ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Yatırımın; geleceğe hazırlık olarak üretim kapasitesini artırmak, sonradan kullanılmak üzere kaynak ayrılmasını sağlamak ve mevcut para akışını korumak adına, gelirlerin tasarruflara ayrılan kısmının dolaşıma sokulmasını sağlamak gibi fonksiyonları bulunmaktadır. Kurumlar vergisinin yatırımları nasıl etkilediğini inceleyebilmek için de öncelikle; beklenen getiri ve elverişli fonlar olarak sınıflandırılan yatırımların belirleyicilerinin ortaya konulması ve kurumlar vergisinden nasıl etkileneceklerinin açıklanması gerekmektedir. Bu belirleyiciler arasındaki karşılıklı ilişkinin varlığının da gözden kaçırılmaması elzemdir. Kurumlar vergisi eğer beklenen talebi azaltır ya da yansıması sonucu fiyatların artmasına sebep olursa, yatırımlardan beklenen getiri düşer ve yatırımlara yönlendirebilecek fonlarda azalma meydana gelir. Kurumlar vergisi için psikolojik sınır olarak tabir edilen ve o noktadan sonra yatırımların olumsuz etkilendiği varsayılan oran ise % 50'dir. Sonuç olarak kurumlar vergisi; yansımanın olmadığı varsayımı altında, yatırıma yönlendirilecek fonları ve yatırımlardan beklenen getiriyi düşürecek, normal şartlardaki ekonomik koşullarda, doğrudan etkiyle yatırımların azalmasına sebep olabilecektir. Bunun yanında gelir vergisi ile beraber çifte vergilendirmeye konu olabilecek olan kurumlar vergisi ile sabit getirili menkul kazanç ya da parayı nakit olarak tutmak daha cazip hale gelebilecektir. Kurumlar vergisinin ekonominin genel durumunu etkilemesi sebebiyle meydana gelecek yatırım etkisi ise dolaylı etki olarak adlandırılır ki bu etki de üretimin yakıtı özelliği taşıyan talep üzerinden gerçekleşmektedir. Atıl kapasite olmadığı takdirde artan talep miktarı sonucunda yatırımlar cazip konuma gelecektir. Verginin, talep miktarında meydana getireceği azalma, doğrudan etkinin yanında ortaya çıkaracağı dolaylı etkiyi ortaya koymaktadır. Bununla beraber, yatırımların; kâr elde etme dışında, prestij sağlama güdüsü ile sosyolojik ve psikolojik teşvik edicilerden de beslendiği düşünülürse, kurumlar vergisinin beklenen bu etkisinin her zaman gerçekleşmeyebileceği de aşîkârdır (Turhan, 1993: 337, 338; Goode, 1951: 139-42; BLOUGH, 1946: 288; Due, 1963: 218).

3.8. Kurumlar Vergisinin Ücret Üzerindeki Etkisi

Kurumlar vergisinin ücret üzerindeki etkisi incelenirken tartışmalar verginin yansıması

üzerinden yürümektedir. Bu konuda yapılmış analizler; kısmi denge analizi ve Harberger'in genel denge analizi başlıkları altında incelenmektedir.

3.8.1. Kısmi Denge Analizi

1962'de Harberger'in genel denge analizine kadar, vergilerin yerleşmesinin nihai sonucu olan vergi yükünün değerlendirilmesinde kısmi denge analizi kullanılmıştır. Her ne kadar genel denge analizi konusunda yapılmış bazı çalışmalar bulunsun da bu çalışmalar diğer iktisatçılara çalışma alanı sağlayacak teorik alt yapıya sahip olmamaları açısından eksiklik barındırmıştır. Bu sebeple Marshall'ın bulduklarının ötesinde bir bilgiye ulaşmak pek mümkün olmamıştır. Uygun şartlar altında tatmin edici sonuçlar ortaya koyabilecek olan kısmi denge analizi, marketler ve firmalar arasındaki ilişkiyi göz ardı etmiş ve bu durum vergi değişimlerine bağlı olarak değişen vergi yükü dağılımlarının analizi açısından genel denge yaklaşımını oldukça önemli kılmıştır. Sonuç itibariyle, Harberger'in genel denge analizine giden yolda kısmi denge analizinin eksiklikleri aşağıdaki başlıklar altında sıralanmıştır. (McLure, 1975: 127, 128; Desai, Foley, Hines, 2007: 5).

3.8.1.1. Arz Eğrisi Sorunu

Kısmi denge analizinde vergilerin etkisi incelenirken, daha çok davranışsal bir yapı sergileyen talep eğrisi çok fazla sorun oluşturmazken, davranışsal bir yapı sergilemeyen ve birçok sebepten etkilenebilecek olan arz eğrisinin hareketinin asıl sebebine ulaşmadaki zorluk, söz konusu analizin eksik taraflarından birini ortaya koymaktadır.

3.8.1.2. Faktör Vergileri Sorunu

Arz eğrisi davranışlarının temeline inmede yaşanan zorluk, tek bir üretim faktörünün vergilendirilmesi söz konusu olduğunda, daha da belirgin hale gelmektedir. Bir üretim faktörünün kullanımının vergilendirilmesindeki verginin yerleşmesi; vergilendirilmiş ve vergilendirilmemiş üretim faktörleri, ölçek ekonomileri, faktör ikamesi, ilgili ürüne olan talep gibi etkenlere bağlı olarak değiştiği halde, kısmi denge analizi ile bu konuda bir fikir

edinmek mümkün olmamaktadır.

3.8.1.3. Genel Vergilerin Analizi Sorunu

Belli bir alana yönelik olmayan genel bir vergilendirmenin analizi konusunda da kısmi denge analizi yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizlik özellikle, katma değer vergileri gibi vergilerin gelecekteki fiyat etkilerinin değerlendirilmesi bağlamında ortaya çıkmaktadır. Genel denge yaklaşımı ise tüketim ya da gelir üzerinden tahsil edilen sabit oranlı bir verginin göreceli fiyatlar üzerinde bir etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır.

3.8.1.4. Vergilerin Harcanması Etkisi ve Deflasyonist Vergi Sorunu

Eğer üzerinde konuşulacak vergi, ekonominin küçük bir kesimini ilgilendiren selektif bir vergi ise, bu durumda elde edilen gelir de düşük olacağından, bu gelirin harcanmasının sonuçları çok etkileyici olmayacaktır. Söz konusu vergiden sağlanan gelirin harcanmasının fiyatlara olan etkisi, verginin kendisinin fiyatlara olan etkisi yanında daha fazla dikkate değer olmayacaktır. Buna karşılık ekonominin büyük bir kısmını etkileyen, dişe değer miktarda gelir sağlayacak bir vergi gündeme geldiğinde, dolaşımdan çekilen tutarın oluşturacağı deflasyonist etkinin gelir dağılımı etkisi ile enflasyonun sebep olacağı gelir dağılımı etkilerinin karşılaştırılması gerekecektir. Bu gibi sorunların analiz edilmesi söz konusu olduğunda kısmi denge analizi yetersiz kalacakken, Harberger'in genel denge analizinde bu gibi bir yetersizlik ortaya çıkmamaktadır. Son olarak mikro ekonomik analizde toplanan verginin fiyatları artırdığı ortaya konulurken, makro ekonomik analizde bu vergilerin deflasyonist olabileceği sonucunun ortaya çıkması bir çelişki olarak görülebilmektedir. Oysa verginin yerleşmesi ile göreceli fiyat artışı ortaya çıkarken, enflasyon ve deflasyon gibi olgular fiyatlar genel seviyesi ile alakalıdır. Aşikârdır ki fiyatlar genel seviyesinde bir düşüş meydana gelirken bazı vergilerin, bazı ürünlerin fiyatlarında yükselme meydana getirmesi, deflasyon gerçeğini değiştirecek bir olgu değildir (McLure, 1975: 127–32).

3.8.2. Harberger Modeli ve Genel Denge Analizi

Literatürde Harberger Modeli olarak geçen ve genel denge analizi ile kapalı bir ekonomi üzerinden gerçekleştirilmiş olan analiz genel olarak neoklasik varsayımlara dayanmaktadır. Harberger, modelinde ekonomiyi; iki endüstri ya da sektör, kurumsal ve kurumsal olmayan iki firma, sermaye ve emek olmak üzere iki üretim faktörü içerecek şekilde kurulumuştur. Modelde, üretimde sabit getirilerin hakim olduğu rekabetçi firmalar bulunmaktadır. Harberger, üretim faktörlerinden biri olan sermayenin üzerinden alınacak vergi yükünün kısa dönemde kurumsal firmanın üstünde kalacağı; fakat tam mobilite ve ikame olanakları dahilinde getiri oranları eşitleninceye kadar sermayenin kurumsal olmayan firmaya akacağı ve söz konusu vergi yükünün tüm firmalara dağılacağı sonucuna varmıştır. Kısaca kurumlar vergisinin tüm yükü ekonominin tamamındaki sermaye sahiplerinde kalacaktır. Harberger'in bu çalışmasından çıkan sonuçlardan biri de genel bir sermaye vergisi yerine kurumlar vergisinin tahsilatı durumunda sermayenin dağılımının daha fazla olumsuz etkileneceğidir (Harberger, 1962: 215,216; "The Incidence of The Corporate Income Tax" 1996: 9; Auerbach, 2006: 8,9).

Ekonomistler aşına oldukları vergi tiplerinden farklı bir yapıda olan kurumlar vergisi ile tanıştıklarında, bunun analizini yapma konusunda zorluk yaşamışlardır. 1962'den önceki çalışmalarda genel olarak kurumlar vergisinin etkisi incelenirken kısmi denge analizi kullanımı tercih edilmiştir. Her ne kadar kurumlar vergisinin ekonomideki genel yansımaları anlayabilmek adına genel denge yaklaşımı kullanılmaya girişimleri olduysa da bu girişimler nitelikli ve kapsamlı bir teorik çerçeveden yoksun kalmıştır. Krzyzaniak ve Musgrave (1963) gerçekleştirdikleri bir regresyon analizi ile, kısa dönemde verginin tamamının tüketicilere aktarıldığını göstermiştir; ama ortaya çıkan bu sonuç rekabetçi piyasadaki kâr maksimizasyonu teorisiyle tutarsızlık oluşturmuştur. Harberger (1962)'nin, iki sektörlü kapalı ekonomiler için ortaya koymuş olduğu çalışması ile de genel denge yaklaşımı analizi, kurumlar vergisinin etkisinin incelenmesi konusunda standart halini almıştır. Harberger (1962) sonrasında, kurumlar vergisinin sadece şirketler üzerinde etkili olmadığını, aksine tüm ekonomiyi etkileyen bir yapıya sahip olduğunun farkına varılmıştır. Bunun yanında genel denge analizi her ne kadar kurumlar vergisinin işçileri etkileyen mekanizmasına açıklık getirmiş olsa da kurumlar vergisinin yükünün kimin üzerinde olduğuna

dair kesin bilgiler vermemiştir (McLure, 1975: 125; Clausing, 2012: 434; J. Gravelle, 2013: 66; Clausing, 2013: 153).

4. KURUMLAR VERGİSİNİN ÜCRET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AMPİRİK BİR DEĞERLENDİRME

4.1. Literatür Taraması

Kurumlar vergisinin vurgusu, oldukça hassas bir konumda olması sebebiyle, tartışılabilir bir konudur. Düşük gelir seviyesine sahip bireylerin tasarruf eğilimleri daha düşük olacağından, verginin yeniden dağıtım etkilerini belirlemek açısından söz konusu vurgunun doğru analiz edilmesi gerekmektedir. Kurumlar vergisi sermaye üzerinden alınan bir vergi olmasından dolayı, vurgusu sermaye üzerinde kalıyorsa yani yükü çeken taraf sermaye oluyorsa bu durumda verginin artan oranlılığına bir katkı sağlanmış olacaktır. Bununla beraber, vurgunun iş gücüne sirayet etmesi durumunda, sermaye ve emeğin sektörel dağılımı konusunda meydana gelecek bir hataya bağlı olarak refah kayıpları meydana gelebilecektir. Bu sebeple, kurumlar vergisi yerine direkt olarak işgücünden alınacak bir vergi daha verimli olacaktır (J. G. Gravelle, Smetters, 2006a: 1).

Literatürdeki çalışmalar kapalı ekonomiler için Harberger (1962) modeli ile yapılmış ve sonrasında açık ekonomi modelleri ile devam etmiştir. Harberger'in genel denge yaklaşımına göre; kısmi bir sermaye vergisinin (burada kurumlar vergisi diyebiliriz) yükü kısa dönemde kurumsal sektör firmalarının üzerinde kalacak olsa da uzun dönemde tam sermaye mobilitesi varsayımı ile tüm sektöre yayılacaktır. Kurumsal sektöre konulan bir vergi, sermayenin net getirisinin düşmesine sebep olacak ve bu düşüş sektörlerdeki sermayelerin net getirileri eşitleninceye kadar devam edecektir. Buna bağlı olarak da sermaye üzerine konulan bir verginin yani kurumlar vergisinin tüm yükü sermaye üzerinde kalacaktır. Buna rağmen Harberger'in modeli, kurumlar vergisinin işgücüne yansımaları olasılığını dışlamış değildir. Kurumsal ve kurumsal olmayan iki mal, emek ve sermaye şeklinde iki faktör ve sabit toplam sermaye ile işgücü arzı varsayımları altında, kurumlar vergisinin yükünün iş gücü ve sermaye arasındaki dağılımı; faktör ikamesi ve çıktı etkisine göre değişkenlik gösterecektir. Faktör ikame etkisi; üretimde kurumsal ve kurumsal olmayan sektördeki sermayenin maliyetine göre, emek ya da sermaye tercihini ifade ederken, çıktı etkisi; verginin koyulduğu sektördeki malların fiyatlarının artmasına bağlı olarak tüketicilerin tercihlerindeki değişmeyi ifade etmektedir. Faktör ikame etkisine göre;

kurumsal sektörden çıkan sermayenin, kurumsal olmayan sektör tarafından çekilebilmesi için sermayenin emeğe göre nispi getirisinin azalması gerekmektedir. Buna rağmen eğer kurumsal sektör daha emek yoğun ise, bu sektördeki çıktı azalması emek talebinin düşmesine, sermaye talebinin artmasına ve sermayenin emeğe göre nispi getirisinin artmasına neden olur. Tüketicilerin kurumsal çıktı yerine kurumsal olmayan çıktıyı ikame edebilme derecesine ve her iki sektördeki firmaların emek yerine sermayeyi ikame edebilme derecesine bağlı olarak, verginin yükü sermayenin (sermayeden elde edilen getirinin azalması şeklinde), emeğin (ücretin azalması şeklinde) ya da her ikisinin üzerinde kalabilir. Kurumsal sektörde, sermaye-emek ikamesi esnekse ve/veya kurumsal olmayan sektörde sermaye-emek ikame esnekliği daha düşük ise kurumlar vergisinin asıl yükünü sermaye çekecektir, çünkü; bu şartlar altında yüksek esnekliğe sahip kurumsal sektör, faktör fiyatları değişimlerine aşırı duyarlı olacağından, sermaye yerine emek tercihi artacaktır. Aynı zamanda, kurumsal sektör mallarına olan talep esnekliği artarsa, kurumsal sektör mallarının üretiminde daha fazla kullanılan faktörün kurumsal vergi yükü daha fazla artmış olacaktır. Sonuç olarak bu durum kapalı ekonomide dahi Harberger modelinde de kurumlar vergisinin iş gücüne olan yansımalarının göz ardı edilmediğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir (“The Incidence of The Corporate Income Tax” 1996: 7, 8).

Model birçok farklı vergi oranı ile muhatap olan kurumsal ya da kurumsal olmayan firmaların aynı ya da oldukça benzer malları üretebileceği gerçeğini göz ardı etmektedir. Kurumlar vergisi, sektörler göre ortalama efektif vergi oranlarını etkilemektedir; bu oranlar, raporlanan kârın bir kısmı olarak vergiye göre hesaplanmaktadır. Modelde, kurumlar vergisinin sermaye maliyeti üzerindeki etkisini, ortalama vergi oranından daha doğru bir şekilde ölçen, sermayenin kullanıcı maliyetleri ve marjinal efektif vergi oranları belirtilmemekte ve bir firmanın finansal davranışı vergilerden bağımsızmış gibi ele alınmaktadır. Buna ek olarak, ekonomideki toplam faktör arzının sabit olduğu varsayılmaktadır ki bu ne tasarrufların olduğu bir dünyada ne de faktörlerin uluslararası düzeyde hareketli olması durumunda doğru değildir. Son olarak, Harberger modeli piyasaların tam rekabetçi olduğunu varsaymaktadır ki bu da kurumlar vergisine tabi olan bazı sektörler için mantıksız görünmektedir. Tüm bu eleştirilere rağmen Harberger’in kapalı ekonomi varsayımı ile gerçekleştirdiği analiz oldukça ilham verici olmuş ve yıllarca kurumlar vergisinin yükünü çeken tarafın sermaye olduğu düşüncesi ekonomistler arasında baskın

görüş olarak kendine yer bulmuştur. Bununla beraber 1970’lerin ortalarında kapalı ekonomi varsayımı sorgulanmaya başlamış, kurumlar vergisinin yükünün, mobilitesi düşük faktör olan iş gücü tarafından yüklenileceği görüşü dile getirilmiştir. Her ne kadar kurumlar vergisinin kısa vadedeki yükünün sermaye tarafından yüklenildiği görüşü hakim olsa da uzun vadede bu yükün iş gücüne aktarıldığı konusunda birçok ekonomistin ortak düşüncesi bulunmaktadır. Açık ekonomi modellerinde ortaya çıkan sonuç ise kurumlar vergisinin yükünün kısmen ve muhtemeldir ki büyük oranda iş gücü üzerinde kalacağı yönündedir. Bu modellerde kurumlar vergisi oranında meydana gelen bir artış, sermayenin getiri oranını düşürmektedir; buna bağlı olarak vergilendirmeden kaçan sermaye, iş gücünün marjinal ürününü ve dolayısıyla ücretleri düşürmektedir. Böylece kurumlar vergisinin sermaye üzerindeki etkisi iş gücü verimliliğini düşürmekte ve dolaylı yoldan ücretlere negatif etki olarak yansımaktadır. Bununla birlikte bu etkinin büyüklüğü; ülke büyüklüğü, sermayenin hareket kabiliyeti, ürün pazarındaki rekabet şartları gibi birçok varsayıma bağlı olarak değişmektedir. (J. G. Gravelle, Smetters, 2006b: 1, 2; McKenzie, 2017: 1; “The Incidence of The Corporate Income Tax” 1996: 10).

Her ne kadar Davis ve Henrekson (2004)’un çalışması yüksek vergi oranlarının çalışma süresini azalttığı sonucunu ortaya koysa da vergiler ile ücretler arasındaki dolaylı etki mekanizmasına bağlı olarak yapılmış ilk ampirik çalışma Hasset ve Mathur (2006)’a aittir. Çalışmada, kurumlar vergisi ile ücretler arasındaki ilişkinin teorik temelleri Cobb-Douglas modeline dayandırılmış ve ücret eşitliğine göre $w = (1-\alpha)A^{1-\alpha}k^\alpha$ işçi başına düşen daha fazla sermaye (k), daha fazla ücret (w) anlamına geleceği belirtilmiştir. Sonuç olarak, daha düşük kurumlar vergisi, sermaye stokunun artmasına bağlı olarak emek gelirinin yükselmesine sebep olabilecektir. 72 ülke ve 22 yıl veri alınarak yapılan bu çalışmanın sonucu, kamu maliyesi literatüründeki sermayenin yüksek mobiliteye sahip olmasına karşın, iş gücünün düşük mobiliteye sahip olması varsayımını destekler niteliktedir. Bu şartlar altında da işgücü kurumlar vergisinin yükünü üstlenmekte ya da paylaşmaktadır. Sabit etkiler modeli ile yapılmış olan bu çalışmanın ampirik sonucu ise, daha yüksek kurumlar vergisinin daha düşük ücretlere sebebiyet vermesidir. Kurumlar vergisinde meydana gelen % 1’lik bir artış, ücretlerde yaklaşık % 1’lik bir azalış meydana getirmektedir. Çalışma büyük ilgi görmüş ve bazı eleştiriler ortaya atılmıştır. Gravelle ve Smetters (2006) çıkan sonucun tutarlılığını sorgulamıştır. Hasset ve Mathur 2015’te yapmış

oldukları güncelleme çalışması ile uzamsal etkileri de belirlemek için çevre ülkelerdeki vergi oranlarını da göz önüne almış ve kurumlar vergisinin ücretler üzerindeki negatif etkisinin % 0,5 olduğunu belirtmişlerdir. Çıkan bu sonuç literatürdeki kurumlar vergisi ile ücretler arasındaki dolaylı etki mekanizmasını destekler niteliktedir (Hassett, Mathur, 2006: 2, 5, 9, s10; McKenzie, 2017: 4, 5).

Desai ve Diğerleri (2007)'de yine kurumlar vergisi ve ücretler arasındaki dolaylı ilişki, uluslararası faaliyet gösteren ABD firmalarının, 50 ülke ve 1989-2004 yıllarına ait verileri ile panel analizi sınamasına tabi tutulmuş ve kurumlar vergisinin yükünün % 45-75 aralığında değişen oranlarda, iş gücü ve sermaye arasında değişecek şekilde üstlenildiği sonucuna varılmıştır (Desai, Foley, Hines, 2007: 18).

Felix (2007) yapmış olduğu çalışmada 30 ülkeden 1979-2002 yıllarına ait, hane halkı anket sonuçlarına göre belirlediği ücret verilerini kullanmış ve böylece işgücünün yetenek seviyelerine göre üstlendikleri vergi yükünü hesaplamayı amaçlamıştır. Literatürde kalifiyesiz iş gücünün, kalifiye iş gücüne nazaran daha kolay vazgeçilebilir olması teorisine bağlı olarak, kalifiyesiz iş gücünün daha fazla kurumlar vergisi yükü üstleneceği düşüncesi bulunmaktadır. Rassal etkiler yöntemiyle yapılmış olan çalışmanın sonucunda ise, kurumlar vergisinin yükünün tamamen ücretler üzerine yansıdığı sonucuna varılmıştır. Kurumlar vergisi oranında meydana gelen % 1'lik artış, ücretlerin % 0,7 oranında azalmasına sebebiyet vermiştir. Literatürde beklenenin aksine, kurumlar vergisinin yükünün yetenek seviyeleri farklı olan işçiler arasındaki dağılımında ise önemli bir fark ortaya çıkmamıştır. Ortaya çıkan bu durumun ise Felix tarafından, kurumlar vergisinin bazı politikacıların varsaydığı kadar artan oranlı bir yapıda olmadığını ortaya koyduğu şeklinde yorumlanmıştır. Bununla beraber, dışa açıklık oranının da ücretler üzerinde negatif etkisinin olduğunu; ama dışa açıklık ile kurumlar vergisi etkileşiminin ücretler üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna varmıştır. Bu durum, teorideki mobil sermaye sebebiyle kurumlar vergisinin açık ekonomilerde ücretleri olumsuz etkileyeceği görüşüne ters bir durum ortaya çıkarmaktadır. Felix bu durumu, açık ekonomilerde şirketlerin kurumlar vergisinden daha kolay kaçabildiklerinin göstergesi olarak yorumlamıştır. Ayrıca ekonomi daha global hale geldikçe, kurumlar vergisinden daha kolay kaçabilen sermaye sayesinde

beklenenden daha az kurumlar vergisi hasılatı ortaya çıkması muhtemel olacaktır (A. Felix, 2007: 3, 4, 11, 21, 22; Clausing, 2013: 4).

Hasset ve Matur (2006)'nın kullanmış olduğu Cobb-Douglas modelini kullanan Carroll (2009) yapmış olduğu çalışmayı uluslararası yerine, ulusal düzeyde oluşturmuştur. ABD'deki 50 eyalete ait 1970-2007 arasındaki veriler ile istihdam seviyesinden bağımsız olarak fikir verdiğini düşündüğü ortalama saatlik ücret gelirini bağımlı değişken olarak kullanmıştır. Yapılan bu çalışmanın sonucunda kurumlar vergisi daha yüksek olan eyaletlerdeki reel ücret düzeylerinin daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bununla beraber Carroll, söz konusu negatif ilişkinin güven aralığının % 90 olduğunu, kurumlar vergisinde meydana gelecek % 1'lik bir artışın, işçilerin reel ücret düzeylerinde % 0,014 oranında bir düşüş meydana getirmesinin beklenebileceğini ifade etmiştir (Carroll, 2009: 2, 10, 12, 15).

Clausing (2013)'e göre kurumlar vergisinin yükünün kimin tarafından üstlenileceği sorusuna genel denge yaklaşımı tek başına cevap bulamaz; ancak teorik olarak kurumlar vergisinin iş gücüne kısmen de olsa nasıl yansıtacağı konusuna ışık tutabilir. Clausing (2013) 1981-2009 arası OECD ülkeleri ile yapmış olduğu çalışmanın sonucunda kurumlar vergisi ile ücretler arasında sistematik bir ilişkiye rastlayamamıştır. Bu ilişkisizlik için ortaya konulan muhtemel sebepler ise; kullanılan verilerin bu ilişkiyi ortaya çıkarmak konusunda yetersiz kalmış olması, işçinin görmüş olabileceği zararın sermayenin yeniden dağıtımından ziyade, rant paylaşımı ile alakalı olabileceği ya da sermayenin vergileri üstlenmesinin genel denge analizinde dışarıda bırakılan değişkenlere göre belirlenmiş olması olasılığıdır (Clausing, 2013: 1, 2).

McKenzie (2017) Kanada verilerini kullanarak yapmış olduğu çalışmada, dolaylı etki mekanizmasını test etme yoluna gitmiştir. 1981-2014 arası panel veri ile yapılmış olan bu çalışmanın sonucunda, yerel bazdaki kurumlar vergisinde meydana gelecek her % 1'lik artışın, reel saatlik ücretleri % 0.107 oranında azalttığı saptanmıştır. (McKenzie, 2017: 2,30).

Kurumlar vergisinin ücretler üzerindeki etkilerinin literatüre yansması dolaylı etkilerin yanında doğrudan etkilerinin araştırılması şeklinde de olmuştur. Felix ve Hines (2009)'e göre; literatürdeki kurumlar vergisinin yatırımları caydırma etkisi yanında, verginin sebep olduğu toplam pastadaki azalmanın ücretlerdeki azalma şeklinde yansması şaşırtıcı olmayacaktır. Azalan toplam gelire bağlı olarak, emek ve işveren arasındaki pazarlık sonucunda sendikalı ile sendikasız arasındaki ücret farkının azalmasına sebebiyet vereceği için en fazla sendikalı işçinin ücretlerine olumsuz yansıyacaktır. ABD ulusal verileri ile yapılan çalışma, sendikalı ücretleri üzerinden yapıldığından, sendikalı olmayanların ücretleri konusunda doğrudan bir fikir vermemektedir. Bununla beraber, kurumlar vergisindeki 1 birimlik bir azalış sonucunda sendikalı ücretlerinde % 36'lık bir artış gözlemlenmiştir. Bu da sadece sendikalı işçilerin istihdam edildiği bir firmada, emeğin düşük verginin sağlamış olduğu gelir artışından % 54 oranında pay aldığını düşündürmektedir (R. A. Felix, Hines Jr., 2009: 1, 2, 15).

Azalan toplam gelire bağlı olarak ücret pazarlığı durumunda ortaya çıkacak olan kurumlar vergisinin ücrete yansmasını araştıran bir başka çalışma Dwenger ve diğerleri (2011)'e aittir. Çalışmada, 1986-2006 arasındaki Almanya'ya ait sektörel ve bölgesel veriler ile ortalama vergi oranları kullanılmış ve kurumlar vergisindeki 1 Euro artışın, toplam ücretlerde 44 sentlik bir azalışa sebep olduğu sonucu çıkartılmıştır (Dwenger, Rattenhuber, Steiner, 2011: 1).

Literatürdeki sonuçlara benzer olarak, kurumlar vergisinin yükünün % 51 oranında emek üzerine düştüğü sonucuna varan Fuest ve Diğerleri (2018) 1993-2012 arasındaki Almanya yerel yönetim verilerini kullanarak çalışmalarını yapmışlardır. Çalışmanın bir diğer sonucu ise, kurumlar vergisinin ücret etkisinin en fazla; düşük nitelikli, kadın ve genç iş gücü tarafından hissedildiğidir. Bu sonuç, genel kabul gören, kurumlar vergisinin artan oranlı olduğu iddiasını çürütür niteliktedir. Yani tam olarak, kurumlar vergisinin ücretler üzerine yansmasının, hipotetik olarak böyle bir yansımanın olmadığı varsayımına göre, kurumlar vergisinin artan oranlılığını Almanya ve ABD için % 25 ila % 40 oranında azalttığı tahmin edilmiştir (Fuest, Peichl, Siegloch, 2018: 416).

Ortaya konmuş olan bu çalışmalara gör; literatürde kurumlar vergisinin ücret üzerinde, dolaylı ve doğrudan olmak üzere, iki farklı etkisi bulunmaktadır ve bunlar tamamen olmasa da genel olarak kurumlar vergisinin yükünün emek tarafından üstlenildiğini göstermektedir.

4.2. Ekonometrik Metodoloji

Ekonometrik analizlerde zaman serisi, yatay kesit verisi ya da zaman ve yatay kesit verilerinin birleşiminden oluşan ve “longitudinal veri” olarak da adlandırılan panel veriler kullanılmaktadır. Dönemlere ve birimlere göre enformasyon ile daha geniş çaplı bir analiz için tercih edilen panel verilerin, bazı problemleri olması yanında, zaman ve/veya yatay kesit verilerine göre üstün olduğu durumlar da bulunmaktadır (Greene (1993)’ten aktaran Sayyan, 2000: 5). Gözlem sayısının fazla olmasına bağlı olarak tahminler daha tutarlı ve güvenli olmaktadır. Panel verilerin bağımsız değişkenleri hem yatay hem zaman serisine bağlı değerler aldığından, değişkenler arasındaki ilişki olasılığı düşük olmaktadır ve buna bağlı olarak çoklu bağlantı sorunu azalmaktadır. Panel verilerin bir diğer avantajı; yatay ya da zaman kesit verilerinde elde edilemeyen bağlantıların daha kolay tanımlanabilmesidir (Matyas, Sevestre, 1996: 26).

4.2.1. Homojenlik

Panel verilerin kullanıldığı ampirik çalışmalarda genellikle eğim katsayılarının homojen olduğu varsayılmaktadır. Bununla beraber katsayıların heterojen olması durumuna göre yapılması gereken yatay kesit bağımlılığı testleri değişkenlik göstereceğinden, homojenlik durumunun belirlenmesi elzemdir. Eğer, modelin sabitinin ($\alpha_i \neq \alpha_j$) ve/veya eğimin ($\beta_i = \beta_j$) her yatay kesit ve/veya her zaman kesiti için farklılık göstermesi olarak tanımlanabilecek heterojenlik göz ardı edilirse, tahmin tutarsız olacaktır. Yatay kesit bağımlılığı testleri birimler arası etkileşimi test edebilmektedir; fakat bu testler her kesitin kendine özgü özelliklerini test edememektedirler. Zaman serilerinde sadece bir tane yatay kesit olduğundan gerek duyulmayan homojenlik testi, birden çok yatay kesit barındıran panel veriler için, yatay kesit bağımlılığı testlerinin yetersiz kalması nedeniyle, gerekli

duruma gelmektedir (Hashem Pesaran, Yamagata, 2008: 50; Hsiao (2003) ve Hsiao (2005)'ten aktaran Nargeleçekenler, 2009: 19, 20).

Pesaran ve Yamagata (2008), T (zaman kesiti) $> N$ (yatay kesit) için tasarlanmış olan Swamy (1970)'i geliştirmiş ve geniş paneller ($T > N$ ve $N > T$) için kullanılır hale getirerek delta (Δ) testini ortaya koymuştur. İlgili test istatistiği; hata terimlerinin normal dağılım, $(N, T) \rightarrow \infty$ ve $\sqrt{N}/T \rightarrow 0$ olması şartıyla büyük örneklem için Denklem 4.1'deki gibidir.

$$\hat{\Delta} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1} \hat{S} - k}{\sqrt{2k}} \right) \quad 4.1$$

Küçük örneklem söz konusu olduğunda ise düzeltilmiş delta test istatistiği Denklem 4.2'deki gibidir.

$$\hat{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1} \hat{S} - E(\hat{z}_{iT})}{\sqrt{\text{Var}(\hat{z}_{iT})}} \right) \quad 4.2$$

İstatistiklerde geçen; N : yatay kesit sayısını, $\hat{S}$: Swamy İstatistiğini, $E(\hat{z}_{iT}) = k$: açıklayıcı değişken sayısını $\text{Var}(\hat{z}_{iT})$: varyansı göstermektedir.

Homojenlik testinde kullanılan Delta Testinin hipotezleri ise;

$H_0 : \beta_i = \beta$ Eğim katsayıları homojendir,

$H_1 : \beta_i \neq \beta$ Eğim katsayıları homojen değildir şeklindedir (Hashem Pesaran, Yamagata, 2008: 55–60; GÖÇER, 2013: 229).

4.2.2. Yatay Kesit Bağımlılığı

Yatay kesit bağımlılığı, birimlerin arasındaki ilişkiyi, bir veride meydana gelen şokun diğer verileri etkilemesi durumunu tanımlamakta; zayıf, ılımlı ve güçlü olmak üzere

sınıflandırılmaktadır. Panel verilerdeki birim kök testi sınamasını yaparken, 1. ya da 2. nesil birim kök testlerinden hangisinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle yatay kesit bağımlılığı testlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yatay kesit bağımlılığının yokluğu varsayımında 1. nesil birim kök testleri kullanılırken, yatay kesit bağımlılığının varlığında ise 2. nesil birim kök testleri sağlıklı sonuçlar vermektedir (Çınar, 2013: 164; İSPIROĞLU, TAŞ, 2022: 188; Basak, Das, 2018: 4, 7).

Yatay kesit bağımlılığının testinde; zaman kesitinin (T), yatay kesitten (N), $T > N$, büyük olduğu durumlar için Breusch ve Pagan (1980) CD_{LM1} , $T < N$ olduğu durumlar için Pesaran (2004) CD_{LM2} , $T > N$ ve $N > T$ olduğu durumlar için Pesaran (2004) CD_{LM3} ve heterojen veriler ve $T > N$ durumları için de Pesaran vd. (2008) LM_{adj} , testleri kullanılmaktadır.

CD_{LM1} test istatistiği Denklem 4.3'deki gibidir. Denklemdeki $\hat{\rho}_{ij}^2$ her bir denklemin EKK tahmini sonucundaki kalıntılar arasındaki korelasyon katsayısıdır.

$$CD_{LM1} = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \quad 4.3$$

CD_{LM2} test istatistiği Denklem 4.4'deki gibidir.

$$CD_{LM2} = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T \hat{\rho}_{ij}^2 - 1) \quad 4.4$$

CD_{LM3} test istatistiği Denklem 4.5'deki gibidir.

$$CD_{LM3} = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \right) \quad 4.5$$

LM_{adj} test istatistiği ise Denklem 4.6'daki gibidir. Denklemdeki μ ortalamayı, v ise varyansı ifade etmektedir.

$$CD_{adj} = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \frac{(T-k)\hat{\rho}_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{v_{Tij}} \quad 4.6$$

Testin hipotezleri:

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur,

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Test sonucu çıkan olasılık değeri 0.05'ten küçük ise % 5 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi reddedilmekte ve yatay kesit bağımlılığı varsayımı kabul edilmektedir.

Panel verilerdeki homojenlik- heterojenlik durumu ve zaman boyutu ile yatay kesit boyutuna göre, bahsi geçen testlerden uygun olanları kullanılmaktadır (Aytun, Akın, Uçan, 2015: 210; Pesaran, 2004: 4, 5; Pesaran, Ullah, Yamagata, 2008: 108; Çınar, 2013: 156).

4.2.3. Birim Kök Testleri

Panel veriler de zaman serisi içerdiğinden ve zaman serilerinin analizinin yapılabilmesi için durağanlık gerektiğinden, panel veriler için de durağanlık sınaması gerçekleştirilmeli ve sonuç olarak panel verilerin durağan olması yani birim kök içermemesi gerekmektedir. Aksi takdirde, durağan olmayan seriler ile yapılan çalışmalar sahte regresyon sorununu ortaya çıkaracaktır. Zaman serisinin durağan olabilmesi için, ortalama ile varyansın zaman içinde sabit kalması ve iki dönem arasındaki ortak varyansın bu ortak varyansın hesaplandığı periyoda değil de iki periyot arasındaki uzaklığa bağlı olması gereklidir (Nargeleçekenler, 2009: 82; Karaca, 2018: 64).

Birim kök testlerinde yatay kesit bağımlılığını dikkate almayan 1. nesil birim kök testleri içinde homojen olan testler; Hadri (2000), Breitung (2000) ve Levin, Lin ve Chu (2002) testleri iken, heterojen olanlar, Maddala ve Wu (1999), Choi (2001) ve Im, Pesaran ve Shin (2003) testleridir. Birinci kuşak birim kök testleri, panel veriler içindeki yatay kesitlerin birbirlerinden bağımsız oldukları, yani yatay kesitlerinden birinde meydana gelen şokun diğer birimleri aynı derecede etkilemediği varsayımı söz konusudur. Gerçek hayatta ise genelde durum bundan farklı olmakta ve yatay kesit bağımlılığı söz konusu olmaktadır. Bu noktada daha sağlıklı bir sonuç için 2. nesil birim kök testleri oluşturulmuştur ki bunlar; MADF (Taylor ve Sarno, 1998) SURADF (Breuer, Mcknown ve Wallace, 2002), Bai ve Ng (2004), CADF (Pesaran 2007)'dir (Yıldırım, Mercan, Kostakoğlu, 2013: 88).

Bu çalışmada da kullanılacak olan CADF (Pesaran 2007) ile yatay kesit bağımlılığı sorunu dikkate alınmıştır. IPS(2003) t-bar, Maddala ve Wu (1999) ters ki-kare (p-testi) ve Choi (2001) ters normal (Z testi) testlerinin değiştirilmiş hallerini içermektedir (Pesaran, 2007: 266,268).

Testin hipotezleri aşağıdaki şekildedir:

H_0 : Seri birim kök içerir (Durağan değildir)

H_1 : Seri birim kök içermez (Durağandır)

Basit bir CADF regresyon denklemi, Denklem 4.7'deki gibidir.

$$\Delta y_{it} = a_i + b_i y_{it-1} + c_i \bar{y}_{t-1} + d_i \Delta \bar{y}_t + e_{it} \quad 4.7$$

Denklemdeki $\bar{y}_t$ N tane gözlemin t zamanındaki ortalamasını ifade etmektedir. Gecikmeli birinci farklar ile hesaplanan genişletilmiş modele ait Denklem ise Denklem 4.8'deki gibidir.

$$\Delta y_{it} = a_i + b_i y_{it-1} + \sum_{j=0}^P d_{ij} \Delta \bar{y}_{t-j} + \sum_{j=0}^P \delta_{ij} \Delta \bar{y}_{it-j} + e_{it} \quad 4.8$$

$T > N$ ve $N > T$ durumlarında seriler için kullanılan CADF testinde hesaplanan test istatistikleri CADF kritik tablo değerleriyle karşılaştırılır. Tablo değeri, CADF istatistik değerinden büyükse boş hipotez reddedilir ve ilgili serinin durağan olduğu varsayımı kabul edilir. Panel yorumu için ise test istatistiği değerlerinin aritmetik ortalaması alınarak bulunan CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) kullanılmaktadır. Bu teste ait denklem ise Denklem 4.9'daki gibidir (Baltagi, 2021: 353; Nargeleçekenler, 2009: 67, 68).

$$CIPS = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N CADF_i \quad 4.9$$

4.2.4. Panel Nedensellik Testi

İki değişken arasındaki nedensellik ilişkileri incelenirken VAR modelleri oldukça fazla kullanılmaktadır. Serilerin durağan olması durumunda geçerli olan Wald istatistiği, durağan olmayan seriler varsayımında geçersiz olmaktadır. Buna bağlı olarak da Granger nedensellik testi durağan olmayan serilerde doğru sonuçlar vermemektedir. Bu sorunu aşmak için Toda-Yamamoto (1995) alternatif bir yöntem geliştirmiştir. Toda-Yamamoto testinde serilerin durağanlık dereceleri önemli olmadığı gibi, seriler arasındaki eşbütünlük durumları da dikkate alınmamaktadır. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi; zaman serileri için kullanılan Toda-Yamamoto'nun, heterojen panel serileri için, Fisher (1932)'in meta analiz tekniği ile geliştirdiği, yatay kesit bağımlı veriler için de kullanılan testtir. Serilerin maksimum gecikme uzunluğuna, gecikme uzunluğu eklenerek oluşturulan, nedensellik yoktur şeklindeki $H_0: A_{1,2,ij} = 0$ hipotezini ortaya koyan gecikmeli VAR modeli denklemi, Denklem 4.10 ve Denklem 4.11'deki gibidir.

$$x_{it} = \mu_1^x + \sum_{j=1}^{k_1+d \max_i} A_{11,ij} x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_1+d \max_i} A_{12,ij} y_{i,t-j} + u_{i,t}^x \quad 4.10$$

$$y_{it} = \mu_i^y + \sum_{j=1}^{k_i+d \max_i} A_{21,ij} x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_i+d \max_i} A_{22,ij} y_{i,t-j} + u_{i,t}^y \quad 4.11$$

k_i , değişkenlerin gecikme uzunluğunu gösterirken, $d \max_i$, maksimum entegrasyon sayısını yani serilerin maksimum kaçınıcı derecede durağan olduklarını göstermektedir (Emirmahmutoglu, Kose, 2011: 870–72; Akbaş, 2012: 108).

Uygulanacak panel nedensellik testinin hipotezleri ise aşağıdaki şekildedir:

H_0 : Kurumlar vergisi ile ücretler arasında nedensellik ilişkisi yoktur.

H_1 : Kurumlar vergisi ile ücretler arasında nedensellik ilişkisi vardır.

4.3. Veri Seti Ekonometrik Model ve Bulgular

Çalışmanın bu kısmında, veri setinin kaynağı ve mahiyeti hakkında bilgi verildikten sonra, analiz için gerekli olan model gösterilecek ve modelin sonuçları hakkında bilgi verilecektir.

4.3.1. Veri Seti

Çalışmada, OECD ülkeleri arasından seçilen; dışa açıklık oranlarının ortalamaları sırasıyla 50-63 (1.grup) ve 131-291(2.grup) aralığında olan 2 gruba ayrılmış 5'er ülkeye ait, veri kısıtı nedeniyle 1995-2020 yıllarını içeren 26 yıllık veri kullanılmıştır. Kullanılan, dışa açıklık oran ortalaması 50-63 aralığındaki ülkeler (1.grup); Türkiye, Fransa, İspanya, Meksika ve Şili, dışa açıklık oranı ortalaması 90-146 (2.grup) aralığındaki ülkeler ise; Lüksemburg, Slovakya, Belçika, Macaristan ve Hollanda'dır. Literatürde kullanılanın aksine bağımlı değişken olarak ortalama ücret yerine reel asgari ücret kullanılmıştır. Bu durumun sebeplerinden biri, panel verilerde birçok ülke verisine ihtiyaç duyulduğundan her bir ülke için ortalama ücret verilerine erişmek oldukça zor bir durumdur. Ayrıca ülkelere göre ortalama ücret hesaplamaları değişkenlik gösterebildiği için eşitliğin azami

koşullarda sağlanabilmesi adına reel asgari ücret verisi daha uygun olmaktadır. Bağımsız değişken olarak ise kurumlar vergisi oranı kullanılmıştır. Veriler üzerinde logaritmik işlem uygulanmamıştır. Verilerin temini için Dünya Bankası (World Bank), OECD ve Vergi Vakfı (Tax Foundation) veri tabanları kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler, simgeleri ve temin edildikleri kaynaklar Tablo 4.1’deki gibidir.¹⁷ Çalışmanın testleri için; E-views 12, Stata 15 ve Gauss 21 (Menyah, Nazlioglu, Wolde-Rufael, 2014: 386–94; Kar, Nazlioglu, Ağır, 2011: 683–93) programlarından yararlanılmıştır.

Tablo 4.1. Veriler

Değişken	Simge	Kaynak
Kurumlar Vergisi Oranı (Bağımsız Değişken)	Corptax	Tax Foundation
Reel Asgari Ücret (Bağımlı Değişken)	MinWage	OECD

4.3.2. Ekonometrik Model ve Bulgular

Çalışmada kurumlar vergisi oranı ile ücretler arasındaki ilişkinin test edildiği model denklemi, Denklem 4.12’deki gibidir.

$$(\text{Minwage})_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 (\text{Corptax})_{it} + \epsilon_{it} \quad 4.12$$

Denklemdeki; i, paneldeki ülke sayısını, t, zaman kesitini, β , eğim katsayısını ve ϵ_{it} , hata terimini göstermektedir. Bağımlı ve bağımsız değişken literatüre uygun şekilde belirlenmiş olup, ücret değişkeni olarak kullanılan ortalama ücret yerine, veri kısıtı ve daha fazla standart ifade etmesi nedeniyle, asgari ücret kullanılması tercih edilmiştir.

¹⁷ Reel Asgari Ücret için 2021 USD sabiti, Dışa Açıklık Oranı için ise İhracat ve ithalat hacmi toplamının GDP’ye oranı kullanılmıştır. Dışa Açıklık Oranı (Trade % of GDP) Dünya Bankası veri tabanından direkt olarak alınmıştır.

Panel veriler ile yapılmış olan çalışmada sırasıyla; homojenlik testi, yatay kesit bağımlılığı testi, birim kök testi ve panel nedensellik testi gerçekleştirilmiştir.

4.3.2.1. Homojenlik Testi Sonuçları

Sırasıyla 1. ve 2. grup ülkelere ait panel homojenlik testi sonuçları Tablo 4.2’deki gibidir. Tabloda delta test istatistiklerinin olasılık değerleri 0.05 anlamlılık düzeyinden küçük olduğundan, eğim katsayıları homojendir şeklindeki sıfır hipotezi reddedilmiş ve paneldeki verilerin eğim katsayılarının heterojen olduğu görülmüştür. Yani bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerindeki etkisinin ülkelere göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.2. Homojenlik Testi Sonuçları

Ülke Grupları	Test	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
1.Grup	$\hat{\Delta}$	9.187	0.000
	$\hat{\Delta}_{adj}$	9.767	0.000
2.Grup	$\hat{\Delta}$	11.825	0.000
	$\hat{\Delta}_{adj}$	12.573	0.000

4.3.2.2. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

Yatay kesit bağımlılığı bulunması durumuna göre uygulanacak birim kök testleri değişmektedir. Bu amaçla sırasıyla 1. ve 2. grup ülkelere ait bağımsız değişken (Corporate) için gerçekleştirilen yatay kesit bağımlılığı test sonuçları Tablo 4.3’deki gibidir.

$T > N$ ve heterojen veya homojen olma koşulu ile Pesaran (2004) CD_{LM3} ’e göre olasılık değeri tüm değişkenler için 0.05’ten küçük olduğundan H_0 hipotezi reddedilmiştir ve yatay kesit bağımlılığı varsayımı kabul edilmiştir. Bu demektir ki ülkelerden birine etki eden bir şok, diğer ülkeleri de etkilemektedir.

Tablo 4.3. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Ülke Grupları	Test	Corporate	Wage	Model
1.Grup	CD_{LM1} (BP, 1980)	75.58037 (0.0000)	148.3633 (0.0000)	49.26 (0.0000)
	CD_{LM2} (Pesaran, 2004)	14.21700 (0.0000)	30.93897 (0.0000)	-
	CD_{LM3} (Pesaran, 2004)	3.836972 (0.0000)	11.87353 (0.000)	5.473 (0.0000)
	LM_{Adj} (PUY, 2008)	1.894 (0.029)	1.844 (0.033)	24.52 (0.0000)
2.Grup	CD_{LM1} (BP, 1980)	108.0829 (0.0000)	135.4392 (0.0000)	18.41 (0.0484)
	CD_{LM2} (Pesaran, 2004)	21.93200 (0.0000)	28.04906 (0.0000)	-
	CD_{LM3} (Pesaran, 2004)	9.643336 (0.0000)	6.375898 (0.000)	2.347 (0.0189)
	LM_{Adj} (PUY, 2008)	7.498 (0.029)	0.870 (0.192)	4.956 (0.0000)

Not: t istatistik değerleri üstte, olasılık değerleri parantez içinde gösterilmiştir.

4.3.2.3. Panel CADF Birim Kök Testi Sonuçları

Serilerin durağanlık analizini gerçekleştirmek için yatay kesit bağımlılığı varsayımı altında $T > N$ koşulu için geçerli 2. nesil panel birim kök testlerinden Panel CADF birim kök testi kullanılmıştır. Her bir yatay kesitin durağanlığı CADF istatistiği ile ölçülürken, bu yatay kesitlerden elde edilen istatistiklerin ortalaması ile elde edilen CIPS değeri ile de panelin durağanlık derecesi belirlenir. Hesaplanan değer tablo değerinden büyük olması durumunda birim kökün varlığına ilişkin oluşturulan sıfır hipotezi reddedilir ve ilgili serilerin durağan olduğu sonucuna varılır.

Tablo 4.4'deki CADF birim kök testinde maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmış ve optimal gecikme uzunluğu Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. Testin sonucuna göre; 1.grup ülkelerde serilerde birim kökün varlığına ilişkin oluşturulan sıfır hipotezi seviyede reddedilememiş, serilerin birinci farkları alındığında ise % 1 anlamlılık düzeyinde reddedilebilmiştir. Buna bağlı olarak serilerin birinci dereceden durağan olduğu görülmüştür. 2. grup ülkelerde ise serilerden Corporate için birim kökün varlığına ilişkin oluşturulan sıfır hipotezi % 1 anlamlılık düzeyinde, seviyede reddedilmiştir, yani seri durağandır. Serilerden Wage için ise birim kökün varlığına ilişkin oluşturulan sıfır hipotezi

reddedilememiş, serinin birinci farkı alındığında ise % 1 anlamlılık düzeyinde reddedilebilmiştir. Sonuç olarak Wage serisi birinci derecede durağandır.

Tablo 4.4 Birim Kök Testi Sonuçları

Ülke Grupları	Seriler	Seviyede		Birinci Farkında
		Sabit	Sabit ve Trend	Sabitsiz ve Trendsiz
1.Grup	Corporate	-1.82676	-2.00796	-5.51241*
	Wage	0.48084	0.01150	-2.19164*
2.Grup	Corporate	-3.08429*	-3.33634*	-
	Wage	-1.67201	-1.26291	-3.64631*

Not: * % 1 anlamlılık düzeyi. 1. ve 2. Grup ülkeler için kritik değerler; sabitli modelde -2.59 (% 1), -2.34 (% 5), -2.21 (% 10); sabit ve trendli modelde -3.13 (% 1), -2.87 (% 5), -2.74 (% 10); sabitsiz ve trendsiz modelde -1.99 (% 1), -1.72 (% 5), -1.58 (% 10). (Pesaran 2007).

4.3.2.4. Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Seriler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespiti için Emirmahmutoglu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen nedensellik testi kullanılmıştır. Zaman serileri için geliştirilen Todo ve Yamamoto (1995)'in panel veriler için uyarlanmış hali olan konu nedensellik testi de serilerin durağanlık derecelerini dikkate almadan analizi gerçekleştirebilmektedir. Her ne kadar konu nedensellik testi serilerin durağan olmasına ihtiyaç duymuyor olsa da analiz için elzem olan entegrasyon derecesinin (Dmax) belirlenmesi adına birim kök testleri gerçekleştirilmiş ve Dmax=1 olarak belirlenmiştir. Yatay kesit bağımlılığı olmaması durumunda olasılık değerleri dikkate alınmaktadır. Buna göre; istatistik değeri, %1, % 5 ya da % 10 anlamlılık değerinden büyükse sıfır hipotezi reddedilemez. Yatay kesit bağımlılığı olması durumunda ise bootstrap değerleri ile kıyaslama yapılır. Buna göre; istatistik değeri, bootstrap % 1, % 5 ya da % 10 değerinden küçükse sıfır hipotezi reddedilemez.

Panel nedensellik sonuçları Tablo 4.5'deki gibidir. Buna göre; açıklık derecesi düşük olan 1. Grup ülkelerde kurumlar vergisi oranı ve ücretler arasında % 1 anlamlılık derecesinde karşılıklı bir nedensellik ilişkisi mevcuttur; dışa açıklık oranı daha yüksek olan 2. Grup ülkelerde kurumlar vergisi oranından ücretlere doğru % 1 anlamlılık derecesinde bir

nedensellik bulunurken, ücretlerden kurumlar vergisi oranına doğru bir nedensellik bulunmamaktadır.

Tablo 4.5. Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Ülke Grupları	Değişkenler	İstatistik	Bootstrap (% 1)	Bootstrap (% 5)	Bootstrap (% 10)	Olasılık Değeri
1. Grup	Corporate→Wage	670.134	46.415	28.611	22.706	0.000
	Wage→Corporate	54.653	63.641	30.332	23.412	0.000
2. Grup	Corporate→Wage	309.691	33.777	22.320	18.897	0.000
	Wage→Corporate	5.912	34.504	24.828	20.142	0.823

Not: Maksimum gecikme (pmax) 3, entegrasyon derecesi (dmax) 1 olarak girilmiştir. Kritik değerler 1000 bootstrap tekrarı ile elde edilmiştir

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Vergilendirme; uzun bir geçmişe sahip olup parasal olmayan şekillerde toplanmasından, günümüzde para şeklinde toplanmasına kadar zaman içinde evrim geçirmiştir. Vergi kavramı, amacı ve etkisi, farklı bakış açılarına sahip birçok ekonomist tarafından tanımlanmış ve analiz edilmiştir. Vergilendirmenin; devlet için gelir sağlamaya yönelik ekonomik amaçları ile gelir eşitsizliğini gidermek ve sosyal refah sağlamak gibi sosyal amaçları olduğu gibi, ekonomik amacı öncelediği durumlar da bulunmaktadır.

Vergilendirmenin amaçları konusundaki farklı bakış açıları, vergilendirmenin ekonomik etkileri konusunda da kendini göstermektedir. Neoklasik perspektif ve Post-Keynesyen yaklaşım, vergilerin ekonomi üzerindeki etkisi konusunda farklı görüşler ortaya koymaktadırlar. Kâr vergilerinin etkileri üzerine 1963'ten beri yapılan çalışmaların bir kısmı, kurumlar vergisinin kısa dönemde tamamen ileriye doğru yansıdığı sonucuna varmışlardır; fakat Burbidge (1991) bu çalışmaların sonuçlarını tutarsız olarak nitelendirmiştir. Tutarsızlığın nedeni olarak da Keynes öncesi döneme ait tam istihdam varsayımını ve konjonktür dalgalanmalarını yok sayan modellerin kullanılabilmesi için tercih edilen özel değişkenleri göstermiştir. Neoklasik perspektif gerçekçi olmayan tam istihdam ile ücret ve fiyat esnekliği varsayımlarına sahipken, Post-Keynesyen yaklaşımın ise net bir yatırım fonksiyonundan yoksun olduğu ve mali politikaların uzun vadeli etkilerini açıklamada zorlandığı söylenebilir. Sonuç olarak, vergilerin ekonomi üzerindeki etkisinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması için her iki bakış açısının sınırlamalarının dikkate alınması ve analize daha fazla gerçek dünya unsurunun dahil edilmesi yerinde olacaktır.

Vergilerin ekonomik etkilerinin işleyişi vergilerin yansması üzerinden analiz edilmiş, ileriye ve geriye yansımalar alt başlıklarıyla irdelenmiştir. Verginin geri yansması özelliği taşıyan kurumlar vergisinin ücretlere etkisi de bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Kurumlar vergisi ile ücretler arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Örneğin Harberger (1962)'nin kapalı ekonomi varsayımı altında yaptığı analiz, kurumlar vergisinin yükünün sermaye tarafından karşılanacağını öne sürmektedir. Harberger (1962)'nin iki sektörlü modeline göre, uzun vadede sermayenin yeterli mobilitesi ve sektörler arası ikamenin mümkün olması durumunda, kurumlar vergisi sadece ilgili sektördeki

sermayeyi değil, tüm sermayeyi etkiler duruma gelmektedir. Yani kurumlar vergisinin yükü sermayede kalmakta, ileri ya da geri yansımaları mümkün olmamaktadır. Bununla beraber model, verginin emeği etkileme olasılığını da göz ardı etmemektedir. Vergi yükünün sermaye ve emek arasındaki dağılımı, faktör ikamesi etkisi ve çıktı etkisi tarafından belirlenir. Verginin yükü, her bir sektördeki sermaye ve işgücü arasındaki ikame derecesine ve kurumsal mala olan talebe bağlı olarak sermaye, işgücü veya ikisinin bir bileşimi üzerine düşebilir. Sermaye ve işgücü arasındaki ikame esnekliği ile üretimde sermaye ve işgücünün ikame edilebilirliği önemli faktörlerdir. Şirket sektörünün emek yoğun olması ve çıktı etkisinin faktör ikamesi etkisine baskın gelmesi halinde verginin yükü en çok emeğin üzerine binecektir. 1970'lerin ortalarında kapalı ekonomi varsayımının sorgulanmaya başlamasıyla, kurumlar vergisinin yükünün mobilitesi düşük olan emek tarafından karşılanacağı savunuları artmaya başlamıştır. Buna ek olarak, birçok ekonomist; kurumlar vergisi yükünün, kısa dönemde sermaye üzerinde olmasına karşın, uzun vadede emeğe aktarıldığı konusunda hemfikirdir. Açık ekonomi modellerinde, neoklasik bakış açısıyla, kurumlar vergisi oranındaki bir artış sermayenin getiri oranını düşürmekte, bu da emeğin marjinal ürününü ve dolayısıyla ücretleri azaltmaktadır. Sonuç itibarıyla, kurumlar vergisi emek verimliliğini düşürüp, dolaylı olarak ücretlere olumsuz yönde etki etmektedir. Bahsedilen dolaylı etkinin yanında, doğrudan etkinin araştırıldığı çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmaların bahsettiği doğrudan etki mekanizması ise, kurumlar vergisi sonucunda azalan toplam gelirin ücret pazarlığı sırasında işçilere daha düşük ücret olarak yansımalarıdır. Pazarlık usulü belirlenen ücret söz konusu iken, sendikalı ve sendikasız ücretliler arasındaki fark azalmakta, kurumlar vergisinin yükü daha çok sendikalı işçi üzerine düşmektedir.

Bu çalışmanın amacı, OECD ülkelerinden oluşan bir örnekleme kurumlar vergisi ile ücret arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemektir. Çalışmada, ortalama dışa açıklık oranları sırasıyla 50-63 (1. grup) ve 131-291 (2. grup) aralığında olan iki grubun her birinde yer alan beş ülke için 1995-2020 yıllarını kapsayan bir panel veri seti kullanılmıştır. Emir-mahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen nedensellik testinin kullanıldığı çalışmanın sonuçları, dışa açıklık derecesi düşük olan 1. grup ülkelerde kurumlar vergisi oranı ile reel asgari ücret arasında % 1 anlamlılık düzeyinde karşılıklı bir nedensellik ilişkisi olduğunu gösterirken, dışa açıklık derecesi daha yüksek olan 2. grup ülkelerde kurumlar

vergisi oranından reel asgari ücrete doğru % 1 anlamlılık düzeyinde bir nedensellik olduğunu, reel asgari ücretten kurumlar vergisi oranına doğru ise herhangi bir nedensellik olmadığını ortaya koymuştur. Ortaya çıkan bu sonuç literatürde hakim olan dışa açık ülkelerde kurumlar vergisi ile ücret arasındaki negatif ilişkiyi destekler niteliktedir.

Çalışma; mikro panel veriler kullanılan literatüre farklı bir bakış açısı kazandırmak adına yatay kesit verilerinin, zaman kesit verilerden daha fazla olduğu makro panel veri seti ile gerçekleştirilmiştir. Bağımlı değişken olarak kullanılan ve ülkelere göre hesaplama yöntemi değişkenlik gösteren ortalama ücret yerine azami ölçüde standart özellik gösteren reel asgari ücret tercih edilmiştir. Bağımlı değişken olarak reel asgari ücret kullanılmış olmasının bir diğer önemli nedeni ise ortalama gelir verilerine ulaşmadaki kısıttır. Kullanılmış olan; yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve birim kök varlığında da işlevsel olan Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik analizi ile de literatüre katkı sağlanmaya çabalanmıştır. Ortaya çıkan sonuç bir fikir vermesi açısından şüphesiz ki önemlidir bununla beraber bu ve benzeri çalışmaların kısıtlı örneklem ve değişkenlerle yapıldığını bu sebeple çıkarımlar konusunda mütevazı davranılması gerekliliği göz ardı edilmemelidir.

Nihayetinde vergilendirmenin toplum ve ekonomi üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Vergilendirme; bir yandan hükümetlerin kamu mal ve hizmetlerini sağlama, sosyal ve ekonomik istikrarı temin etme ve ekonomik büyümeyi destekleme gibi sorumluluklarını yerine getirmesi için gerekli fonları sağlarken diğer yandan, aşırı veya kötü tasarlanmış vergiler, ekonomik verimliliğin ve büyümenin azalması, yatırımların azalması, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığının artması, devlet için vergi gelirinin azalması ve vergi mükellefleri için sosyal refahın azalması gibi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Dahası, vergi politikalarının ekonomik verimliliğe zarar vermesi ve çarpıklık yaratması söz konusu olabilmektedir. İyi tasarlanmış vergi teşviklerinin kullanılması, üretken faaliyetler üzerindeki vergi yükünün azaltılması, adil ve öngörülebilir bir vergi sisteminin sağlanması ise olumsuz durumları ortadan kaldırmaya yardımcı olacaktır. Ayrıca hükümetler, ekonominin belirli sektörlerine veya belirli vergi mükellefi gruplarına orantısız yük getiren keyfi veya aşırı vergiler uygulamaktan kaçınmalıdır. Vergi politikalarının ekonomideki değişikliklere ve toplumun sosyal ihtiyaçlarına uyum sağlayacak esneklikte olması gerektiği de unutulmamalıdır. Bu da hükümetlerin vergi

politikalarını düzenli olarak gözden geçirerek, amaçlanan hedeflere ulaşmada hala geçerli ve etkili olduklarından emin olmaları anlamına gelmektedir.

KAYNAKÇA

- ACHARYA Sarthi, “Wages and Wage Determination,” *The Indian Journal of Labour Economics*, vol. 60, no. 3, Springer India, 2017, pp. 303–8, doi:10.1007/s41027-018-0108-5.
- AICPA, “Guiding Principles of Good Tax Policy: A Framework for Evaluating Tax Proposals,” *American Institute of Certified Public Accountants*, Vol. 2017, 2017, www.aicpa.org/Advocacy/Tax/.../Tax_Policy_Concept_Statement_No.1.doc.
- AKBAŞ Yusuf Ekrem, *Ekonomik Büyüme, Cari Açık ve Kısa Vadeli Sermaye Akımları Arasındaki Karşılıklı İlişkinin İncelenmesi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Araştırma*, T.C. İnönü Üniversitesi, 2012.
- ALLEN J E, Author F Y EDGEWORTH, “The Road Fund and the Taxation of Motor Vehicles,” *The Economic Journal*, vol. 36, no. 141, [Royal Economic Society, Wiley], 1926, pp. 123–27, doi:10.2307/2223510.
- ANKER Richard, “Living Wages around Th World: A New Methodology and Internationally Comparable Estimates,” *International Labour Review*, vol. 145, no. 4, 2006, pp. 309–38, doi:10.1111/j.1564-913X.2006.tb00037.x.
- ARIKAN Zeynep, Özge ÖNKAN, “Mali Anestezi ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi,” *Vergi Sorunları Dergisi*, vol. 43, no. 381, 2020, pp. 9–17, <http://www.idealonline.com.tr/IdealOnline/makale/paper/110371>.
- ARNDT Helmut, “Asgari Ücretler,” *Sosyal Siyaset Konferansları*, 1955, p. .
- ASIMAKOPULOS A., “The Incidence of Taxation,” *Taylor & Francis Group*, vol. 22, no. 1, 1979, pp. 47–51.
- ATKINSON A. B., “Optimal Taxation and the Direct versus Indirect Tax Controversy,” *The Canadian Journal of Economics*, vol. 10, no. 4, 1977, pp. 590–606.
- AUERBACH Alan J, “Who Bears the Corporate Tax? A Review of What We Know,” *Tax Policy and the Economy*, vol. 20, January, The MIT Press, 2006, pp. 1–40, doi:10.1086/tpe.20.20061903.
- AVI-YONAH Reuven S, “The Three Goals of Taxation,” *SSRN Electronic Journal*, vol. 60, no. 1, 2005, pp. 1–28, doi:10.2139/ssrn.796776.
- AYTUN Cengiz, Cemil Serhat AKIN, Okyay UÇAN, “Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Telekomünikasyon Yatırımları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları İlişkisi,” *Ege Akademik Bakış*, vol. 15, no. 2, 2015, pp. 207–2016.

- BACKHAUS Juergen, Richard E WAGNER, "The Cameralists: A Public Choice Perspective," *Public Choice*, vol. 53, no. 1, 1987, pp. 3–20, doi:10.1007/BF00115651.
- BAILEY Stephen J., *Public Sector Economics Theory, Policy and Practice, Journal of Physics A: Mathematical and Theoretical*. 3. Baskı, London: Macmillan Press Ltd., 1995.
- BALLARD Charles L. et al., "General Equilibrium Analysis of Tax Policies," *A General Equilibrium Model for Tax Policy Evaluation*, University of Chicago Press, 1985, pp. 6–24, <https://www.taylorfrancis.com/books/9781134081226/chapters/10.4324/9781315067476-24>.
- BALTAGI Badi H., *Econometric Analysis of Panel Data (Springer Texts in Business and Economics) - Sixth Edition*, Springer, 2021.
- BANK Steven A, "Entity Theory as Myth in the Origins of the Corporate Income Tax," *William and Mary Law Review*, vol. 43, no. 2, 2001, pp. 447–537.
- BANTING Keith G., "The Politics of Wealth Taxes," *Canadian Public Policy*, vol. 17, no. 3, 1991, p. 351, doi:10.2307/3551641.
- BASAK Gopal K., Samarjit DAS, "Understanding Cross-Sectional Dependence in Panel Data," *SSRN Electronic Journal*, no. April, 2018, doi:10.2139/ssrn.3167337.
- BİLİR Hüsnü, "Yeni-Keynesyen İktisatta Ücret Yapışkanlıkları," *Politik Ekonomik Kuram*, vol. 1, no. 1, 2017, pp. 188–213, doi:10.30586/pek.310262.
- BIRD Richard M., "The Taxation of Personal Wealth in International Perspective," *Canadian Public Policy / Analyse de Politiques*, vol. 17, no. 3, 1991, pp. 322–34, doi:10.2307/3551639.
- BLOUGH ROY, "SOME ASPECTS OF CORPORATE TAXATION," *The Bulletin of the National Tax Association*, vol. 31, no. 9, 1946, pp. 284–91, doi:10.1086/bullnattax41788567.
- BRADLEY Michael E., "Efficiency Wages and Classical Wage Theory," *Journal of the History of Economic Thought*, vol. 29, no. 2, 2007, pp. 167–88, doi:10.1080/10427710701335901.
- BREAK George F., Nicholas KALDOR, "An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor," *Economica*, vol. 23, no. 90, 1956, p. 176, doi:10.2307/2550957.
- BROWN C.V., P.M. JACKSON, *Public Sector Economics*. 3. Baskı, Padstow: Tj Press,

1986.

BULLOCK Charles J., “Direct and Indirect Taxes in Economic Literature,” *The Academy of Political Science*, vol. 13, no. 3, 1898, pp. 442–76.

BULUTOĞLU Kenan, “Kurumlar Vergisi Üzerine Bir Deneme,” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, vol. 20, no. 1–4, 1958, pp. 199–227, <https://dergipark.org.tr/iuifm/issue/839/9277>.

———, *Kamu Ekonomisine Giriş*. 2. Baskı, İstanbul: Sermet Matbaası, 1977.

BURBIDGE John, “The Allocative and Efficiency Effects of Wealth Taxes,” *Canadian Public Policy / Analyse de Politiques*, vol. 17, no. 3, 1991, pp. 264–77, doi:10.2307/3551636.

BURG David F., *A World History of Tax Rebellions, A World History of Tax Rebellions*, Routledge, 2004.

BURGESS Robin, Nicholas STERN, “Taxation and Development,” *Journal of Economic Literature*, vol. 31, no. 2, 1993, pp. 762–830.

CARLSON Richard Henry, “A Brief History of Property Tax,” *IAAO Conference on Assessment Administration*, 2004.

CARROLL Robert, “Corporate Taxes and Wages: Evidence from the 50 States,” *Tax Foundation*, no. Working Paper No. 8, 2009.

CHANG Sheng-wen, “Choosing between the Capital Tax View and Benefit View of the Property Tax : Evidence from Taipei City,” vol. 22349830, 2006.

ÇINAR Serkan, *Uluslararası Sermaye Akımları Üzerindeki Kontroller ve Büyüme Dinamikleri Üzerindeki Etkileri: Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği*, Celal Bayar Üniversitesi, 2013.

CLAUSING Kimberly A., “In Search of Corporate Tax Incidence,” *SSRN Electronic Journal*, 2012, 433–72, doi:10.2139/ssrn.1974217.

———, “Who Pays the Corporate Tax in a Global Economy?,” *National Tax Journal*, vol. 66, no. 1, 2013, pp. 151–84, doi:10.17310/ntj.2013.1.06.

COLM Gerhard, “Conflicting Theories of Corporate Income Taxation,” *Law and Contemporary Problems*, vol. 7, no. 2, Duke University School of Law, 1940, pp. 281–90, doi:10.2307/1189622.

- , “The Corporation and the Corporate Income Tax in the American Economy,” *The American Economic Review*, vol. 44, no. 2, American Economic Association, 1954, pp. 486–503, <http://www.jstor.org/stable/1818361>.
- DAVANZATI Guglielmo F., “Wages Fund, High Wages, and Social Conflict in a Classical Model of Unemployment Equilibrium,” *Review of Radical Political Economics*, vol. 34, no. 4, 2002, pp. 463–86, doi:10.1016/S0486-6134(02)00179-1.
- DESAI MA, CF FOLEY, JR HINES, “Labor and Capital Shares of the Corporate Tax Burden: International Evidence,” *Harvard University and NBER*, no. December, 2007, http://67.208.89.102/files/2008/03/17/20080313_PanelIV.pdf.
- DUE John F., “The Theory of Incidence of Sales Taxation,” *The Theory of Incidence of Sales Taxation*, 1941, doi:10.7312/due-94266.
- , *Government Finance*. 3. Baskı, Illinois: Richard D. Irwin INC., 1963.
- DUGGER William M., “The Wealth Tax: A Policy Proposal,” *Journal of Economic Issues*, vol. 24, no. 1, 1990, pp. 133–44, doi:10.1080/00213624.1990.11505004.
- DUNLOP, JOHN T., “The Theory of Wage Determination: Proceedings of a Conference Held by the International Economic Association,” *THE TASK OF CoTEMPORARY WAGE THEORY*. Vol. 21, 1957, vol. 21.
- DURSUN Hasan, “(Marksist Kuram Açısından) KAPİTALİST DÜZENDE ÜCRET ve KURAMIN GÖRÜŞLERİNİN TÜRKİYE’DEKİ ASGARİ ÜCRETE YANSIMALARI (From the Marxian Theory) WAGE IN THE CAPITALIST SYSTEM and THE REFLECTION OF THE THEORY’S IDEAS ON THE MINIMUM WAGE IN TURKEY,” *TBB Dergisi*, vol. 128, 2017.
- DWENGER Nadja, Pia RATTENHUBER, Viktor STEINER, “Sharing the Burden? Empirical Evidence on Corporate Tax Incidence,” *Free University Berlin, School of Business & Economics*, Vol. 2011, 2011, <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1111/geer.12157/html>.
- EĞİLMEZ Mahfi, *Ekonomide Analiz Örnek Olaylar ve Çözümler*. 6.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017.
- EMİRMAHMUTOĞLU Furkan, Nezir KOSE, “Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels,” *Economic Modelling*, vol. 28, no. 3, Elsevier B.V., 2011, pp. 870–76, doi:10.1016/j.econmod.2010.10.018.
- FAUSTO Domenicantonio, “Issues of Public Finance Theory in Attilio Da Empoli’s Scientific Work,” *Journal of Economic Studies*, vol. 28, no. 4–5, 2001, pp. 284–98, doi:10.1108/eum0000000005944.

- FELDSTEIN Martin, "Effects of Taxes on Economic Behavior," *Working Paper 13745*, Cambridge, MA: 2008, <http://www.nber.org/papers/w13745.pdf>.
- FELIX Alison, "Passing the Burden: Corporate Tax Incidence in Open Economies," no. October, 2007, pp. 1–46.
- FELIX R. Alison, James R HINES JR., "Corporate Taxes and Union Wages in the United States," *NBER Working Paper Series*, 2009, <http://www.nber.org/papers/w15263>.
- FISHER Irving, "The Double Taxation of Savings," *The American Economic Review*, vol. 29, no. 1, 1939, pp. 16–33, <http://www.jstor.org.subzero.lib.uoguelph.ca/stable/1806984>.
- FOLEY Dunkan K., *Kapital'ı Anlamak*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2010.
- FORD Robert S, "SOME ECONOMIC ASPECTS OF THE PRESENT CORPORATE INCOME TAX," *Proceedings of the Annual Conference on Taxation under the Auspices of the National Tax Association*, vol. 40, no. 1947, National Tax Association, 1947, pp. 55–62, <http://www.jstor.org/stable/23406175>.
- FRIED Barbara H et al., "Fairness and the Consumption Tax," *Stanford Law Review*, vol. 44, no. 5, Stanford Law Review, 1992, pp. 961–1017, doi:10.2307/1228933.
- FUEST Clemens, Andreas PEICHL, Sebastian SIEGLOCH, "Do Higher Corporate Taxes Reduce Wages? Micro Evidence from Germany," *American Economic Review*, vol. 108, no. 2, 2018, pp. 393–418, doi:10.1257/aer.20130570.
- FUND Wages, Robert B EKELUND, "A Short-Run Classical Model of Capital and Wages: Mill's Recantation of the Wages Fund," *Oxford Economic Papers*, vol. 28, no. 1, Oxford University Press, 1976, pp. 66–85, <http://www.jstor.org/stable/2662911>.
- FUNDAMENTALOECD, "Fundamental Principles of Taxation," *Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy*, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, OECD, 2014, pp. 29–50, doi:10.1787/9789264218789-5-en.
- GÖÇER İsmet, "Ar- Ge Harcamalarının Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı , Dış Ticaret Dengesi ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri," *Maliye Dergisi*, vol. TEMMUZ-AR, no. 165, 2013, pp. 215–40.
- GOODE Richard, *The Corporation Income Tax.*, Newyork: John Wiley & Sons, INC, 1951.
- GOODY Jack, *Social Economics*, eds. John Eatwell, Murray Milgate, Peter Newman, London: Palgrave Macmillan UK, 1989.

- GRAVELLE Jane G, Kent A. SMETTERS, “Does the Open Economy Assumption Really Mean That Labor Bears the Burden of a Capital Income Tax?,” *Advances in Economic Analysis & Policy*, vol. 6, no. 1, 2006a, doi:10.2202/1538-0637.1548.
- , “Does the Open Economy Assumption Really Mean That Labor Bears the Burden of a Capital Income Tax?,” *Advances in Economic Analysis & Policy*, vol. 6, no. 1, 2006b, doi:10.2202/1538-0637.1548.
- GRAVELLE Jennifer, “Corporate Tax Incidence: Estimates and Analysis,” *National Tax Journal*, vol. 66, no. 1, 2013, pp. 185–214.
- GRAY Alexander, *The Socialist Traditions Moses to Lenin*, Londra: THE BALLANTYNE PRESS SPOTTISWOODE, BALLANTYNE & Co. LTD., 1946.
- GROVES Harold M., “Personal Versus Corporate Income Taxes,” *The Journal of Finance*, vol. 1, no. 1, 1946a, p. 52, doi:10.2307/2975434.
- GROVES Harold M, “Personal Versus Corporate Income Taxes,” *The Journal of Finance*, vol. 1, no. 1, [American Finance Association, Wiley], 1946b, pp. 52–60, doi:10.2307/2975434.
- GÜL YÜCEL Kadriye, *Asgari Ücretin Belirlenmesi ve Vergilendirilmesi: Adalet Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme*, T.C. Ankara Üniversitesi, 2020.
- HALDUN İbn, *Şark İslam Klasikleri Mukaddime 2*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1996.
- HALLER Heinz, *Maliye Politikası: Teorik Esasları ve Temel Problemleri*, ed. Salih Turhan. 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1974.
- HARBERGER Arnold C, “The Incidence of The Corporation Income Tax,” *The Journal of Political Economy*, vol. 70, no. 3, 1962, pp. 215–40.
- HARRIS Seth D, “Conceptions of Fairness and the Fair Labor Standard Act,” *Hofstra Labor and Employment Law Journal*, vol. 18, no. 1, 2000, p. 20, <http://scholarlycommons.law.hafstra.edu/hlelj/vol18/iss1/2>.
- HARRISS C. Lowell, “Property Taxation: What’s Good and What’s Bad About It,” *American Journal of Economics and Sociology*, vol. 33, no. 1, 1974, pp. 89–89, doi:10.1111/j.1536-7150.1974.tb03057.x.
- HASHEM PESARAN M., Takashi YAMAGATA, “Testing Slope Homogeneity in Large Panels,” *Journal of Econometrics*, vol. 142, no. 1, 2008, pp. 50–93, doi:10.1016/j.jeconom.2007.05.010.

- HASSETT Kevin A, Aparna MATHUR, “Taxes and Wages,” AEI Economics Working Papers, , March, American Enterprise Institute, 2006, 1–57, www.aei.org/workingpapers%5Cnwww.aei.org/publication24629.
- HEER Clarence, “Taxation as an Instrument of Social Control,” *The University of Chicago Press*, vol. 42, no. 4, 1937, pp. 484–92.
- HERMAN Alexias M., “Wages , Benefits , Poverty Line , and Meeting Workers ’ in the Apparel and Footwear Needs Industries of Selected Countries,” 2000.
- HINES James, “Corporate Taxation and the Distribution of Income,” *SSRN Electronic Journal*, Cambridge, MA: 2020, doi:10.3386/w27939.
- HJI PANAYI Christiana, “The Historical Background to EU Corporate Tax Law,” *European Union Corporate Tax Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2013, pp. 3–30, doi:10.1017/CBO9781139093828.005.
- HOLMES Justice, “Compañía General de Tabacos de Filipinas v . Collector of Internal Revenue.,” *Annual Digest of Public International Law Cases*, vol. 4, January, 1932, pp. 151–52, doi:10.1017/cbo9781316151310.119.
- HOWARD Micheal, *Public Sector Economics for Developing Countries*, Kingston: University of The West Indies Press Jamaica, 2001.
- HUME David, *Essays: Moral, Political and Literary*, ed. Eugene F. Miller, Liberty Fund INDIANAPOLIS, 1987.
- HYMAN David N., *Public Finance*. 10. Bask1, Mason: South-Western College Pub, 2010, 2010.
- ILO, “Protection of Wages Convention,” , 95, Article 1, https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C095#A1.
- , “Collective Bargaining Convention,” , 154, 1981, https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312299.
- , “Minimum Wage Systems,” *International Labour Conference, 103rd Session, 2014 ILC.103/III/1B*, 2014, pp. 1–250.
- , “Collective Bargaining,” Cenevre: International Labour Organization, 2015, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/920751>.

İŞİĞİÇOK Özlem, *Ücret Teorisi - Politikası - Yönetimi - Sistemleri*. 3.Baskı, Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2017.

İSPIROĞLU Ferhat, Seyahan TAŞ, “Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Ticari Dışa Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ekonometrik Bir Uygulama,” *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, vol. 18, no. 1, 2022, pp. 182–207, doi:10.17130/ijmeb.846218.

KALDOR Nicholas, “TAXATION AND ECONOMIC PROGRESS,” *An Expenditure Tax*, 2014, pp. 173–88.

KAR Muhsin, Şaban NAZLIOĞLU, Hüseyin AĞIR, “Financial Development and Economic Growth Nexus in the MENA Countries: Bootstrap Panel Granger Causality Analysis,” *Economic Modelling*, vol. 28, no. 1–2, 2011, pp. 685–93, doi:10.1016/j.econmod.2010.05.015.

KARACA Cengizgan, *İşletmelerde Ticari Alacak ve Borç Politikasının Belirleyicileri: Bist İmalat Sanayii Üzerinde Ekonometrik Bir Uygulama*, T.C. Gaziantep Üniversitesi, 2018.

KARGI Veli, “Dolaylı Vergilerde Adalet Sorunu,” *Vergi Raporu*, no. 11, 2007, pp. 84–93.

KATZ Lawrence F, “Efficiency Wage Theories : A Partial Evaluation Linked References Are Available on JSTOR for This Article : E Ficiency Wage Theories : A Partial Evaluation,” vol. 1, no. 1986, 1986, pp. 235–76.

KAYMAZ K., Y. SAYILAR, “Beceriye Dayali Ücretleme Sistemi ve Tasarım Süreci,” *Yönetim Bilimleri Dergisi*, vol. 3, no. 2, 2005, pp. 118–39.

KAZGAN Gülten, *İktisadi Düşünce*. 9. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.

KENDRICK M Slade, “The Incidence and Effects of Taxation: Some Theoretical Aspects,” *American Economic Review*, vol. 27, no. 4, 1937, pp. 725–34, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=12845496&site=ehost-live&scope=site>.

KEYNES John Maynard, *The General Theory of Employment, Interest, and Money, The Elgar Companion to John Maynard Keynes*, Cham: Springer International Publishing, 2018.

KOSKELA Erkki, “Controlling Tax Evasion under Direct and Indirect Taxation: Some Notes,” *European Journal of Political Economy*, vol. 4, no. 3, 1988, pp. 381–96, doi:10.1016/S0176-2680(88)80005-3.

KRELOVE Russel, *Tax Policy Handbook*, ed. Parthasarathi Shome, Washington: International Monetary Fund, 1995.

KUTAL Metin, *Asgari Ücret*, İstanbul: Sermet Matbaası, 1969.

MACY C Ward, "Incidence or Effects of the Corporation Income Tax?," *American Economic Review*, vol. 36, no. 5, 1946, pp. 903–6, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=94891086&site=ehost-live>.

MARSHALL A., *Principles of Economics: Palgrave Classics In Economics*, 2013.

MARTIN James W, "Some General Principles of Moter Vehicle Taxation," *The Bulletin of the National Tax Association*, vol. 15, no. 7, National Tax Association, 1930, pp. 197–200, <http://www.jstor.org/stable/41786221>.

MARX Karl, *Kapital*. 7. Baskı, Ankara: Sol Yayınları, 2004.

MATYAS Laszlo, Patrick SEVESTRE, *Dynamic Linear Models for Heterogeneous Panels (2nd Revised Ed.) Australia: Monash University, Melbourne., The Econometrics of Panel Data*, 1996.

MCKENZIE Kenneth J., "The Incidence of the Corporate Income Tax on Wages: Evidence from Canadian Provinces," *SSRN Electronic Journal*, 2017, doi:10.2139/ssrn.2957893.

MCLURE Charles E., "General Equilibrium Incidence Analysis. The Harberger Model After Ten Years," *Journal of Public Economics*, vol. 4, no. 2, 1975, pp. 125–61, doi:10.1016/0047-2727(75)90015-8.

MENYAH Kojo, Saban NAZLIOGLU, Yemane WOLDE-RUFANEL, "Financial Development, Trade Openness and Economic Growth in African Countries: New Insights from a Panel Causality Approach," *Economic Modelling*, vol. 37, Elsevier B.V., 2014, pp. 386–94, doi:10.1016/j.econmod.2013.11.044.

MIESZKOWSKI Peter, "The Property Tax: An Excise Tax or a Profits Tax?," *Journal of Public Economics*, vol. 1, no. 1, 1972, pp. 73–96, doi:10.1016/0047-2727(72)90020-5.

MILL John Stuart, *Principles of Political Economy (Abridged): With Some of Their Applications to Social Philosophy*, ed. Stephen Nathanson, Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc. Indianapolis/Cambridge, 2004.

MINTZ JACK, "The Corporation Tax: A Survey," *Fiscal Studies*, vol. 16, no. 4, 1995, pp. 23–68, doi:10.1111/j.1475-5890.1995.tb00232.x.

- MUSGRAVE Richard A., Alan T. PEACOCK, *Classics in the Theory of Public Finance*, eds. Richard A. Musgrave, Alan T. Peacock. 1. Baskı, London: Palgrave Macmillan UK, 1958.
- MUSGRAVE Richard, Peggy MUSGRAVE, *Public Finance in Theory and Practice*. 5.Baskı, McGraw Hill Book Company, 1989.
- NADAROĞLU Halil, *Kamu Maliyesi Teorisi*. 1. Basım, İstanbul: Sermet Matbaası, 1974.
- NARGELEÇEKENLER Mehmet, *Makroekonomik ve Finansal Serilerin Ekonometrik Analizi: Panel Veri Yaklaşımı*, T.C. Uludağ Üniversitesi, 2009.
- NEMLİ Arif, *Kamu Maliyesine Giriş*, İstanbul: Güryay Matbaası, 1979.
- NETZER Dick, “The Incidence of the Property Tax Revisited,” *National Tax Journal*, vol. 26, no. 4, 1973, pp. 515–35, doi:10.1086/NTJ41791908.
- NEUMARK Fritz, *Maliyeye Dair Tetkikler*. 4. Baskı, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1951.
- NOZICK Robert, *Anarchy, State and Utopia*, Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1974.
- ÖZTÜRK Nazım, “Ücret Kuramında Yeni Yaklaşımlar,” *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2005, <https://dergipark.org.tr/pub/gaziuiibfd/issue/28339/301208>.
- PARASIZ İlker, *Ücret Teorisi Modern Yaklaşım*, Bursa: Ezgi Kitapevi, 1994.
- PESARAN M. Hashem, “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels,” *SSRN Electronic Journal*, no. 1229, 2004, doi:10.2139/ssrn.572504.
- , “A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence,” *Journal of Applied Econometrics*, vol. 22, no. 2, 2007, pp. 265–312, doi:10.1002/jae.951.
- PESARAN M Hashem, Aman ULLAH, Takashi YAMAGATA, “A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence,” *The Econometrics Journal*, vol. 11, no. 1, [Royal Economic Society, Wiley], 2008, pp. 105–27, <http://www.jstor.org/stable/23116064>.
- PLEYDEL, A C, “The Incidence of Taxation,” *National Tax Association*, vol. 1, no. November 12-15, 1907, pp. 424–33.
- PONDER Lester M., “The Gift Tax,” *The Tax Lawyer*, vol. 21, no. 2, American Bar

- Association, 1968, pp. 285–94, <http://www.jstor.org/stable/20765355>.
- REED Ellery F, “The Problem of a Just Wage,” *Social Forces*, vol. 3, no. 2, 1925, pp. 330–35, doi:10.2307/3005301.
- RICARDO David, *The Principles of Political Economy and Taxation*. 3. Baskı, London: John Murray, 1821.
- , *The Principles of Political Economy and Taxation*, The Electric Book Company, 2014.
- RYAN John A., *A Living Wage Its Ethical and Economical Aspects*, *The Lancet*, The Macmillan Company, 1906.
- SAYYAN Hülya, *Dinamik Panel Veri Modelleri ve OECD Ülkeleri Para Talebi Uygulaması*, Marmara Üniversitesi, 2000.
- SCHMÖLDERS Günter, *Genel Vergi Teorisi*, ed. Salih Turan, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü, 1976.
- SELIGMAN Edwin R. A., “On the Shifting and Incidence of Taxation,” *American Economic Association*, vol. 7, no. 2/3, Columbia University Press, 1892, pp. 7–191, <https://www.degruyter.com/document/doi/10.7312/seli94172/html>.
- , *The Shifting and Incidence of Taxation*. 5.Baskı, Columbia University Press, 1926.
- SELIGMAN Edwin R A, “The Taxation of Corporations. III,” *Political Science Quarterly*, vol. 5, no. 4, [Academy of Political Science, Wiley], 1890, pp. 636–76, <http://www.jstor.org/stable/2139532>.
- , “The Effects of Taxation,” *Source: Political Science Quarterly*, vol. 38, no. 1, 1923, pp. 1–23.
- SMITH Adam, *An Inquiry Into the Nature and Causes of The Wealth of Nations*, ed. Edwin Cannan, ElecBook Classics, 1925.
- SPENCER Joseph Earle, “Salt in China,” *Geographical Review*, vol. 25, no. 3, [American Geographical Society, Wiley], 1935, pp. 353–66, doi:10.2307/209305.
- STARR Gerald, *Minimum Wage Fixing: An International Review of Practices and Problems*, Cenevre: ILO, 1981.
- STEIN Lorenz VON, “On Taxation,” *Classics in the Theory of Public Finance*, eds.

Richard A. Musgrave, Alan T. Peacock, 1. Baskı, London: Palgrave Macmillan UK, 1958, pp. 28–36, doi:10.1007/978-1-349-23426-4.

STIGLITZ Joseph E., “Theories of Wage Rigidity,” *NBER Working Paper No. 1142*, no. 114, 1984, pp. 1–91, <http://www.nber.org/papers/w1442>.

———, “New Perspectives on Public Finance: Recent Achievements and Future Challenges,” *Journal of Public Economics*, vol. 86, no. 3, 2002, pp. 341–60, doi:10.1016/S0047-2727(01)00193-1.

STIGLITZ Joseph E, Jay K. ROSENGARD, *Economics of Public Sector*. Fourth, W.W. Norton & Company, Inc. New York, 2015.

STRAYER Paul J, “The Individual Income Tax and Income Distribution,” *The American Economic Review*, vol. 45, no. 2, American Economic Association, 1955, pp. 430–40, <http://www.jstor.org/stable/1823573>.

STUDENSKI Paul, “Toward a Theory of Business Taxation,” *Journal of Political Economy*, vol. 48, no. 5, 1940, pp. 621–54, doi:10.1086/255610.

ŞANVER Salih, *Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi*. 1. Baskı, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1972.

TALAS Cahit, *Sosyal Ekonomi*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1979.

TANABE Noboru, “The Taxation of Net Wealth,” *IMF*, vol. XDC, 1965.

TANZI Vito, “Inflation, Lags in Collection, and the Real Value of Tax Revenue,” *IMF Staff Papers*, vol. 24, no. 1, 1977, pp. 154–67.

TAX Oecd, Policy STUDIES, “The Role and Design of Net Wealth Taxes in the OECD,” *OECD Tax Policy Studies*, OECD Tax Policy Studies, OECD, 2018, doi:10.1787/9789264290303-en.

“Taxation. Particular Forms of Taxation. Succession Tax: Registered Bonds of the Taxing State Kept by Non-Resident at His Domicile,” *Harvard Law Review*, vol. 29, no. 1, The Harvard Law Review Association, 1915, p. 107, doi:10.2307/1325769.

TENEUR Jacques, M. BLAUG, *Economic Theory in Retrospect*, *Revue Économique*, 1970.

“The Incidence of The Corporate Income Tax,” *CBO*, 1996.

TRIENT Robert K., “Econometric Issues in Estimating the Behavioral Response to

Taxation: A Nontechnical Introduction,” *National Tax Journal*, vol. 51, no. 4, 1998, pp. 761–72, doi:10.1086/ntj41789367.

TURHAN Salih, *Vergi Teorisi ve Politikası*. 5.Baskı, Filiz Kitabevi, 1993.

———, “İktisadi İstikrar ve Vergi Politikası Uygulamasına İlişkin Sorunlar,” *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 2002, 59–86.

VOUGHAN-WHITEHEAD Daniel, *Fair Wages: Strengthening Corporate Social Responsibility*, Massachusetts: Edward Elgar Publishing Limited, 2010.

WAGNER Adolph, “Three Extracts on Public Finance,” *Classics in the Theory of Public Finance*, eds. Richard A. Musgrave, Alan T. Peacock, 1.Baskı, London: Palgrave Macmillan UK, 1958, pp. 1–15, doi:10.1007/978-1-349-23426-4.

WATSON James, “The Origin of Metic Status at Athens,” *The Cambridge Classical Journal*, vol. 56, no. 56, 2010, pp. 259–78, doi:10.1017/S1750270500000348.

YILDIRIM Kemal, Mehmet MERCAN, S Fatih KOSTAKOĞLU, “Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliğinin Test Edilmesi: Zaman Serisi ve Panel Veri Analizi,” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, vol. 8, no. 3, 2013, pp. 75–95.

ZODROW George R, “Incidence of Taxes,” *The Encyclopedia of Taxation and Tax Policy*, 1999, 168–73.

ZODROW George R., “The Property Tax as a Capital Tax: A Room with Three Views,” *National Tax Journal*, vol. 54, no. 1, 2001, pp. 139–56, doi:10.17310/ntj.2001.1.07.

ÖZGEÇMİŞ
Emrah KARAARSLAN

Adres Bilgileri :

E-Posta :

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri :

Eğitim Bilgileri

Üniversite (Doktora) : Uludağ Üniversitesi- İktisat -Örgün Öğretim

2017-2023

Üniversite (Doktora) : Karadeniz Teknik Üniversitesi- İktisat- Örgün Öğretim

2015 – 2017 (Uludağ Üniversitesi'ne geçiş)

Üniversite (Lisans) 2. Üniversite: Anadolu Üniversitesi Dış Ticaret – Açık Öğretim

(2015-2017)

Üniversite (Yüksek Lisans) : Karadeniz Teknik Üniversitesi-Örgün Öğretim

09.2007- 01.2015 İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat (Türkçe) 3,54/4

Üniversite (Lisans) : Karadeniz Teknik Üniversitesi- Örgün Öğretim 3/4

09.2003-06.2007 İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat (Türkçe)

Lise : Trabzon Kanuni Anadolu Lisesi 7 Yıl Orta - Lise 3,83/5

1996-06.2002

Yabancı Dil

	Okuma	Yazma	Konuşma
İngilizce	Upper Intermediate	Upper Intermediate	Upper Intermediate

İş Tecrübesi

Bankacılık/Dış İşlemler /Dış Ticaret / Pazarlama

Dsc İç ve Dış Tic. Ltd. Şti.

2013-Halen |Bursa – Türkiye|

Uzman Dış İşlemler Yetkilisi (İthalat-İhracat-Akreditif-UCP-ICC-Transferler)

Türkiye Halk Bankası A.Ş.

03.11.2008-01.07.2013 (4 Yıl 8 Ay) | Trabzon-Türkiye |

Genel Müdürlük Yurtdışı Para Transferleri

Stajyer

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

06.2006-07.2006 (1 Hafta) |Trabzon-Türkiye |

Yetkinlikler

Proje ve Toplantı

: Dış Ticarete Nitelikli Personel Yetiştirilmesi Eğitim Programı

Doğu Karadeniz İhracatçıları Birliği- 08.2008

Dış Ticaret (140 Saat)

İş İngilizcesi (72 Saat)

Bilgi Teknolojileri (28 Saat)

Kişisel Gelişim Dersleri (24 Saat)

: Uluslararası Pazarlama IGEME

Doğu Karadeniz İhracatçıları Birliği10.06.2008-10.06.2008

: Genç Girişimcilik Eğitim Programı

Trabzon Sanayici ve İş Adamları Derneği-Milli Eğitim
Müdürlüğü – 01.04.2007

Hazırlanmasında bizzat çalışmış olduğum proje, girişimcilik Süreciyle başlayıp pratik bilgilerle (Yönetme, Satın alma, Maliyetleri düşürme) sona eren eğitim programımız 40 saat teori ve 30 saat uygulama olarak 70 saatten oluşmaktadır.

Seminer ve Kurslar

: Temel Kambiyo Bilgileri, Finansal Matematik, Bankacılar İçin Hukuk, Şube Operasyon Eğitim, Genel Ekonomi, Bireysel Bankacılık, Kartlı Ödeme Sistemleri, Kanal Yönetimi, Vergi Uygulamaları, Mevduat Ve Nakit Yönetimi, Kurumsal Ticari Pazarlama, Kobi Pazarlama, Kredi Modülleri, İstihbarat Ve Mali Tahlil, Menkul Kıymet İşlemleri, Temel

Hukuk, Kredi Talepleri Değerlendirme Ve Tahsis, Suç Gelirlerinin Aklanması, Bono İhracı, Ekonomik Trend Ve Beklenen Etkileri, Genel Muhasebe, Müşteri Merkezli Hizmet, Temel Dış Ticaret, Zaman Yönetimi, Herkes İçin Ekonomi, Yazılı İletişim Teknikleri, Ben Bir Profesyonelim, BDDK-Bilgi Sistemleri Güvenliği, Temel Bankacılık, İkna İnce İş, İso 9000-2000 Kalite Yönetim Sistemi, Duygusal Zekayı Geliştirme Kendini Tanımak Ve Yönetmek, Stresle Başa Çıkma Yöntemleri, Harici Garantiler ve Kontrgarantiler, Dış Ticaret Finansmanı, Dış İşlemler Operasyonu İş Başı Eğitimi, Telefonda Satış, Yönetim Programı, Müzakere Becerileri, Otomatik Fon Alım Satım, Sağlıklı İlişkiler Yaşamak, Microsoft Office Eğitimleri, Temel Finansal Analiz, İş Yaşamında Profesyonel Davranış, Çalışanlar İçin Stres Yönetimi, Müşteri Odaklı İlişki Yöntemi, Uluslar arası Ticaret Ödeme Şekilleri, INCOTERMS, Temel Satış Becerileri, Ekip Çalışması Ve İletişim, Banka Muhasebesi, Temel Kredi Bilgileri, Bankacılık Kanunu, İnsan Kaynakları Yönetimi, IGEME Uluslararası Pazarlama.

Yayınlar

:

Karaarslan, E(2022). Bankaların Potansiyel Kripto Varlık Riskleri ve Basel Komitesi'nin İhtiyati Yaklaşımının Değerlendirilmesi Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (47), 245-264. DOI: 10.52642/susbed.1026692

Karaarslan, E. (2021). “Bankaların Potansiyel Kripto Varlık Riskleri ve Basel Komitesi'nin İhtiyati Yaklaşımının Değerlendirilmesi. Uluslararası Dijital İşletme, Yönetim ve Ekonomi Kongresi, (ICDBME – 2021) Mersin / TÜRKİYE